

Norsk Vann

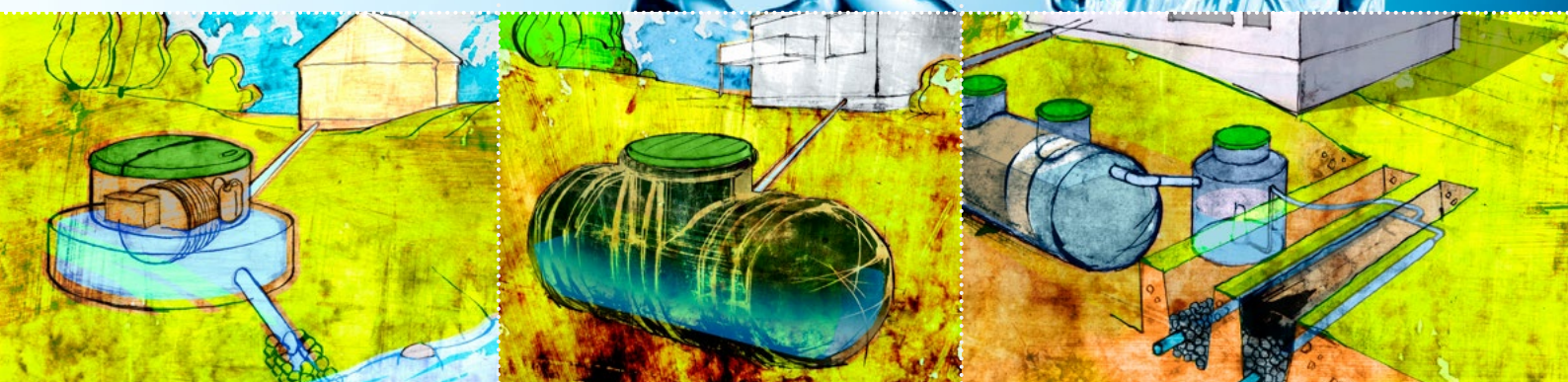
Rapport

257 | 2020

Etablering og drift av mindre avløpsanlegg

- Veiledning for huseier, foretak og kommune

Norsk Vann Rapport

Det utgis tre typer rapporter:

Rapportserie A

Dette er de opprinnelige hovedrapportene.

Dette kan være:

- Rapportering av prosjekter som er gjennomført innenfor organisasjonens eget prosjektsystem
- Rapportering av spleiselagsprosjekter hvor to eller flere andelseiere i Norsk Vann BA samarbeider for å løse felles utfordringer
- Rapportering av prosjekter som er gjennomført av andelseiere eller andre.
Rapporten vil i slike tilfeller kunne være en ren kopi av originalrapporten eller noe bearbeidet

Fortløpende nummer xx-årstall

Rapportserie B

Dette er en serie for «enklere» rapporter, for eksempel forprosjekter, som vil være grunnlag for videre prosjektvirksomhet mm.

Fortløpende nummer Bxx-årstall

Rapportserie C

Dette er rapporter delfinansiert av Norsk Vann, men som er utgitt av andre.

Fortløpende nummer Cxx-årstall

Norsk Vann BA, Vangsvegen 143, 2321 Hamar
Tlf: 62 55 30 30 E-post: post@norskvann.no
www.norskvann.no

Prosjektresultatene fra Norsk Vann Rapport (serie A og B) kan fritt benyttes internt i egen organisasjon. Når prosjektresultatene benyttes i skriftlig materiale, må kilde oppgis. Videre salg/ formidling av resultatene utover dette er kun tillatt etter skriftlig avtale med Norsk Vann BA.

Norsk Vanns rapporter utarbeides i samspill mellom rådgiver, styringsgruppe og referansegruppe for prosjektet og er ikke behandlet i Norsk Vanns styrende organer. Norsk Vann har ikke ansvar for feil eller ufullstendigheter som måtte forekomme i rapporten og kan ikke stilles økonomisk eller på annen måte til ansvar for problemer som måtte oppstå som følge av bruk av rapporten.

Norsk Vann Rapport

Norsk Vann BA

Adresse: Vangsvegen 143, 2321 Hamar
Telefon: 62 55 30 30
E-post: post@norsk vann.no
Internettadresse: norskvann.no

Rapportens tittel

Etablering og drift av mindre avløpsanlegg
– Veiledning for huseier, foretak og kommune

Forfatter(e)

Gjertrud Eid Norsk Vann

Rapportnummer: 257/2020

ISBN 978-82-414-0452-8
(elektronisk utgave)

Ekstrakt

Dette prosjektet er utarbeidet som et hjelpemiddel for flere målgrupper, i forbindelse med valg, prosjektering, dokumentasjon, utførelse og søknadsbehandling av mindre avløpsrenseløsninger. Veiledningen er velegnet for huseier, foretak som bistår huseier med å dokumentere og søke om utslippstillatelse, utførende foretak og saksbehandlere i kommunen.

Prosjektet består av en veiledning og en tilhørende sjekklister og handler om:

- Rolleavklaringer
- Informasjon til huseier om avløpsrensing, valg av anlegg og oppfølging av anlegg i drift
- Informasjon til prosjekterende foretak om søknadsplikt, ansvar, kompetanse, helhetlig kartlegging og vurdering, dokumentasjon i søknadsprosessen
- Informasjon til utførende foretak om søknad, ansvar, prosjekteringsgrunnlag, kompetansen og kontrollpunkter
- Informasjon til saksbehandlere om vedtak, valg av løsning, helhetlig kartlegging og vurdering og behandling av utslippssøknad
- Sjekklister for saksbehandling av utslippssøknader

Veiledningen skal øke kompetansen om forvaltning av små avløpsanlegg hos forurensningsmyndigheten og byggesaksmyndigheten i kommunen, og bidra til bedre informasjon og veiledning fra kommune til anleggseier og ansvarlige foretak. Økt kompetanse i alle ledd vil øke kvaliteten på søknader og bidra til å redusere feil/mangler ved etablering av anlegg, som tilsammen bidrar til at forurensningen reduseres.

Emneord, norsk

Valg av renseløsning, søke om utslippstillatelse, søknad, søknadsplikt, prosjektering, dokumentasjon, utførelse, PRO, SØK, UTF, nøytral fagkyndig, behandling av utslippssøknad, saksbehandling, oppfølging av anlegg i drift, mindre avløpsrenseløsninger, små avløp, mindre renseløsning, privat avløp, ansvar, kompetanse, helhetlig kartlegging og vurdering, sjekklister.

Emneord, engelsk

Wastewater treatment plant, treatment processes, process design.

Forord

Målet med veiledningen har vært å lage egnet informasjons- og veiledningsmateriell om:

1) Fokus på kvalitet ved etablering av nye avløpsanlegg

- a. Veiledningsmateriell til saksbehandler
 - Beskrive tilsyn etter forurensningslovgivningen
 - Beskrive tilsyn etter plan- og bygningslovgivningen
 - Beskrive hvordan man kan føre tilsyn etter begge regelverk samtidig, ved etablering av mindre avløpsanlegg
 - Beskrive hva uavhengig kontroll er, når og hvordan dette kan benyttes
 - Forklare kommunens oppgave som myndighet etter de to regelverkene, i forbindelse med søknadsbehandling (byggetiltaket vs forurensningen)
 - Hva trengs av dokumentasjon ifbm søknader etter begge regelverk?
- b. Veiledningsmateriell til søker, prosjekterende og utførende
 - Hva betyr det å erklære ansvarsrett?
 - Hvor lenge har foretaket ansvaret?
 - Hvordan kan søknad etter plan- og bygningslov og forurensningslov dokumenteres tilfredsstillende?
 - Forholdet mellom prosjekterende og utførende. Dokumentasjon og ansvarsfordeling
 - Hva er god dokumentasjon for utførelse av avløpsanlegg?
 - Hva forventes av et foretak når kommunen kommer på tilsyn?

2) Særlig om avløpsanleggene

- a. Veiledningsmateriell til saksbehandler, til bruk ved behandling av søknader
 - Dokumentasjon av renseenheten
 - Dokumentasjon av øvrige deler av anlegget, fra bolig til utslippspunkt
 - Behandling av søknader med anlegg som har teknisk godkjenning
 - Behandling av søknader med anlegg uten teknisk godkjenning
 - Beskrive aktuelle vilkår i utslippstillatelsen
 - Mal for innhold av sentrale punkter i serviceavtale
- b. Valg av løsning. Veiledningsmateriell til huseier
 - Hva må en tenke på ved valg av renseløsning

- Kostnader til slamtømming, serviceavtale med mer
- Hva er en utslippstillatelse?
- Info om serviceavtalen
- Hvordan kan huseier påvirke renseseffekten og sikker drift?
- Huseiers oppgaver med rensenanlegget

3) Brukerveiledning til huseier

Dokumentasjon om forvaltning, drift og vedlikehold (FDV) for små avløpsanlegg gir kun data om enkeltstående komponenter i anlegget. Det gis ingen samlet forklaring og info til huseier om avløpsanlegget. Det er behov for veiledning om:

- Skisser og forklaringer som viser hele anlegget (kort og forståelig)
- Huseiers forhold til utslippstillatelsen
- Hvordan anlegget kan/ikke kan brukes
- Vedlikehold
- Hva gjør en når varselampa lyser eller anlegget ikke fungerer?
- Info om slamtømming
- Sikring av lokk
- Tilgjengelighet til kum
- Tilsyn fra kommunen

Underveis i arbeidet har vi funnet det nødvendig å trekke ut detaljert beskrivelse av den delen av veiledningen som handler om tilsyn. Tilsyn er omtalt på overordnet nivå i veiledningen. Norsk Vann har et eget kurs om kommunens tilsynsoppgave, hvor det er utarbeidet et kursmateriell som er tilgjengelig for kursdeltagere. Kursmaterialet innfrir delvis på beskrivelsen om tilsyn, men ikke så detaljert som ønskelig. Skisser og forklaringer som viser hele anlegget under pkt. 3 har vi heller ikke kommet i mål med. Dette jobbes det videre med i Norsk Vannstandard (erstatningsproduktet til VA/Miljø-blad). Øvrige kulepunkter i prosjektbeskrivelsen er ivaretatt i rapporten.

Veiledningsmaterialet er finansiert av Miljødirektoratets vannforvaltningsmidler og er utarbeidet av Norsk Vann, i samarbeid med Hedmark fylkeskommune og Direktoratet for Byggkvalitet (DIBK).

Styringsgruppa i prosjektet har bestått av

- Trine Frisli Fjøsne, Hedmark fylkeskommune
- Kjersti Vik-Strandli, Ullensaker kommune

- Ylva Swärd, Jevnaker kommune (permisjon i slutføringen av prosjektet)
- Lise Busterud Nordahl, Hias IKS
- Torill Espedal, Fylkesmannen i Trøndelag
- Marit Langen, Direktoratet for byggkvalitet (Dibk)

Vi fikk bistand til deler av arbeidet fra

- Arild og Anders Eikum, eget foretak
- Willy Røstum Thelin, SINTEF Byggforsk

"Miljødirektoratet har bidratt med enkelte juridiske avklaringer men har ikke vurdert det faglige innholdet eller kvalitetssikret produktet i sin helhet."

Torleiv, Yli Myre, NVE har bidratt med veiledning om kvikkleire og flom.

Veiledningsmateriellet er sendt ut bredt for å få innspill fra kommuner, rådgivere, utførende foretak, leverandører og huseier. Tusen takk til alle som har bidratt med erfaringer, kommentarer og innspill:

- Faggrupper for spredt avløp i vannområde Glomma og grensevassdragene
- Gry Line Unander og Ingvild Wangen, Birkenes kommune
- Sander Lilleslett, Gol kommune
- Ingrid Strømme, Ole Anders Moskaug og Karoline Hildre Spilling, Ringerike kommune
- Lene Birgitte Berg, Østre Toten kommune
- Renathe Ryberg, Hamar kommune
- Guro Randem Hensel, NIBIO
- Biovac
- Avløp Norge
- Bjørn Trotland, eget foretak (SØK, PRO og UTF)
- Morten Wiese, Vann og Miljø AS
- Jostein Grefsgård, Ecomotive

Illustrasjoner er tegnet av Karl Gundersen og Amund Dosest Bjorli

Veiledningen er skrevet av Gjertrud Eid, Norsk Vann

Hamar, juni 2020

Gjertrud Eid

Sammendrag

Dette prosjektet er utarbeidet som et hjelpemiddel for flere målgrupper, i forbindelse med valg, prosjektering, dokumentasjon, utførelse og søknadsbehandling av mindre avløpsrensingsløsninger. Veiledningen er velegnet for huseier, foretak som bistår huseier med å dokumentere og søke om utslippstillatelse, utførende foretak og saksbehandlere i kommunen.

Prosjektet består av en veiledning og en tilhørende sjekklister og handler om:

- Rolleavklaringer
- Informasjon til huseier om avløpsrensing, valg av anlegg og oppfølging av anlegg i drift
- Informasjon til foretak om søknadsplikt, ansvar, kompetanse og dokumentasjon i søknadsprosessen
- Informasjon til saksbehandlere om vedtak, valg av løsning, helhetlig kartlegging og vurdering og behandling av utslippssøknad
- Sjekklister for saksbehandling av utslippssøknader

Veiledningen skal øke kompetansen om forvaltning av små avløpsanlegg hos forurensningsmyndigheten og byggesaksmyndigheten i kommunen, og bidra til bedre informasjon og veiledning fra kommune til anleggseier og ansvarlige foretak. Økt kompetanse i alle ledd vil øke kvaliteten på søknader og bidra til å redusere feil/mangler ved etablering av anlegg, som tilsammen bidrar til at forurensingen reduseres.

Teksten i kapitlene er tilpasset de ulike målgruppene:

- Kap 3, til huseieren. Kapitlet er også gitt ut som egen, frittstående informasjonsbrosjyre
- Kap 4, til saksbehandler/SØK/PRO/nøytral fagkyndig /UTF
- Kap 5, til PRO/nøytral fagkyndig og SØK
- Kap 6, til UTF
- Kap 7, til saksbehandler

Veiledningen er en hjelp til å tolke dagens regelverk på områder hvor Norsk Vann, etter innspill fra medlemmer, oppfatter at regelverket er uklart eller det mangler veiledning. Enkelte steder i veiledningen foreslås endringer i praksis sammenlignet med hva som har vært tidligere.

Eksempelvis:

- Mer konkrete råd til huseier i forkant av et mulig kjøp.
- Kommunen kan ikke overlate til huseier å velge anlegg i etterkant av gitt utslippstillatelse.
- Kommunen bør sjekke ut sin praksis forbundet med dimensjonering av avløpsanlegg
- Mer detaljert innhold i serviceavtaler. Blant annet:
 - o At begge avtaleparter setter seg godt inn i utslippstillatelsen med tilhørende vilkår.
 - o At huseier gir servicepersonell i oppdrag å bestille slamtømming ved behov.
 - o Konkretisering av hva nødvendig drift og vedlikehold ved hvert servicebesøk innebærer
 - o Opprette avvik dersom et anlegg forlates uten at det fungerer tilfredsstillende.
 - o Rapportere særskilt til huseier og kommunen dersom utslippstillatelsen med tilhørende vilkår ikke innfris gjennom ordinær drift og dersom kartlegging/feilsøking ikke har ført frem
 - o Utveksle data og erfaringer om anlegget til kommunen, dersom det er behov for det
 - o Rapportere fortløpende og årlig til kommunen.
- Egen rutine for saksbehandling av minirensesanlegg uten teknisk godkjenning
- Det anbefales at kommunen setter krav om serviceavtale for alle anleggstyper i tillegg til krav om kompetanse for alle som skal drive service på avløpsrensinganlegg
- Forslag om egne saksbehandlingsgebyr, for saksbehandling av minirensesanlegg uten teknisk godkjenning og søknader hvor servicepersonell eller foretak er sertifiserte
- Forslag til nye vilkår i utslippstillatelsen, som at alarmer skal overføres automatisk

Innhold

1. Bakgrunn	10	4. Felles informasjon til saksbehandler, SØK, uavhengig fagkyndig, PRO og UTF	34
2. Beskrivelse av ulike roller og oppgaver	11	4.1. Søknadsplikt	34
2.1. Kommunens roller	11	4.1.1. Forurensningslovgivningen	34
2.1.1. Forvaltningsloven gjelder for små avløpsanlegg	12	4.1.2. Plan- og bygningslovgivningen	34
2.1.2. Forurensningsmyndighet	12	4.2. Ansvarsrett og kvalifikasjonskrav	37
2.1.3. Bygningsmyndighet	13	4.2.1. Hva betyr det å erklære ansvarsrett?	37
2.2. Ansvarlig foretaks oppgaver	15	4.2.2. Krav til utdanning og praksis etter plan- og bygningsloven	37
2.2.1. Trenger vi ansvarlig foretak?	15	4.2.3. Sentral godkjenning	38
2.2.2. Ansvarlig søker (SØK)	16	4.2.4. Forholdet til kompetansekrav i forurensningslovgivningen	38
2.2.3. Ansvarlig prosjekterende (PRO)	17	4.2.5. Mer om ADK-kompetansen	39
2.2.4. Nøytral og uavhengig fagkyndig	17	4.3. Konsekvenser for PRO/UTF når noe har gått galt	40
2.2.5. Ansvarlig utførende (UTF)	18	4.4. Uavhengig kontroll	40
2.3. Servicepersonell og serviceavtale	18	4.5. Tilsyn	41
2.4. Huseieren	19	4.5.1. Mer om tilsyn i forbindelse med etablering av anlegg	41
3. Informasjon til huseier	20	4.6. Sluttdokumentasjon og ferdigattest	42
3.1. Hva er avløpsvann?	20	5. Informasjon til uavhengig fagkyndig, PRO og SØK	43
3.2. Hva er et avløpsrenseanlegg?	20	5.1. Hva er prosjekterendes oppgave og ansvar?	43
3.3. Hvorfor rense avløpsvannet?	20	5.2. Generelt om søknadene	44
3.4. Er det fritt frem å bygge anlegg og slippe ut avløpsvann?	21	5.2.1. Forhåndskonferanse	44
3.5. Nødvendige tillatelser	21	5.2.2. Valg av løsning	44
3.5.1. Søknad om tillatelse til å forurense (utslippstillatelse)	21	5.2.3. Fra husvegg til utslippspunkt/utstrømningsområde	44
3.5.2. Søknad om tillatelse til å bygge (byggetillatelse)	22	5.2.4. Krav om kompetanse	44
3.5.3. Informasjon til hytteeieren. Spesielt om toalettløsninger	22	5.3. Utslippssøknad og dokumentasjon til forurensningsmyndigheten	45
3.5.4. Ditt ansvar med søknadene	22	5.3.1. Helhetlig kartlegging og vurdering	45
3.6. Hvilke renseløsninger finnes?	23	5.3.2. Navn og adresse på den ansvarlige for forurensningen	47
3.7. Kan jeg velge den renseløsningen jeg selv vil?	24	5.3.3. Plassering på kart i målestokk 1:5000 eller større	47
3.8. Er alle råd gode råd?	24	5.3.4. Utslipp i samsvar med forurensningsforskriftens §§ 12-7 til 12-13?	47
3.9. Hva påvirker valget av ulike renseløsninger?	25	5.3.5. Virkeområde for kapittel 12. Hva betyr mindre enn 50 pe?	50
3.9.1. Kostnader til utarbeidelse av søknader og behandling av søknader	25	5.3.6. Dimensjonering	50
3.9.2. Investeringskostnad	25	5.3.7. Beskrivelse av utslippsstedet	51
1.1.1. Kostnad for tømning av slam	26	5.3.8. Oversikt over hvem som skal varsles	51
3.9.3. Kostnader for service	27	5.3.9. Muligheter for dispensasjon	52
3.9.4. Innkjøp av kjemikalier	27	5.4. Søknad og dokumentasjon til bygningsmyndighetene	52
3.9.5. Responstid ved feil og tilgang på reservedeler	27	5.4.1. Forholdet til kommunens arealplan	53
3.9.6. Brukervennlighet	27	5.4.2. Samordningsplikt	53
3.9.7. Levetid	27	5.4.3. Komplette søknader	53
3.10. Mer om serviceavtalen	28	5.5. Tillatelsene	54
3.11. Hva er en utslippstillatelse og hva betyr det for deg som huseier?	29	5.6. Mulighet for dispensasjon	54
3.12. Er du uenig eller misfornøyd med kommunens vedtak?	30	5.7. Dokumentasjon som PRO må levere til UTF og huseier	55
3.13. Hva slags info må du sørge for å få når anlegget er på plass?	31		
3.13.1. Dokumentasjon	31		
3.13.2. Opplæring	31		
3.14. Din oppfølging som huseier er lønnsom for lommeboka di og miljøet	32		
3.15. Når kommunen utfører tilsyn	33		

6. Informasjon til UTF	56
6.1. Hva er din oppgave og ditt ansvar	56
6.2. Søknaden etter plan- og bygningsloven	56
6.3. Tillatelsene	56
6.4. Grunnlag fra prosjekterende foretak	57
6.4.1. Særlig om prosjekteringsgrunnlag og rensing i stedeagne masser	57
6.5. Eksempler på viktige kontrollpunkter under utførelsen	58
6.6. Hva gjør du hvis du oppdager feil i prosjekteringsgrunnlaget eller «kartet ikke stemmer med terrenget»?	59
6.7. Informasjon som UTF må gi til huseier	60
7. Informasjon til saksbehandler	61
7.1. Hva er saksbehandlers oppgave og ansvar?	61
7.2. Grunnlag for å treffe vedtak	61
7.3. Valg av løsning	62
7.4. Fra husvegg til utslippspunkt/utstrømningsområde	62
7.5. Krav om kompetanse	63
7.6. Særlig om helhetlig kartlegging og vurdering	63
7.6.1. Verktøy for helhetlig kartlegging og vurdering	63
7.6.2. Relevante vurderinger	64
7.7. Behandling av søknad om utslippstillatelse (forurensningsmyndighet)	65
7.7.1. Krav til drift og vedlikehold (serviceavtale)	65
7.7.2. Krav til kompetanse hos servicepersonell	67
7.7.3. Spesielt for minirensesanlegg og ansvarsrett	72
7.7.4. Særlig om behandling av søknad for minirensesanlegg med TG	72
7.7.5. Særlig om behandling av søknad for minirensesanlegg uten TG	72
7.7.6. Hvordan gi utslippstillatelser ved fellesanlegg	73
7.8. Behandling av søknad om byggetillatelse (bygningsmyndighet)	73
7.8.1. Samordningsplikt	74
7.8.2. Krav om kompetanse for involverte foretak	74
7.8.3. Avløp skal sikres. Byggetillatelser kan ikke gis på vilkår om at avløp avklares senere.	74
7.8.4. Avløp skal sikres. Rett til å føre vann- og avløpsledning over annens grunn og rett til tilknytning til felles ledningsnett	74
Tidligere utgitte rapporter	77

1. Bakgrunn

Mange mindre avløpsanlegg klarer ikke renskravene og bidrar til forurensning. Gjennom kartleggingsarbeidet forbundet med vannforskriften og beskrivelser i vannforvaltningsplaner med tilhørende tiltaksprogram, er det kjent at avløp fra spredt bebyggelse er en av de store kildene til forurensning av vannforekomster i Norge. Følgelig er det mange kommuner som nå er i gang med opprydding i avløpsanleggene.

Av landets ca 330 000 mindre avløpsanlegg må en stor prosentandel skiftes ut. Prosentandelen er ikke kjent, men kommuner som er i gang rapporterer at et sted mellom 50-90 % av alle anlegg må skiftes ut. Verdien per anlegg vil variere. Dersom vi antar at 50 % av anleggene på landsbasis må oppgraderes, til en gjennomsnittlig sum på 100 000 kr. pr. anlegg, står vi ovenfor en investering på drøye 16 milliarder kroner. Samlet er det snakk om store investeringer, som bekostes av huseierne. Det er viktig at investeringene som gjøres medfører at vi etablerer nye anlegg hvor renskrav fastsatt av miljømyndigheten overholdes. Det er også viktig at en unngår feil/mangler ved etablering av nye anlegg, slik at huseierne får optimalt utbytte av sine investeringer, med anlegg som fungerer og som har lang levetid.

Dette oppryddingsarbeidet involverer huseier som anleggseier, kommunen som myndighet og ulike foretak som skal prosjektere og utføre nye avløpsanlegg. Kompetansen er i flere deler av landet begrenset i alle ledd.

Søknad om mindre avløpsanlegg behandles etter to regelverk, forurensningslovgivningen og plan- og bygningslovgivningen, hvor rollen til kommunen er nokså forskjellig etter de to regelverkene. Mulighetene for gode vedtak som både ivaretar miljøet og byggetiltaket er gode, men for å oppnå dette er det behov for bedre kunnskap om hvilke muligheter og begrensninger som framgår av regelverket, og ikke minst hvordan man kan samarbeide på tvers av disse to myndighetsområdene. Det er laget lite veiledningsmateriell for begge regelverk tidligere, selv om det finnes noe veiledningsmateriell for små avløpsanlegg på miljodirektoratet.no, avlop.no, norskvann.no og va-jus.no. Hovedsakelig retter denne veiledningen seg til kommunene som forurensningsmyndighet. I forbindelse med medlemshenvendelser og gjennomføring av en rekke kurs i tilsyn av mindre avløpsanlegg, er det påpekt at det er behov for veiledningsmateriell som fokuserer særskilt på kvaliteten på nye anlegg/rehabiliteringer, på tvers av ulike regelverk, som et nødvendig supplement til det som finnes allerede.

Med bakgrunn i beskrivelsen ovenfor mener vi at kommunene trenger bedre veiledningsmateriell for å sikre at vi rehabiliterer og bygger nye anlegg som bidrar til bedre vannkvalitet, slik at vi når miljømålene i vannforskriften.

2. Beskrivelse av ulike roller og oppgaver

2.1. Kommunens roller

For utslipp fra spredt bebyggelse, etter kapittel 12 og kapittel 13 i forurensningsforskriften, er kommunens hovedrolle å være forurensningsmyndighet etter [forurensningsloven](#) og bygningsmyndighet etter [plan- og bygningsloven](#) (pbl). Kommunens myndighet innebærer både å behandle søknader, føre tilsyn med at bestemmelsene i lov, forskrift og vedtak følges og følge opp ulovligheter som avdekkes i arbeidet. I og med at tillatelse til å forurense (utslippstillatelse) ofte krever en tillatelse til byggetiltak (byggetillatelse), får kommunen to myndighetsroller (forurensningsmyndighet og byggesaksmyndighet). Disse rollene gjelder både for søknadsbehandlingen, tilsyn og ulovlighetsoppfølging. Kommunen skal også ivareta andre myndighetsoppgaver som er vesentlige for vann og avløp, som vannforvaltning, miljørettet helse og naturmangfold. I tillegg skal kommunen informere og veilede innbyggerne, fastsette lokale rammer (forskrifter og arealplaner), sørge for slamtømmeordning og rapportere til staten.

Få oversikt over regelverk og mer informasjon på [miljodirektoratet.no](#) og [dibk.no](#).

	Forurensningsmyndighetens plikt til samlet vurdering «helhetlig kartlegging og vurdering»	Bygningsmyndighetens samordningsplikt	Krav som skal ivaretas	Kommunens oppgave samlet
Drikkevann	X		Drikkevannsforskriften	- Helhetlig kartlegging og vurdering - Generell plikt for alle (også kommunen) til å unngå forurensning av drikkevann
Helse	X	X	Folkehelseloven	- Samordningsplikt - Helhetlig kartlegging og vurdering - Helsemyndighet
Vannforvaltning	X		Miljømål i regionale vannforvaltningsplaner (vannforskriften)	Helhetlig kartlegging og vurdering
Naturmangfold	X		Naturmangfoldloven TEK17 SAK10	- Helhetlig kartlegging og vurdering - Naturmangfoldmyndighet - Bygningsmyndighet
Forurenset grunn	X	X	Forurensningsforskriften	- Samordningsplikt - Helhetlig kartlegging og vurdering - Forurensningsmyndighet
Kulturminner		X	Kulturminneloven	Samordningsplikt
Flom	X	X	TEK17	- Helhetlig kartlegging og vurdering - Bygningsmyndighet
Kvikkleire	X	X	TEK17	- Helhetlig kartlegging og vurdering - Bygningsmyndighet

Tabellen er ment som en hjelp for kommunen til å få oversikt over ulike oppgaver og roller i forbindelse med mindre renseløsninger.

2.1.1. Forvaltningsloven gjelder for små avløpsanlegg

Kommunens saksbehandling etter forurensningsloven og plan- og bygningsloven skal oppfylle saksbehandlingskravene i forvaltningsloven, med mindre det er gitt egne bestemmelser i særlovene. Det innebærer blant annet at saksbehandler skal påse at saken er så godt opplyst som mulig jf. [forvaltningsloven § 17](#). Les mer om hva som skal dokumenteres i søknaden i **5.3**.

2.1.2. Forurensningsmyndighet

Helhetlig kartlegging og vurdering

Når avløpsanlegg skal rehabiliteres eller det skal etableres et nytt anlegg må det innledningsvis gjennomføres en kartlegging og vurdering for å avklare hvilke muligheter og begrensninger som finnes for området. Tilstand i resipienten, utfordringer med forurensning forøvrig og ulike brukerinteresser må vurderes for et større område. Avrenning fra flere avløpsanlegg som går til samme resipient må vurderes samlet, for å se på den totale belastningen. Resultatet vil påvirke plassering, valg av løsning og krav til dokumentasjon av avløpsanlegget. Dette arbeidet kalles i fortsettelsen for «helhetlig kartlegging og vurdering». Oppgaven er beskrevet flere steder i forurensningslovgivningen:

- Det skal legges til grunn en samlet vurdering av helse, velferd, naturmiljøet, kostnader forbundet med tiltakene og økonomiske forhold (forurensningsloven § 2 nr 1).
- Forurensningsmyndighetene skal samordne sin virksomhet med planmyndighetene, slik at planlovgivningen sammen med forurensningsloven brukes for å unngå og begrense forurensning ([forurensningsloven § 2 nr. 2](#)).
- Forurensningsspørsmål skal om mulig søkes løst for større områder under ett og på grunnlag av oversiktsplaner og reguleringsplaner jf. forurensningsloven [§ 11 fjerde ledd](#).

Helhetlig kartlegging og vurdering kan delvis være gjort i forbindelse med kommuneplanens arealdel og/eller helt eller delvis være utført i forbindelse med reguleringsplaner. Dersom helhetlig kartlegging og vurdering ikke fullt ut er utredet i forbindelse med en reguleringsplan, må det i forbindelse med søknadsbehandling av enkeltanlegg gjøres en vurdering av et større område, som en del av søknadsdokumentasjonen. Det er den som søker om utslippstillatelse som må sørge for at helhetlig kartlegging og vurdering blir utført og innsendt sammen med søknaden. I praksis er det foretaket som bistår en huseier med utarbeidelse av søknadsdokumentasjon som besørger nødvendig dokumentasjon.

Les mer om dette i **5.3.1** (nøytral fagkyndig/SØK/PRO), i **7.6** (saksbehandler), i egen [brosjyre](#) for PRO, maler og veiledning på miljodirektoratet.no

og i [Norsk Vanns sjekklister](#) for behandling av utslippssøknader. Les mer om dette i [Norsk Vann rapport B22 Vann og avløp i arealplanlegging og byggesaksbehandling](#).

Søknaden forøvrig

Det er den som søker om tillatelse til å forurense (utslippstillatelse) som skal gi de opplysninger som er nødvendig for å vurdere om tillatelse bør gis og hvilke vilkår som skal settes jf. [forurensningsloven § 12](#). Detaljerte krav til innhold for mindre renseløsninger fremgår i [forurensningsforskriften § 12-4](#).

Kommunen skal behandle søknad om utslippstillatelse. Kommunen skal vurdere om søknaden er godt nok dokumentert og om foreslått renseløsning er egnet på det aktuelle stedet. **I de tilfeller hvor kommunen finner at søknaden er godt nok dokumentert, og det er forsvarlig å tillate renseløsningen på det aktuelle stedet, kan de gi tillatelse. Ingen har imidlertid krav på å få utslippstillatelse.** Det er opp til forurensningsmyndighet, innenfor de lovfestede og ulovfestede reglene (ikke være vilkårlig, sterkt urimelig, uforholdsmessig eller innebære usaklig forskjellsbehandling) som gjelder, å avgjøre dette. Tillatelsen som gis gir anleggseieren en rett til å forurense, noe som ellers er forbudt. Forurensningen består av å slippe ut rensed avløpsvann. Det vil si at avløpsvannet ikke er 100 prosent rensed gjennom rensenanlegget. I tillegg gir kommunen tillatelse til en forurensningsfare, som alltid vil være tilstede når avløpsanlegg etableres. Les mer i Norsk Vann rapport 245/2018, [veiledning for tilstandsvurdering av infiltrasjonssystemer](#).

Tilsyn

[Kommunen skal føre tilsyn](#) med at bestemmelsene og vedtak fattet i medhold av forurensningsforskriften følges. Blant annet skal kommunen føre tilsyn med at anlegg [dimensjoneres, bygges, drives og vedlikeholdes](#) slik at det har tilstrekkelig yteevne under alle klimatiske forhold som er normale for stedet der de ligger. Der utslippstillatelse foreligger, er utgangspunktet for ethvert tilsyn selve utslippstillatelsen. Kommunens tilsynsplikt starter så snart utslippstillatelse er gitt og pågår så lenge avløpsanlegget er i drift. Dersom det ikke finnes noe skriftlig tillatelse i arkivet, betyr ikke dette nødvendigvis at utslippet er ulovlig. Kommunen må avklare status «bygget lovlig uten tillatelse» eller «ulovlig etablert», [se veiledning fra Norsk Vann](#). Kommunen kan også føre tilsyn med anlegg som er etablerte lovlig uten tillatelse og anlegg som er etablert ulovlig. For nyere anlegg kan og bør det også føres tilsyn med byggetillatelsen samtidig.

Formålet med å drive tilsyn med gitte utslippstillatelser, er å begrense forurensningen i størst mulig grad og bidra til at gjeldende miljømål innfris. Kommunen må følge opp de opplysningene som kommer frem gjennom sitt tilsynsarbeid.

2.1.3. Bygningsmyndighet

Kommunen skal behandle søknad om byggetillatelse for avløpsanlegget, eventuelt med vedlagt søknad om dispensasjon. Kommunen skal gi tillatelse når det er grunnlag for det. Kommunen skal også behandle søknad om ferdigattest, føre tilsyn og eventuelt ilegge sanksjoner dersom det er behov for det.

I forbindelse med behandling av byggesøknaden har kommunen som bygningsmyndighet en samordningsplikt med andre myndigheter i samsvar med plan- og bygningsloven [§ 21-5](#), nærmere beskrevet i [SAK10 § 6-2](#). Dette betyr at kommunen som bygningsmyndighet har plikt til å innhente eventuelle tillatelser, samtykker og uttalelser fra de myndighetene som berøres av det aktuelle tiltaket, dersom søker ikke har ordnet dette på forhånd. Eksempelvis betyr det at dersom byggesøknaden ikke er vedlagt kopi av tillatelse fra forurensningsmyndighet, må saken oversendes til forurensningsmyndigheten i kommunen slik at vedtak etter forurensningslovgivningen foreligger før byggesøknaden avgjøres. I slike tilfeller vil byggesøknaden ta lenger tid enn om søknaden er komplett. I en del kommuner utføres bygningsmyndighetsoppgavene og forurensningsmyndighetsoppgavene av samme instans eller saksbehandler i kommunen. I slike tilfeller kan vedtak etter begge regelverk med fordel fremgå i samme vedtaksbrev. Se Norsk Vanns [mal for felles vedtak](#).

Ved saksbehandling av byggesøknader skal kommunen normalt legge søknadens dokumentasjon og erklæringer til grunn, inkludert erklæring av at foretak oppfylder kvalifikasjonskrav. Saksbehandlingen omfatter ingen teknisk vurdering av tiltaket, selv om dokumentasjon for dette evt. er vedlagt søknaden. Ved søknad om dispensasjon fra plan skal denne vurderes for å se om vilkårene for dispensasjon er oppfylt.

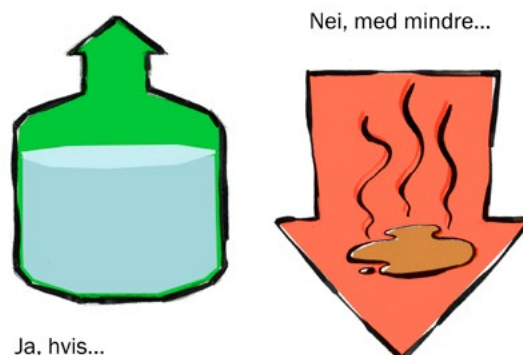
Ved tilsyn kan kommunen se nærmere på om ulike krav etter plan- og bygningsloven er oppfylt. Alt som følger av plan- og bygningslovgivningen kan være gjenstand for kommunens tilsyn, og kommunen kan gå så grundig inn i saken som den ønsker og har kapasitet til. Normalt fokuserer tilsyn på dokumentasjon av oppfyllelse av teknisk krav og oppgavene som prosjekterende og utførende har utført. Både kvaliteten og plasseringen av anlegget er typiske fokusområder. Kommunen kan også vurdere valg av produkter og produktokumentasjon. Videre kan kommunen også se på de ansvarliges kvalifikasjoner og ks-dokumentasjon, mv. Tilsynet kan med fordel kombineres med tilsyn av forurensningen. Lenke internt i dokumentet, til der hvor tilsyn er beskrevet

Formålet med å drive tilsyn med gitte tillatelser er å redusere byggefeil og øke kvaliteten på byggetiltakene. Kommunen må følge opp de opplysningene de skaffer seg gjennom sitt tilsynsarbeid. Til oppfølgingen har kommunen ulike sanksjonsmuligheter gjennom [byggesaksbehandlingen](#) og i kapittel [32 i pbl](#).

Kommunen som myndighet for forurensning versus byggetiltak

Kommunens rolle som forurensningsmyndighet er vesentlig forskjellig fra kommunens rolle som byggesaksmyndighet:

- I forurensningssaker må kommunen vurdere om det er forsvarlig å tillate forurensningen. For å gjøre denne jobben tilstrekkelig, må kommunen ha kompetanse til å vurdere detaljer i prosjekteringsgrunnlaget, for å avklare om søknaden er godt nok dokumentert. Dersom den er godt nok dokumentert, må kommunen i tillegg vurdere om den valgte renseløsningen det søkes om er forsvarlig på akkurat det stedet utslippet skal etableres. Det krever at kommunen har god kjennskap til miljøtilstanden og forurensningsbelastningen forøvrig i området hvor utslippet skal etableres.
- I byggesaker har kommunen en helt annen myndighet. I slike saker skal det gis tillatelse dersom tiltaket ikke er i strid med plan- og bygningslovgivningen. Kommunens rolle er å påse at et hvert tiltak er belagt med ansvar fra fagkyndige foretak, men ellers ikke blande seg inn i prosjekteringen.

Etter plan- og bygningsloven SKAL kommunen gi tillatelse dersom tiltaket er i samsvar med gjeldende arealplan og byggesaksbestemmelsene. Forurensning er forbudt, men kommunen KAN tillate tiltak som medfører fare for forurensning og/eller forurensning, dersom det er godt nok dokumentert og forsvarlig av hensyn til miljøtilstanden og forurensningsbelastningen forøvrig i området hvor utslippet skal etableres

Eier av avløpsanlegg som ikke er tilknyttet offentlig vann- og avløpsnett

Kommunen kan ha flere roller i forbindelse med mindre avløpsanlegg. Det er vanlig at kommunen selv eier kommunale boliger som ikke er tilknyttet offentlig vann- og avløpsnett. Da er kommunen eier av sitt eget avløpsanlegg. Dersom kommunen skal endre på utslippet eller etablere et nytt anlegg, må det sendes inn søknad til den avdelingen i kommunen som har fått delegert myndighet for forurensning og byggesak. Før kommunen kan gå i gang med arbeidet, må den ha tillatelsen på plass. Det er viktig at kommunen er ryddig i eget hus, og går foran som et godt eksempel.

Eier av offentlig vann- og avløpsnett

Kommunen kan også være lednings- og/eller anleggseier for kommunale anlegg. Det er ikke uvanlig at huseiere som vurderer å søke om, eller har søkt om utslippstillatelse, blir henvist til den avdelingen i kommunen som eier og forvalter de kommunale anleggene. Det er viktig å få flest mulig innbyggere tilknyttet de kommunale anleggene, både av forurensningsmessige og økonomiske årsaker. Dersom det er praktisk og økonomisk mulig med tilknytning, bør det være den prioriterte løsningen. Vær oppmerksom på at kommunen som eier av offentlige anlegg ikke er en myndighet. Forholdet mellom huseier og kommunen som anleggseier er et privatrettslig forhold.

Eks:

Kommunen som bygningsmyndighet kan pålegge en huseier å knytte seg til det offentlige anlegget etter plan- og bygningsloven §§ [27-1](#) og [27-2](#). Kommunen som anleggseier kan ikke pålegge dette, med mindre den er delegert myndighet etter plan- og bygningsloven. Det er ofte avdeling for plan, bygg eller miljø som har delegert denne myndigheten, men dette varierer fra kommune til kommune. Se i kommunens delegeringsreglement for å finne ut av hvem som har delegert myndigheten i din kommune.

2.2. Ansvarlig foretaks oppgaver

Å påta seg ansvar etter plan- og bygningslovens byggesaksregler betyr at foretaket er ansvarlig for at de oppgavene/ansvarsområdet byggesaken omfatter, blir gjennomført i samsvar med kravene gitt i plan- og bygningsloven med forskrifter og gitte tillatelser.

2.2.1. Trenger vi ansvarlig foretak?

Avløpsanlegg er et anleggstiltak som omfattes av byggesaksbestemmelsene i plan- og bygningsloven, og krever tillatelse før igangsetting. Reglene om ansvarlig foretak gjelder også tilsvarende som for øvrige søknadspliktige tiltak. Et avløpsanlegg er et større tiltak, særlig når det gjelder grunnundersøkelser, dimensjonering, valg av det riktige anlegget og beskrivelse av utførelsen. At anleggene blir nedgravd, noe som gjør det vanskelig å finne/utbedre feil i etterkant, er vesentlig for utførelsen, i tillegg til at feil og mangler kan føre til forurensning. Slike tiltak krever tilstrekkelig kompetanse i alle ledd, noe en anleggseier normalt ikke har. Et avløpsanlegg for et hus er ikke et mindre tiltak som kan prosjekteres eller bygges av tiltakshaver etter [pbl§ 20-4](#). Krav om foretak og kompetanse gjelder tilsvarende for avløpsanlegg som for andre søknadspliktige bygge- og anleggstiltak. Dersom anleggseier ikke kan sannsynliggjøre at han/hun faktisk har kompetansen, kan ikke kommunen la innbyggeren få lov til å være selvbygger. Det vil trolig være urimelig å avslå eksempelvis en rådgiver eller rørlegger som har kompetansen, og som skal etablere sitt eget anlegg, men forøvrig vil få anleggseiere kunne sannsynliggjøre tilstrekkelig kompetanse til dette.

Alle oppgaver i forbindelse med etablering av avløpsanlegget skal utføres av profesjonelle foretak. Foretakene må oppfylle kvalifikasjonskravene som følger av byggesaksforskriften, [SAK10, tredje del](#). I alle byggesaker skal det være ansvarlige foretak for funksjonene søker, prosjekterende og utførende. Kommunen kan i tillegg kreve at et ansvarlig foretak fører uavhengig kontroll med den som har rollen som [PRO](#) eller [UTE](#).

I tillegg til byggesøknaden må foretakene sende inn erklæringer om ansvarsrett til kommunen før oppstart av arbeidet. Ved avslutning av arbeidet må foretakene avgi samsvarserklæring (og evt kontrollserklæring) som bekrefter at oppgavene er utført i samsvar med alle relevante krav. Dette må sendes inn før ferdigattest kan utstedes.

Alle ansvarlige foretak skal ha rutiner for kvalitetssikring av arbeidet, og det er krav om [dokumentasjon av at kvalitetssikring](#) faktisk er gjennomført. Dokumentasjon kan bl.a. være fotodokumentasjon og sjekklister.

I tillegg til plan- og bygningslovens bestemmelser gjelder forurensningsforskriftens kapittel 12 for mindre avløpsanlegg. Selv om et foretak har kompetanse og kan godkjennes etter plan- og bygningslovens bestemmelser, må altså foretaket i tillegg innfri kravene til kompetanse i [forurensningsforskriften](#). I tillegg kan kommunen sette nødvendige vilkår i vedtaket om utslippstillatelse. Vilkår for utslippstillatelse kan også omfatte krav til kompetanse.

Ved tilsyn skal foretakene fremskaffe det kommunen etterspør, enten det er prosjekteringsmateriale, produktdokumentasjon, rutiner, kvalitetssikring/fotodokumentasjon, dokumentasjon for kvalifikasjoner eller annet.

Spesielt for minirensanlegg og ansvarsrett

Det finnes foretak og kommuner som ikke forholder seg til erklæring av ansvarsrett i søknad om etablering av avløpsrenseanlegg. Dette er i strid med krav om ansvar i plan- og bygningslovgivningen. Her må det skilles på produsentansvaret og ansvarsrett i byggesaker. Dette blir særlig viktig for minirensanlegg. Eksempelvis er en produsent av et minirensanlegg ansvarlig for kvaliteten på minirensanlegget og dokumentasjonen av dette. Det foretaket som skal prosjektere anlegget har en helt annen rolle. Prosjekterende foretak må erklære ansvarsrett for å velge egnet produkt og prosjektere anlegget forøvrig, med alt fra tilførselsledninger, nedsetting av kum, evt. etterpolering og utslippsanordning. Det må alltid være et foretak med rollen PRO ved søknad om minirensanlegg.

Spesielt for «mindre» tiltak

Det finnes foretak og kommuner som ikke forholder seg til erklæring av ansvarsrett i søknad om etablering av avløpsrenseanlegg, fordi de definerer enkelte typer av mindre avløpsanlegg som «enkle» anlegg. Dette er en uheldig praksis. Tett tank og grøfter for urinseparering på hytteløsninger er eksempler på slike tiltak. Også for slike tiltak må alltid et foretak erklære ansvarsrett og ha nødvendig kompetanse til å gjennomføre vurdering av helhetlig kartlegging og vurdering, gjennomføre nødvendige grunnundersøkelser, velge egnet produkt, nedsetting av kum med mer.

2.2.2. Ansvarlig søker (SØK)

Ansvarlig søker (SØK) har ansvar for at søknad og dokumentasjon til kommunen er komplett. Søker er prosjektets bindeledd og kontaktperson ovenfor kommunen. SØK skal koordinere de ulike aktørene ved gjennomføring av prosjektet. SØK skal videreformidle tillatelser og annen informasjon fra kommunen til de andre ansvarlige. Oppstart av arbeider må ikke igangsettes før kommunen har gitt tillatelse. SØK skal motta samsvarserklæringene fra prosjekterende og utførende ved ferdigstilling av deres arbeider. SØK skal også oppdatere gjennomføringsplanen, levere FDV-dokumentasjon til eier mot kvittering og søke om ferdigattest. Ved tilsyn skal ansvarlig søker tilrettelegge for kommunen og bidra til at ansvarlig foretak involveres.

I saker som omhandler mindre avløpsanlegg er det nokså vanlig at foretaket som innehar rollen som SØK også innehar rollen som prosjekterende (PRO) eller utførende (UTF). Dette kan være en hensiktsmessig løsning i denne type saker.

2.2.3. Ansvarlig prosjekterende (PRO)

Ansvarlig prosjekterende (PRO) har i hovedsak ansvar for at prosjektet oppfyller alle tekniske krav. PRO skal eksempelvis skaffe opplysninger om faktisk dimensjoneringsgrunnlag, gjennomføre nødvendige undersøkelser, utarbeide tegninger, beregninger og dokumentasjon som verifiserer og bekrefter at relevante krav i byggt teknisk forskrift er oppfylt. PRO skal utarbeide produksjonsunderlag for ansvarlig utførende. Dette innebærer bl.a. at PRO må utarbeide tilstrekkelig detaljerte arbeidstegninger og vise hvordan eventuelle produkter skal innpasses.

PRO fastsetter eller velger hvilket produkt som skal benyttes, eller angir ytelsen som produktet må tilfredsstillende. Dersom PRO kun angir ytelsen, overlates valg av anlegg/produkt til utførende foretak (UTF). Ved valg av produkt, medfølger ansvaret for å påse at produktet har tilfredsstillende produktdokumentasjon og at produktet kan benyttes i det konkrete prosjektet/tiltaket. Norsk Vann anbefaler ikke at PRO overlater valg av anlegg/produkt til UTF. Dette fordi valg av anlegg er vesentlig for vurdering av utslippet og for sentrale vilkår som skal stilles i utslippstillatelsen. PRO bør beskrive det faktiske anlegget (spesifikk data, som type og modell)

I plan- og bygningsretten er det to ansvarssystemer; produsentansvaret og ansvarsrett i byggesak. Disse ansvarssystemene kompletterer hverandre. Produsent av produktet er ansvarlig for kvaliteten på produktet og dokumentasjon av dette (eksempelvis produsenter av minirensanlegg). Foretak med ansvarsrett har ansvar for å velge egnet produkt og prosjektere og utføre løsningen for det aktuelle prosjektet. Produsentansvaret og ansvarsrettene er begge nødvendige, og skal tilsammen dekke alt ansvar for kvaliteten på det ferdige avløpsanlegget.

[Les mer](#) om krav til kompetanse for prosjekterende foretak i små avløpsaker.

2.2.4. Nøytral og uavhengig fagkyndig

Forurensningsforskriften setter krav til at [dokumentasjon av rensesgrad](#) skal utføres av nøytral fagkyndig. På miljodirektoratet.no er nøytral fagkyndig beskrevet slik: *En uavhengig fagperson med tilstrekkelig hydrogeologisk og avløpsteknisk kompetanse. Fagpersonen eller det firmaet vedkommende er ansatt i bør ikke ha tilknytning til noen spesiell teknologi eller produsent, men forsøke å etablere den renseløsning som er best egnet. Kommunen må utvise skjønn i skjæringspunktet mellom nøytral og kompetent. Det kan også leses mer om nøytral fagkyndig på spørsmål/svar sidene til [avlop.no](#)*

Å håndheve nøytral og uavhengig fagkyndig har vist seg å være en krevende øvelse i praksis. Enkelte foretak tar kun på seg oppgaven å finne ut av hva som er den best egnede renseløsningen, uten forøvrig å velge spesifikke produkter eller leverandører. Slike foretak er det imidlertid få av. De fleste velger både renseløsning og spesifikt produkt/leverandør.

Håndheving av fagkyndig har også bydd på utfordringer fordi det mange steder i Norge ikke finnes foretak med tilstrekkelig kompetanse. Det finnes heller ikke tilstrekkelig tilbud om kurs/utdanning som gjør foretakene i stand til å etterleve kommunens krav om kompetanse. Det er også en utfordring at det ikke finnes en klar og tydelig veiledning om hva tilstrekkelig kompetanse innebærer for ulike anleggstyper og for ulike områder. Les mer på [avlop.no](#) og på [miljodirektoratet.no](#)

I praksis betyr dette at det ofte er foretak med rollen prosjekterende (PRO), se [2.2.3](#), som gjennomfører hele oppgaven med valg av renseløsning og detaljprosjektering av valgte løsning. Dette er en praktisk tilnærming, som gjør det ekstra viktig at både rådgiver og kommune har fokus på valg av riktig anlegg på riktig sted.

2.2.5. Ansvarlig utførende (UTF)

Ansvarlig utførende (UTF) hovedoppgave er å etablere avløpsanlegget i samsvar med prosjekterendes arbeidstegninger og monteringsanvisningen for produkt. Plassering, oppbygging av anlegget med mer skal utføres og dokumenteres.

Dokumentasjon for forvaltning, drift og vedlikehold (FDV), skal fremlegges for den som har rollen som SØK. Koordinatlistene og målsatte kartskisser er en del av dokumentasjonen for FDV. Se kapittel 6

2.3. Servicepersonell og serviceavtale

Alle avløpsanlegg har behov for drift og vedlikehold. Dette gjelder enkelthusanlegg, så vel som anlegg som betjener flere bygninger og det gjelder alle typer avløpsanlegg. Hvilket vedlikeholdsbehov som kreves, vil variere mellom de ulike anleggene. På avlop.no ligger mer informasjon om servicebehov for ulike typer anlegg. Erfaringsvis er det rørlegger, teknikker, representant fra leverandører, avløpsrådgiver eller lignende virksomhet som tar på seg serviceoppdrag. Det er viktig at den som skal utføre service på et avløpsanlegg har tilstrekkelig kompetanse. Det vil si at vedkommende må ha god innsikt i den aktuelle renseløsningen, og forstå hva utslippstillatelsen går ut på. Hva som er god nok kompetanse hos en serviceperson vil derfor variere fra anleggstype til anleggstype. Se 7.7.2.

For minirenselanlegg er det krav i forurensningsforskriften § 12-13 annet ledd om skriftlig serviceavtale. For de andre renseløsningene er det ikke satt krav om dette, men kommunen har anledning til å sette vilkår om dette i utslippstillatelsen jf. forurensningsloven § 16 eller ved å fastsette lokal forskrift som stiller strengere krav i områder av hensyn til miljø og/eller brukerinteresser jf. forurensningsforskriften § 12-5, annet ledd. Norsk Vann oppfordrer alle kommuner til å sette krav om serviceavtale for samtlige avløpsanlegg.

Det er utarbeidet et [rapporteringskjema](#) som det anbefales at tas i bruk for alle minirenselanlegg. Det er viktig at den tilhørende [veiledningen](#) benyttes av både de som fyller ut skjemaet (service) og de som skal motta skjemaet (kommunen). Det finnes ikke tilsvarende skjema for øvrige renseløsninger. Dette kan løses ved at servicepersonell skriver en kort rapport med hva som er utført og hva som er avdekket på service. For infiltrasjonsanlegg og sandfilter kan sjekklister for funksjonskontroll også være et godt utgangspunkt for rapportering av service. Disse sjekklister finnes i Norsk Vann rapport 245/2018, [veiledning for tilstandsvurdering av infiltrasjonssystemer](#).

2.4. Huseieren

Huseieren er normalt den som søker om å få lov til å forurense og som blir ansvarlig for forurensningen på eiendommen. Tilsvarende er det huseieren som vanligvis er tiltakshaver i byggesaken, og som er den som får tillatelse til byggetiltaket. Huseieren underskriver søknadspapirer og skal bidra med nødvendig bakgrunnsinformasjon, men har ellers ikke ansvar for innholdet i søknadene. Nødvendig bakgrunnsinformasjon kan være:

- Erfaringer med vannføring i bekk og hvordan bekken benyttes
- Varsling av naboer
- Opplysninger om drikkevannskilder (din egen og naboenes).
- Tinglyst avtale med naboeiendom dersom anlegget ikke skal plasseres på egen eiendom og ved fellesanlegg.
- Huseiers ønsker og behov, særlig basert på krav til drift og vedlikehold.
- Opplysninger om hvor mange mennesker som skal bruke anlegget.

Det er foretakene som har erklært ansvar for funksjonene SØK og PRO, som er ansvarlig for dette. Huseieren har ikke ansvar for etableringen av avløpsanlegget. Det er foretaket som har erklært ansvar for funksjonen UTF som skal stå for utførelsen.

Huseier har ansvar for utslippet i etterkant av etablering, inkludert ansvar for drift og vedlikehold.

3. Informasjon til huseier

3.1. Hva er avløpsvann?

Avløpsvann er det vannet som har blitt brukt inne i huset eller hytta til toalett (svartvann), bad, vaskerom eller kjøkken (gråvann). Avløpsvann inneholder fosfor og nitrogen (næringssalter), organisk materiale (materiale som stammer fra plante- eller dyreriket), partikler og sykdomsfremkallende bakterier og virus.

3.2. Hva er et avløpsreanseanlegg?

Et avløpsreanseanlegg renser avløpsvannet ved hjelp av ulike prosesser (fysiske, kjemiske og biologiske). Etter reanseanlegget er mesteparten av det uønskede innholdet i avløpsvannet rensset, men det vil fortsatt være skadelige stoffer igjen. Det som blir igjen, slippes ut i grunnen eller til vann på en slik måte at det skader naturen minst mulig.

Det finnes flere ulike typer avløpsanlegg, som slamavskiller, infiltrasjonsanlegg, konstruerte filterbedanlegg, sandfilter, biologisk-kjemisk minireanseanlegg, biologisk filteranlegg eller tett tank.

3.3. Hvorfor rens avløpsvannet?

Mange vann og vassdrag er forurenset av næringssalter (fosfor og nitrogen), organisk materiale (materiale som stammer fra plante- eller dyreriket), partikler, virus, bakterier og parasitter. Disse stoffene kommer fra jordbruksavrenning, avløpsvann og industri/næring. Når for store mengder organisk materiale og næringssalter blir tilført en bekk, elv eller innsjø, fører det til unormal algevekst og dårlige leveforhold for bunndyr og fisk. Da blir vannet også dårlig egnet for friluftsliv og som drikkevann. Når bakterier, virus og parasitter tilføres en bekk, elv eller innsjø, kan vi mennesker bli syke av å bade i eller drikke av vannet. Ved å installere moderne avløpsreanseanlegg vil du gjøre en stor innsats for å bedre vannkvaliteten i lokale bekker, elver, innsjøer og i drikkevannskilder. Det gir målbare resultater på vannkvalitet og vannmiljø. Les mer om [hva avløpsreanseanlegg er og hvorfor](#) avløpsvann må renses

3.4. Er det fritt frem å bygge anlegg og slippe ut avløpsvann?

Det er forbudt å forurensse. Utslipp av avløpsvann fra hus, hytter og andre bygninger er noe man må søke om. Det er også søknadspliktig å slippe ut rester av avløpsvann som har gått gjennom et renseanlegg. Kravet gjelder for arbeider på eksisterende avløpsanlegg og for nye avløpsanlegg. Kravet gjelder uansett, enten vannet slippes ut til tett tank, terreng (lokale jordmasser), sjø, eller lignende. Du må søke om både tillatelse til forurensningen (utslippstillatelse) og tillatelse til å få lov til å utføre byggearbeid på avløpsanlegget (byggetillatelse).

3.5. Nødvendige tillatelser

Utslipp av avløpsvann krever to tillatelser: utslippstillatelse og byggetillatelse

3.5.1. Søknad om tillatelse til å forurensse (utslippstillatelse)

Du må du søke kommunen om et unntak fra hovedregelen om at det er forbudt å forurensse hvis;

- du skal etablere et nytt avløpsrenseanlegg
- hvis det blir økning i antall personer som bruker et eksisterende anlegg
- du skal bytte ut anlegget eller gjøre andre fysiske endringer på et eksisterende anlegg
- du skal knytte flere bygninger til eksisterende avløpsrenseanlegg, uten at dette nødvendigvis medfører økt utslipp

Dersom det er godt nok dokumentert at det planlagte utslippet ikke vil ha urimelige negative påvirkninger, og området du bor i tåler mer forurensning, kan kommunen vurdere søknad om å slippe ut rensset avløpsvann (utslippstillatelse). Kommunen har ingen plikt til å si ja til søknaden.

En utslippstillatelse varer ikke evig. Det kan gis med en utløpsdato, eller den kan vare inntil videre. Tillatelsen kan endres eller trekkes tilbake, dersom det er faglige begrunnelser for det. For eksempel vurderer kommunen med jevne mellomrom gitte tillatelser på bakgrunn av den samlede belastningen i området der du bor, noe som betyr at det kan bli endrede krav med tiden. Når eksisterende anlegg må endres sender kommunen gjerne ut et varsel om et pålegg. Les mer om hva du må gjøre når du får et [pålegg om utbedring](#) av avløpsanlegget ditt.

Vær oppmerksom på at utslippstillatelser som oftest gis på vilkår. Vilkårene handler ofte om drift og vedlikehold. Det er ditt ansvar som huseier å sørge for at vilkårene innfris.

3.5.2. Søknad om tillatelse til å bygge (byggetillatelse)

Når utslippstillatelse er gitt, kan kommunen gi tillatelse til fradeling av tomt og/eller byggetiltaket (byggetillatelse). Formålet med byggetillatelsen er å sikre at foretakene du bruker har god nok kompetanse, slik at de lager en tilfredsstillende avløpsløsning av god kvalitet. Byggetillatelsen er permanent.

Mange kommuner gir begge tillatelser (utslippstillatelse og byggetillatelse) i et og samme vedtak, mens andre gir tillatelser i to ulike brev. Du må være sikker på at du har fått ja til begge deler før du setter i gang arbeidet.

3.5.3. Informasjon til hytteeieren. Spesielt om toalettløsninger

Flere hyttebutikker og leverandører av hytteløsninger gir uklar informasjon om hva som er søknadspliktig for hytter. Ifølge forurensningslovgivningen krever alle avløpsutslipp i utgangspunktet tillatelse.

- Alle toalettløsninger med vannklosett er søknadspliktig. Dette gjelder også der toaletter forsynes med vann fra mindre sisterner/vanntank. Det gjelder uansett om det er innlagt vann i hytta eller ikke. Det gjelder også dersom vannet ledes til tett tank eller der restoverskudd av urin føres til terreng.
- Gråvann (vann fra vask og dusj) alene i små mengder krever ikke søknad. Det forutsettes at vannet bæres inn til mindre oppbevaringstank. Hvis vannet ledes inn i huset via hageslanger, tankbil, brønn, takrenne eller rør/ledning kreves det utslippstillatelse. Forurensningsforskriften gir ikke et helt klart svar på hvor grensen går utover dette, men ifølge Miljødirektoratet er 25 liters dunk innomhus en skjønsmessig grense. Vann som bæres inn til en stk tank på inntil 25 liter regnes ikke som innlagt vann. Hvis vann bæres inn til større tanker/cisterner over 25 liter vil det defineres som innlagt vann, som krever utslippstillatelse.
- Biologiske toalett og andre toalettløsninger *uten noen form for bruk av vann* krever ikke søknad. Dette gjelder også vannfri biodo der restutslipp/overskuddsvæske av urin fra biodoen ledes til terreng.
- Utedo krever normalt ikke tillatelse. Det kan likevel skje at utedoens plassering og/eller bruk i kombinasjon med eksisterende bebyggelse, brønner, naturtyper eller andre brukerinteresser, gjør at utedoen må endres eller fjernes.
- Forbrenningstoaletter krever ikke utslippstillatelse.

Er du i tvil om du kan legge inn vann på fritidsboligen din, ta kontakt med kommunen.

Viser det seg at gråvannet fører til nevneverdig skade eller ulempe, kan det kreves opprydding i forholdene og det kan kreves søknad på et senere tidspunkt, helt uavhengig av mengder, tanker og ledninger.

Utslipp uten krav til søknad kan likevel bli i strid med forurensningsloven dersom det skjer i et omfang som kan føre til nevneverdig skade eller ulempe for helse og miljø, for eksempel ved at det er flere brukere av samme toalettløsning med utslipp til en sårbar resipient, nær drikkevannskilder eller badevann. I slike situasjoner kan du om nødvendig bli pålagt å rydde opp i forholdene.

Mange kommuner har egne bestemmelser om fritidsboliger i kommuneplanen. Planen kan gjelde for hele eller deler av kommunen. I tillegg er det ofte bestemmelser om vann og avløp for hytteområder i reguleringsplanen. Det er du som hytteeier som må finne ut hvilke krav som gjelder der hvor du har hytte. Ta kontakt med kommunen for mer informasjon om dette.

3.5.4. Ditt ansvar med søknadene

Din oppgave i forbindelse med søknadene for renseanlegget er å skaffe et foretak med god nok fagkompetanse, som kan hjelpe deg med undersøkelser, valg av anlegg og utarbeidelse av søknadsdokumentasjon.

Fordi det er krav til kompetanse hos den som skal utarbeide søknaden, kan du ikke lage søknadsdokumentasjonen selv, med mindre du arbeider med prosjektering av avløpsrenseanlegg til daglig, eller har særskilt kompetanse om dette.

Du må svare på spørsmålene foretaket trenger. Eksempelvis vil de trenge:

- Opplysninger om hvor mange mennesker som skal bruke anlegget. Du bør både fortelle om hverdagen og når storfamilien er på besøk. Hvor mange sengeplasser som er i huset er også nyttig informasjon, for å komme frem til riktig valg av anlegg.
- Opplysninger om drikkevannskilder (din egen og naboenes).
- Tinglyst avtale med nabo(er) dersom anlegget ikke skal plasseres på egen eiendom.
- Dine ønsker og behov, særlig basert på krav til drift og vedlikehold.

Du kan også bidra med å varsle naboene selv. Det er krav til hvem som skal varsles og hvilken informasjon som skal gis, som du kan få fra foretaket som hjelper deg. Liste over hvem som skal varsles bør du også få fra foretaket som hjelper deg. Dette fordi det er snakk om forurensning, som vi ikke nødvendigvis kan se eller lukte, kan nabolista bli lenger enn ved en tradisjonell byggesak. For byggesaker gjelder ikke fireukersfristen dersom du får skriftlig samtykke (ikke sender rekommandert). Det finnes ingen tilsvarende bestemmelse i forurensningsforskriften. Derfor må vi forholde oss til fire ukers varslingsfrist.

Du kan også utarbeide avtale med nabo(er) for å få tinglyst avtale på plass, dersom anlegget ikke skal plasseres inne på din tomt. Det finnes mal for opparbeidelse av ledning over annen manns grunn [her](#).

[Skal du etablere et anlegg sammen med andre kan du også selv utarbeide og inngå skriftlig avtale som regulerer bruk, drift og vedlikehold for fellesanlegget.](#)

Av og til er det behov for å søke om dispensasjon fra gjeldende reguleringsplan. Søknaden blir raskere behandlet hvis dette er på plass før søknad om utslippstillatelse og byggetillatelse sendes inn. Søke om dispensasjon kan du gjøre selv hvis du vil.

Les mer om saksbehandlingstid, mulig samarbeid med naboer og mer i brosjyren [Utbedre ditt private avløpsanlegg](#).

3.6. Hvilke renseløsninger finnes?

I Norge har vi et begrenset antall anleggstyper, men de renseløsningene som finnes er ulike:

- naturbaserte renselanlegg
- rensing i kjemiske og biologiske renselanlegg (prosessanlegg, ofte kalt minirenselanlegg)
- tett tank.

Det er vanlig med en kombinasjon av disse renseløsningene. Det er kommunens krav til rensing og en rekke stedlige forutsetninger på eller ved din tomt, som er bestemmende for hvilken avløpsløsning som kan velges, og hvor anlegg

og utslippssted bør lokaliseres. Valg og dimensjonering av avløpsløsning må alltid baseres på undersøkelser av forholdene omkring bebyggelse hvor det skal etableres ny avløpsløsning. Blant annet undersøkes topografien, de lokale jordmassene, avstand til grunnvann, avstand til vannkilder og viktige forhold som skal ivaretas i naturen. Du kan lese om de ulike renseløsningene på avlop.no. [Her](#) er også nyttige tips for valg av renseløsning.

3.7. Kan jeg velge den renseløsningen jeg selv vil?

Som huseier må du følge reglene som staten (forurensningsloven og forurensningsforskriften) og kommunen (arealplaner, lokale forskrifter og retningslinjer for saksbehandling) har bestemt. De statlige kravene er overordnede, og setter krav til hvor mye forurensning som kan slippes ut, krav til lukt, krav til kompetanse med mer. Mange kommuner har erstattet en del av de sentrale kravene med lokale forskrifter eller retningslinjer. De lokale bestemmelsene er laget for å ivareta viktige, lokale utfordringer. Typisk vil dette skyldes dårlig vannkvalitet, beskyttelse av drikkevannskilde, ivaretagelse av badeplass, naturmangfold og kulturminner. Hvilke regler som gjelder i din kommune vil påvirke dine valgmuligheter.

Det stilles krav til bruk av fagkyndige foretak for å endre, rehabilitere eller bygge nye avløpsanlegg. Det første du må gjøre er derfor å ta kontakt med en fagkyndig person, som hjelper deg å vurdere hvilke renseløsninger som er aktuelle. Det finnes ingen «godkjenningsliste» eller oversikter over hvem som er fagkyndige. Du må rett og slett spørre det firmaet du vil bruke om de har god kompetanse på avløpsrensing. Når anleggsløsningen er valgt, må anlegget detaljprosjekteres av et fagkyndig firma. Det er bestemmelsene i forurensningsforskriften og lokale krav som avgjør plassering, størrelse og utforming av den valgte renseløsningen.

Basert på utslippssøknaden er det kommunen som forurensningsmyndighet, som bestemmer hva og hvordan du får lov å slippe ut avløpsvann fra boligen. Dette beskrives i utslippstillatelsen.

3.8. Er alle råd gode råd?

Ofte kommer informasjon om ulike renseløsninger direkte fra en leverandør. Det er viktig å være oppmerksom på at leverandører ønsker å selge sitt produkt for å tjene penger. Selv om leverandøren er flink på å fremheve sitt eget produkt, er det ikke alltid løsningen er like god til å ivareta dine interesser som huseier. Norsk Vann anbefaler derfor at du ved hjelp av denne veiledningen stiller de riktige spørsmålene, og at du snakker med flere foretak, slik at du får et sammenligningsgrunnlag. Det er lurt å snakke med andre huseiere om deres erfaringer med drift og bruk av ulike anleggstyper.

Kommunen har plikt til å veilede deg om det regelverket som gjelder, men kan ikke hjelpe deg med valg av løsning.

3.9. Hva påvirker valget av ulike renseløsninger?

Det er lurt å bruke tid på de valgmulighetene som foretakene sier at kan passe hos deg. Selv om et anlegg er billig å kjøpe, kan det bli dyrt og drifte. Drift av anlegget er nødvendig så lenge anlegget er i bruk.

Du bør tenke på:

- Kostnader til utarbeidelse av søknader og behandling av søknader (engangskostnad), [se 3.9.1](#)
- Investeringskostnad (engangskostnad), [se 3.9.2](#)
- Kostnader for tømning av slam (årlige kostnader så lenge anlegget er i drift), [se 3.9.3](#)
- Kostnader for service (årlige kostnader så lenge anlegget er i drift), [se 3.9.4](#)
- Innkjøp av kjemikalier (årlige kostnader så lenge anlegget er i drift – gjelder bare minirensesanlegg), [se 3.9.5](#)
- Responstid ved feil og tilgang på reservedeler, [se 3.9.6](#)
- Brukervennlighet, [se 3.9.7](#)
- Levetid, [se 3.9.8](#)
- Innhold i serviceavtale og generell oppfølging fra serviceforetaket, [se 3.10](#)

3.9.1. Kostnader til utarbeidelse av søknader og behandling av søknader

Det foretaket som hjelper deg, vil ta betalt for å gjøre nødvendige undersøkelser, vurderinger og utarbeide søknadsdokumentasjon. Prisen på dette må medregnes som en del av kostnaden med avløpsrenseanlegget.

For minirensesanlegg er det kostnadsbesparende å velge anlegg som har SINTEF [teknisk godkjenning](#). Da unngår du store kostnader til vurdering av dokumentasjon på uttesting og innfrielse av særnorske krav. For de øvrige renseløsningene er det ikke krav om tilsvarende vurdering.

Kommunen vil ta betalt for behandling av både utslippstillatelsen og byggetillatelsen. Prisen på saksbehandlingen skal gjenspeile det arbeidet kommunen har hatt med saksbehandlingen. Det er opp til den enkelte kommune å fastsette inndeling og pris på gebyr. Prisen vil derfor variere fra kommune til kommune. Når anlegget er satt i drift vil du også få tilsynsgebyr fra kommunen.

3.9.2. Investeringskostnad

Investeringskostnad er kostnaden du får når du investerer i et anlegg. Prisene varierer mellom ulike anleggstyper og ulike anleggsleverandører.

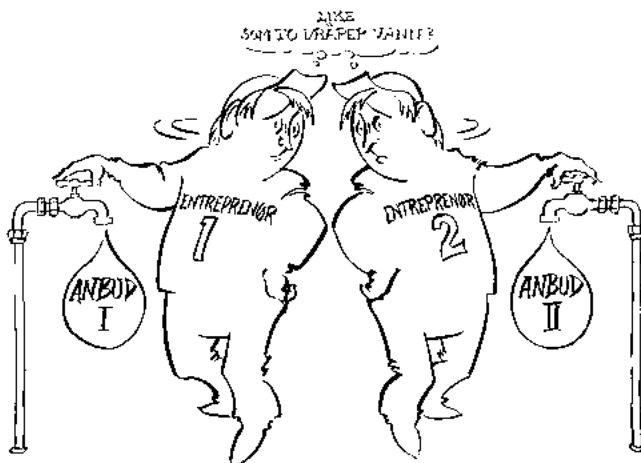
Flere kommuner og fagfolk opererer med en anslagsvis sum på +/- 100 000-200 000 pr. Anlegg. Vær oppmerksom på at et anlegg kan koste både mer og mindre enn dette.

I forbindelse med valg av løsning er det viktig at du får informasjon om og pris på hele avløpsanlegget, ikke bare rensenheten. Du skal eksempelvis ha pris på:

- Alle aktuelle anleggskomponenter (eks. slamavskiller, rensenhet, pumpe, dyser)
- Ledning fra husvegg til utslippspunkt
- Alle anleggskostnader (eks. graving, legging og kobling av rør, omfyllingsmasser, isolasjon)
- Strømopplegg i forbindelse med alarm
- Strøm til rensenheten
- Etterrensing i områder med strenge utslippskrav (etterpolering, bakteriefjerning)
- Fraktkostnader

Det finnes ikke et fasitsvar på hva et avløpsanlegg består av. Det vil variere fra sak til sak. Du må be den som skal planlegge anlegget for deg om å vurdere anlegget fra husvegg til utslippspunkt. Tilsvarende må du be den du skal kjøpe av (leverandør/selger) om å gi deg en total pris fra husvegg til utslippspunkt. Det er en fordel å få et firma til å gi pris på hele anlegget. Av og til kan det likevel hende du må få pris fra flere foretak (eks. anleggsleverandør, rørlegger og graveentreprenør). Du bør stille spørsmål og få informasjon om pristilbudet, slik at du føler deg sikker på at alt er omfattet.

Ikke ta ditt valg utelukkende på bakgrunn av investeringskostnaden! Det er stor variasjon i drifts- og vedlikeholdskostnader på anleggene. Du kan spare mye tid og penger på å velge et anlegg som har lave driftskostnader, men som har høy investeringskostnad.

3.9.3. Kostnad for tømning av slam

Naturbaserte anlegg bruker naturen som rensemetode. Slik anlegg har relativt store og robuste tanker for slam (slamavskillere), som vanligvis krever tømning av slam en gang hvert år eller annethvert år. Dette varierer litt fra kommune til kommune. Sjekk med kommunen du bor i og spør hvor ofte slam fra slamavskillere blir tømt.

Ulike typer av minirensenanlegg har stor variasjon i kapasiteten for lagring av slam. Dette gjelder også for ulike anleggsstørrelser innenfor samme type minirensenanlegg (samme leverandør). For anlegg med SINTEF [teknisk godkjenning](#), fremgår det av godkjenningsdokumentet hva som er årlig slamproduksjon for den aktuelle anleggstypen, hvilket slamvolum de ulike anleggene har og hvor ofte anlegget bør tømmes (tømmefrekvens). Noen anlegg må tømmes en gang i året, mens andre anlegg må tømmes flere ganger hvert år.

Slamtømming er kostnadskrevende, og det er du som huseier som må betale for det. Slamtømmekostnader er en løpende kostnad, som påløper så lenge anlegget er i drift. Anleggstypen du velger har derfor stor betydning for de årlige utgiftene du får. Du kan påvirke driftsutgiftene ved å velge et anlegg med stor kapasitet for lagring av slam. Små slamavskillere som må tømmes ofte, blir eksempelvis en dyrere løsning.

3.9.4. Kostnader for service

For minirensesanlegg er det [krav i forskrift](#) som sier at du må ha serviceavtale, mens det for de øvrige anleggstypene ikke finnes et slikt krav. Flere kommuner stiller imidlertid vilkår i utslippstillatelsen om bruk av serviceavtale for alle typer anlegg. Uansett hvilken anleggstype du velger, anbefales det at du inngår serviceavtale med et fagkyndig foretak som har god kompetanse om den anleggstypen du velger. Da øker sannsynligheten for

- god drift og vedlikehold av anlegget
- lang levetid
- lavest mulig vedlikeholdskostnader
- minst mulig utslipp

Be om pris på serviceavtalen og sjekk hva avtalen omfatter. Se [3.10](#) nedenfor.

3.9.5. Innkjøp av kjemikalier

Noen anleggsløsninger bruker kjemikalier til å rense avløpsvannet. Dette gjelder først og fremst minirensesanlegg. Kjemikalier koster penger. Be om spesifisering av pris, slik at du vet hvor mye dette vil koste pr. år og om kjemikalier inngår som en del av driftsavtalen eller ei. Ta høyde for årlig prisøkning.

3.9.6. Responstid ved feil og tilgang på reservedeler

De fleste vil trenge rask hjelp hvis feil oppstår. I verste fall kan du ikke dusje, vaske hender, gå på toalettet eller tappe vann fra krana fordi avløpsanlegget ikke kan benyttes. Dette gjelder alle anleggstyper. Be om informasjon om hvor raskt det er mulig å få hjelp, og om tilgang på reservedeler.

3.9.7. Brukervennlighet

Noen anleggstyper er mer sårbare overfor hva som tilføres avløpsvannet enn andre. Be om informasjon om

- Hva som kan tilføres avløpsrenseanlegget, av vaskemidler antibakteriell såpe, klor, plumbo etc.
- Mengde vann som kan tilføres på kort tid, som eksempelvis ved tømning av vann fra badekar.

Be om å få drifts- og vedlikeholdsmanual for anlegget før du bestemmer deg. Manualen bør inneholde punktvis oppfølging av anlegget i samsvar med produsentens drift- og vedlikeholdsmanual, og være på norsk eller et annet skandinavisk språk.

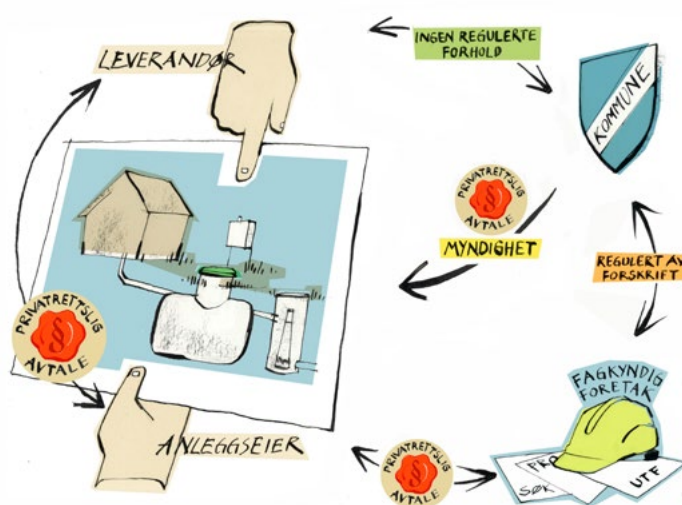
3.9.8. Levetid

Det er vanskelig å skille anleggstypene fra hverandre når det gjelder levetid. Levetiden avhenger av at riktig anlegg velges, at anlegget har riktig kapasitet og at utførelsen er tilfredsstillende. I tillegg er bruken av anlegget helt vesentlig for levetiden drift og vedlikehold).

3.10. Mer om serviceavtalen

Du trenger en fagperson til å hjelpe deg med å innfri utslippstillatelsen med tilhørende vilkår. Ditt forhold til denne servicepersonen reguleres i en serviceavtale. Du står fritt til å inngå avtale med et selvvalgt fagkyndig foretak. Avtalen du gjør, er en privatrettslig avtale mellom deg og foretaket som gjennomfører servicen.

- Det er viktig at du undersøker om foretaket har kompetanse til å ta på seg en slik jobb. Spør hva slags bakgrunn de har for å ta på seg oppgaven og be om å få se dokumentasjon på kompetansen.
- Det arbeides med å få på plass en sertifisering av servicepersonell, slik at det blir enklere for huseiere å finne frem til personer som har tilstrekkelig kompetanse. Enn så lenge kan man ta kontakt med et foretak som har spesialisert seg på drift av den typen avløpsanlegg du har kjøpt; en rørlegger, en entreprenør, det foretaket du kjøper anlegget av, eller andre foretak som har tilegnet seg slik kompetanse. Du kan også spørre de fagpersonene som har planlagt og bygget anlegget ditt om de kjenner noen som er flinke.

Alle serviceavtaler bør regulere:

- Hvem som er eier og hvem som er serviceleverandør.
- Hvor mange ordinære servicebesøk som skal gjennomføres hvert år for den aktuelle anleggstype og modell.
- At begge avtaleparter setter seg godt inn i utslippstillatelsen med tilhørende vilkår.
- Begge avtaleparters forhold til hhv brukerveiledning og drift- og vedlikeholdsmanual.
- Hva *serviceforetaket* har ansvar for:
 - Bedriften skal til enhver tid benytte servicepersoner med tilstrekkelig kompetanse og skal ha et oppdatert bedriftssystem for serviceordningen, som brukes til å sikre en tilfredsstillende serviceordning.
 - Gi huseier nødvendig opplæring i bruk av anlegget, som et supplement til opplæringen som gis ved installasjon og info i bruksanvisningen som følger anlegget.
 - Gjennomføre nødvendig drift og vedlikehold ved hvert servicebesøk. Med nødvendig drift menes fullstendig og punktvis oppfølging av anlegget i samsvar med produsentens drift- og vedlikeholdsmanual. Her bør minimum fremgå:
 - Vedlikeholdsprogram som beskriver frekvenser for ulike drifts- og vedlikeholds-operasjoner.
 - Driftsrutiner for drift ved lengre opphold i belastningen til anlegget
 - Alarmer, feilsøking og utbedring av feil
 - Beskrivelse av kritiske komponenter og anbefalt utskiftingsintervall
 - Detaljerte prosedyrer for drifts- og vedlikeholds-operasjoner
 - Kontrollere status for siste slamtømming og vurdere behov for tømming
 - Prøvetakingsprosedyre
 - Beskrivelse av relevante forhold knyttet til HMS

- Ta imot og behandle automatisk overførte alarmer.
- Tilby beredskapsordning med oppmøte innen 24 timer (ukedager) og 36 timer (helg/høytid). Dette gjelder ved utløste alarmer, eller ved oppringning fra anleggseier.
- Bestille slamtømming ved behov.
- Utbedre feil dersom komponenter er defekt. Huseier garanteres gjennom serviceavtalene at servicefirmaet har med seg reservedeler for den aktuelle anleggstypen. For reservedeler som normalt ikke skiftes ut, eller som skiftes sjelden, holder det at foretaket har disse på lager.
- Opprette avviksmelding dersom et anlegg forlades uten at det fungerer tilfredsstillende.
- Utrede årsak til overskridelse av utslippskrav eller funksjonssvikt.
- Foreta ekstra service(er) utover kontraktsfestet minimumsantall for å sikre at anlegget fungerer tilfredsstillende dersom det oppstår særskilte driftsutfordringer, etter nærmere avtale med huseier.
- Rekvirere ytterligere kompetanse for å diagnostisere alvorlige/kompliserte driftsproblemer (f.eks. korrespondanse med produsent/prosessansvarlig hos leverandør) dersom service ikke klarer å få anlegget i samsvar med gitt utslippstillatelse og ytelser som lovet i salgskontr.
- Rapportere fortløpende til huseier. Huseier skal ha kopi av alle servicereporter. Huseier skal gjøres oppmerksom på alle avvik. Dersom serviceforetaket forlater et anlegg uten at det anlegget fungerer optimalt, skal huseier varsles særskilt om dette.
- Rapportere særskilt til huseier og kommunen dersom utslippstillatelsen med tilhørende vilkår ikke innfris gjennom ordinær drift og dersom kartlegging/feilsøking ikke har ført frem.
- Utveksle data og erfaringer om anlegget til kommunen fortløpende, dersom det er forhold som krever handling fra kommunens side, slik som fremkommelighet til kum, manglende betaling av serviceavgift og lignende.
- Rapportere årlig til kommunen. For minirensanlegg skal rapporten som et minimum være i henhold til mal for rapportering av service i standardisert [rapporterings skjema](#). Øvrige anleggstyper rapporteres ved hjelp av serviceforetakets egne sjekklister og beskrivelser.
- Hva *huseier* har ansvar for:
 - Følge brukerveiledningen.
 - Være nøye med hva som tilføres avløpsanlegget.
 - Følge med på alarmer.
 - Varsle service når alarmen går eller det oppstår noe unormal (unormal drift, funksjonssvikt).
 - At belastning i antall pe samsvarer med utslippstillatelsen.
 - At eventuelle vilkår i utslippstillatelsen innfris.
 - Dialog med kommunen dersom det oppstår forhold som er på kanten av, eller i strid med utslippstillatelsen.
 - Sørg for at anlegget er tilgjengelig for service og slamtømmebil til enhver tid.
 - Betale for service, kjemikalier, nødvendige utbytting av slidedeler og ekstraordinær service
 - Betale for slamtømming.

3.11. Hva er en utslippstillatelse og hva betyr det for deg som huseier?

Det er utslippstillatelsen som forteller deg hva som er lov og hva som ikke er lov. Vær oppmerksom på at det kan stå andre ting i utslippstillatelsen enn det du søkte om. Det er derfor viktig at du leser hele tillatelsen og forstår det som står der.

Utslippstillatelsen kan stille vilkår om blant annet:

- Hvor mange mennesker og bygninger du har lov å slippe ut avløpsvann fra. Du har tillatelse til å slippe ut forurensninger fra et begrenset antall personer. Det kan være behov for å revidere utslippstillatelsen din dersom flere personer tilknyttes huset. Ta kontakt med kommunen dersom det blir endringer. Har du utleieleilighet/hybel eller lignende, må det også være omfattet av utslippstillatelsen.

- Hvilken type avløpsanlegg du kan etablere, hvor og hvordan.
Kommunen baserer sine vurderinger på søknaden som er utarbeidet av foretaket som hjelper deg, men det er kommunen som forurensningsmyndighet som avgjør hvilket anlegg du skal ha, hvor det skal plasseres og utslippet kan ledes til grunnen eller bekk med mer.
- Slamtømming.
Det er stor variasjon i behov for antall slamtømminger mellom ulike anleggstyper. Noen tømmes sjelden, mens andre tømmes ofte. Endringer i bruksmønster eller belastning kan endre behovet for slamtømming etter at utslippstillatelse er gitt. Eksempelvis kan noen flytte inn eller ut av boligen, eller det kan knyttes til en ekstra boenhet. I slike tilfeller må det foretaket du har servicekontrakt med ha beskjed, slik at de kan tilpasse serviceintervallet. Kommunen må også ha beskjed, slik at riktig slamtømmeintervall kan fastsettes. Er det vesentlig økning i belastningen kan det også være søknadspliktig.
- Drift og vedlikehold.
Det er ofte vilkår om drift og vedlikehold i utslippstillatelsen. Det er viktig at huseieren følger vilkåret. Riktig drift og vedlikehold kan spare deg for kostnader til drift og slamtømming. Det bidrar også til at anlegget ditt lever lengst mulig.
- Sikring av lokk.
Det er huseiers ansvar å sørge for at alle lokk på kummer og tanker er sikret til enhver tid, for å unngå at mennesker og dyr får tilgang til, eller ved et uhell faller ned i kummen. Dette er et krav i plan- og bygningsloven, som gjelder selv om det eventuelt ikke er nevnt som et vilkår i utslippstillatelsen.
- Tilgjengelighet til kum.
Både den som skal føre service, den som skal tømme anlegget for slam og kommunen som tilsynsmyndighet skal ha fri tilgang til anlegget. Det er nokså vanlig å omtale dette i utslippstillatelsen. Dette betyr at det må være en egnet vei frem til anlegget (kurvatur, stigning og høyde) som er brøytet vinterstid. Det betyr også at det ikke må være plassert bygninger, terrasse, platting, blomsterurner eller annet over kumlukkene. Du får vanligvis ikke forvarsel før service, slamtømming eller kommunen kommer. Lukkene må derfor være tilgjengelige til enhver tid.
- Sanering av gamle kummer, frostsikring, serviceavtale, drenevann og overvann, krav til prøvetaking med mer

3.12. Er du uenig eller misfornøyd med kommunens vedtak?

Dersom du mottar en utslippstillatelse som du er uenig i, er det viktig at du tar kontakt med kommunen så fort som mulig for å få mer informasjon og veiledning om muligheten til å klage. Du har anledning til å klage på en utslippstillatelse og få tillatelsen vurdert på nytt. Kommunen skal gi veiledning om frist for å klage, hvor klagen skal sendes, saksbehandlingstid med mer.

3.13. Hva slags info må du sørge for å få når anlegget er på plass?

Når anlegget er levert, montert og igangsatt bør du som huseier sørge for å få nødvendig dokumentasjon og opplæring i drift og bruk av anlegget.

3.13.1. Dokumentasjon

Som en del av avslutningen av byggesaken skal du få dokumentasjon om forvaltning, drift og vedlikehold (FDV-dokumentasjon). Dette får du fra foretaket som har hjulpet deg med søknaden. Du må kvittere for at du har mottatt denne dokumentasjonen. For avløpsanlegg vil du ofte ende opp med dokumentasjon på de ulike deler av anlegget (enkeltkomponenter), uten at du får en samlet oversikt over hele anlegget. Be om skisser og forklaringer som viser hele anlegget, slik at du har forutsetning for å sette deg inn i dokumentasjonen.

Du skal få en drifts- og vedlikeholds manual som gjør at du kan sette deg inn i hvordan anlegget fungerer samlet, beskrivelse av alarmer og drifts- og vedlikeholdsbehovene. Manualen skal foreligge på norsk eller et annet skandinaviske språk. Manualen bør minimum inneholde:

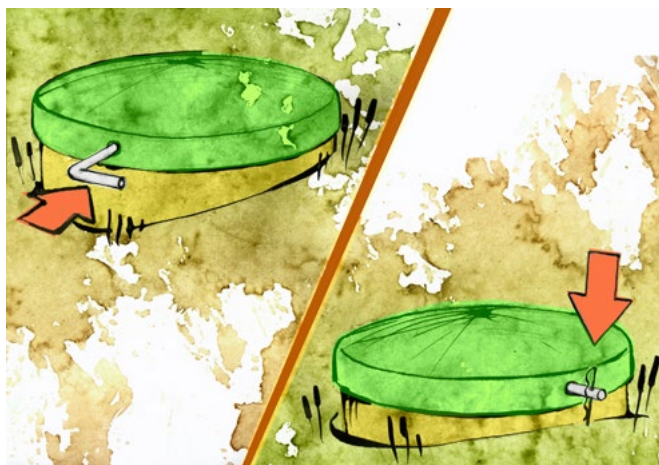
- Produktbeskrivelse (f.eks. volum, tankmateriale(r) og rørmateriale)
- Overordnet beskrivelse av renseprosessen (jord/filter eller type prosess)
- Overordnet beskrivelse av vedlikeholdsprogram, inkludert beskrivelse av kritiske komponenter og anbefalt utskiftingsintervall
- Intervaller for slamtømming. For minirensanlegg er dette beskrevet i teknisk godkjenning fra SINTEF (TG).
- Beskrivelse av alarmer og varslingsrutiner
- Spesielle driftsrutiner ved lengre perioder uten belastning/bruk (f.eks. hyttebruk)
- Spesifisering av huseiers ansvar og eventuelle oppgaver knyttet til drift av anlegget
- Beskrivelse av aspekter knyttet til HMS
- CE merking, ytelseserklæring

3.13.2. Opplæring

I forbindelse med igangkjøring må du som huseier sørge for å få opplæring i bruk av anlegget og få informasjon om spesielle forhold. Eksempel på viktig informasjon:

- Mulige konsekvenser ved feil bruk
- Forhold som må tas hensyn til ved endret bruk
- Innstillinger i anlegget ved lengre perioder uten at rensanlegget mottar avløpsvann

Gjennomført opplæring bør kvitteres på opplæringsskjema med signatur. Enkelte kommune har dette som et vilkår i utslippstillatelsen.

3.14. Din oppfølging som huseier er lønnsom for lommeboka di og miljøet

Hvis det oppstår problemer med anlegget etter igangkjøring må du som huseier ta kontakt med serviceforetaket for å få kartlagt problemet. Dersom det ikke er inngått avtale med serviceforetak må annet fagkyndig foretak kontaktes. Dersom det er feil som skyldes feil i leveransen av anlegget, må leverandøren kontaktes. Ved anlegg som er nyere enn fem år, og hvor det er vesentlige feil eller mangler ved anlegget forøvrig (der årsaken ligger hos prosjekterende eller utførende), bør huseier gå i dialog med kommunen. Kommunen kan i disse tilfellene følge opp ansvarlig foretak.

Som ansvarlig anleggseier er din innsats viktig for å sikre anlegget lengre levetid, optimal renseeffekt og sikker drift:

- Sett deg inn i utslippstillatelsen fra kommunen. Her framgår relevant informasjon og vilkår som gjelder for ditt anlegg.
- Sett deg inn i hele anlegget, ikke bare renseenheten (ledningsnett, slamavskiller, renseenhet, stakekum, prøveikum, utslippsanordning mm).
- Sett deg inn i når det vil være behov for å søke endring i utslippstillatelsen.
- Ha kjennskap til og sørg for at anlegget driftes og vedlikeholdes slik at det fungerer forskriftsmessig og i samsvar med dine forpliktelser i utslippstillatelsen og serviceavtalen.
- Sett deg inn i eventuelle særskilte behov som må ivaretas for ulike sesonger, som vårpuss eller vinterstenging.
- Gi tømmefirma, servicefirma og representant fra kommunen adgang til anlegget.
- Sørg for at tømning og service blir utført regelmessig (dette kan være regulert i utslippstillatelse og serviceavtale).
- Følg opp eventuelle tilbakemeldinger fra tømmefirma, servicepersonell eller kommunen. Sørg for å få dokumentasjon på utbedringer som gjøres.
- Sikre alle lokk på en tilfredsstillende måte.
- Overfør rettigheter og plikter (utslippstillatelsen) til ny eier ved salg av eiendom.
- Sørg for å ha relevant dokumentasjon om anlegget ved tilsyn fra kommunen.
- Sørg for skriftlig og tinglyst avtale for fellesanlegg og anlegg på annenmanns grunn.

Lag deg gjerne en oversikt (logg) hvor du samler alle opplysninger om anlegget (kopi av servicedokumenter, kjøp av kjemikalier, tømning av slam, kjøp av deler, dokumentasjon om utbedringer med mer).

Vær obs på hva du heller i vasken eller toalettet!

- Bruk bare miljømerkede vaskemidler– se etter Svanemerket, som er det offisielle miljømerket i Norden og EUs miljømerke Blomsten.
- Bruk rist over sluk i oppvaskkummen.
- Ikke hell matrester eller kaffegrut i vasken.
- Ikke bruk kjemiske avløpsåpnere som for eksempel «Plumbo» når avløpet er tett. Bruk heller kokende vann eller mekanisk rengjøring.
- Ikke hell olje, løsemidler eller flytende fett i avløpet.
- Ikke bruk antibakterielle såpeprodukter eller blekemidler som inneholder klor. Det dreper bakteriene i renseanlegget. Dette er spesielt viktig for deg som har minirensesanlegg.
- Ikke kast hår, bleier, bind, våtservietter eller Q-tips i toalettet. Det kan føre til tilstopping og problemer.
- Reparer kraner og toalettsisterner som lekker.
- Har du tett tank eller minirensesanlegg er det lurt å bruke vannbesparende dusjhoder og toaletter. Det reduserer både bruk av kjemikalier og strømforbruket i renseanlegget. For deg som har tett tank vil dette også redusere kostnadene til slamtømming vesentlig.

3.15. Når kommunen utfører tilsyn

Kommunen fører tilsyn med utslippstillatelser. Som oftest gjøres tilsynsarbeidet med bakgrunn i opplysninger fra den som tømmer slam og den som gjennomfører service. Av og til kan det hende kommunen selv, eller en representant for kommunen, dukker opp for å kikke på anlegget ditt. Noen kommuner varsler før de kommer for å se på anlegget, andre gjør det ikke. De ringer normalt på døren og presenterer seg. De kommer i arbeidsklær og har ID godt synlig.

Det forventes ikke noe spesielt av deg i slike anledninger, utover at du svarer på spørsmål som kommunen måtte ha og at du sørger for at anlegget er tilgjengelig til enhver tid. Du trenger ikke å være tilstede dersom kommunen kommer på besøk. I etterkant av et tilsyn bør du bli tilskrevet om resultatet.

Det er du som anleggseier som betaler for tilsynsjobben kommunen gjør. Dette gjelder enten tilsynet gjennomføres fra kontoret eller de kommer på besøk til deg.

4. Felles informasjon til saksbehandler, SØK, uavhengig fagkyndig, PRO og UTF

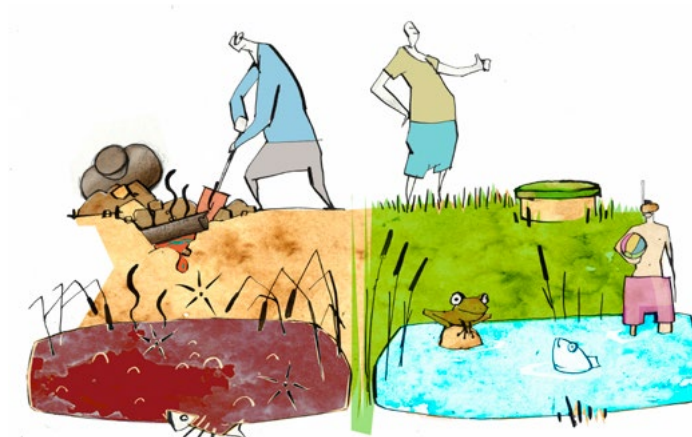
4.1. Søknadsplikt

4.1.1. Forurensningslovgivningen

[Forurensningsloven § 7](#) forbyr alle å ha, gjøre eller sette i verk noe som kan medføre fare for forurensning uten at det er lovlig etter §§ 8 eller 9, eller tillatt etter vedtak i medhold av § 11. Vanlig forurensning fra boliger og fritidshus er tillatt, men det må søkes om tillatelse, fordi ingen renseanlegg fjerner 100 prosent av forurensningen. Det vil alltid være en fare for forurensning når avløpsanlegg etableres.

Kommunen kan tillate forurensning (utslipp av avløpsvann) dersom det er godt nok dokumentert at det planlagte utslippet ikke vil ha urimelige virkninger og området det gjelder tåler mer forurensning. Alle har krav på å få søknaden sin behandlet, men ingen har krav på å få utslippstillatelse. Dette er det opp til forurensningsmyndigheten å avgjøre. Vedtakene som kommunen treffer skal basere seg på faglige begrunnelser.

Hva søknaden skal inneholde, er regulert av forurensningsforskriften. Se **5.3**

Særlig om rehabilitering

Søknadsplikt for rehabilitering fremgår av forurensningsforskriften § 12-3. I kommentarutgaven til forskriften finnes mer veiledning om hvordan paragrafen er ment å forstå. Blant annet står det at

- Etablerte utslipp er søknadspliktig dersom de økes vesentlig. Kommunen bør kontaktes for å avklare hva som anses som vesentlig økning i det enkelte tilfellet. En vesentlig økning av utslippet kan bero både på økning i mengde, endring i type utslipp og endring av utslippssted.
- Om rehabilitering av renseanlegg er søknadspliktig, beror på om rehabiliteringen bryter med vilkår i utslippstillatelsen.

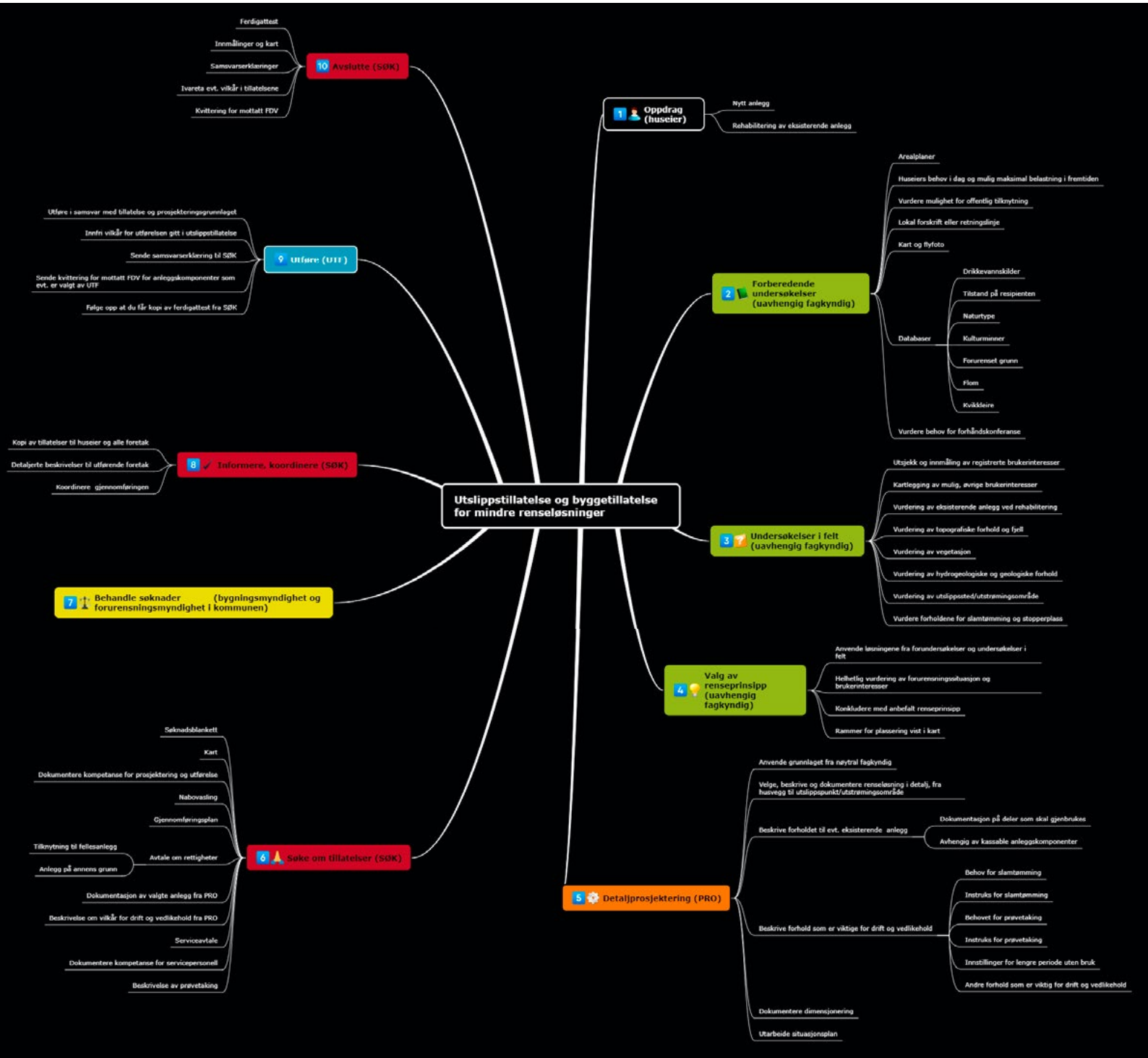
Det er ikke mye som kan gjøres med et etablert anlegg før du både har endret type og/eller utslipp eller utslippssted. I alle tilfeller er det svært lite du kan gjøre før en rehabilitering bryter med en eldre utslippstillatelse.

4.1.2. Plan- og bygningslovgivningen

Avløpsanlegg er et tiltak som omfattes av byggesaksbestemmelsene i plan- og bygningsloven (pbl), jf § 20-1. Etablering av avløpsanlegg er søknadspliktig, og krever tillatelse før igangsetting jf pbl§ 20-2. Reglene om ansvarlig foretak i pbl§ 20-3 gjelder også tilsvarende som for øvrige søknadspliktige tiltak. Mindre avløpsanlegg er ikke et mindre tiltak som kan forestås av tiltakshaver etter pbl § 20-4. Krav om foretak og kompetanse gjelder tilsvarende som for andre søknadspliktige bygg og anleggstiltak. Ta kontakt med fylkesmannen eller eventuelt DIBK (Direktoratet for byggkvalitet) for å få veiledning i plan- og bygningslovgivningen, dersom dette regelverket er uklart.

Plan- og bygningslovgivningen omfatter både tekniske krav til anlegget, krav til dokumentasjon av produktene, krav til dokumentasjon av forvaltning, drift og vedlikehold (FDV), krav til søknadsplikt før arbeid kan påbegynnes, kvalifikasjonskrav og ansvarsrett for involverte foretak, krav til kommunens saksbehandling og samordningsplikt mot andre myndigheter og regler om tilsyn.

Oversikt som viser ulike deler av prosessen med søknadene.
 Oversikten er ikke fullstendig, men viser eksempler på oppgaver i de ulike prosessene.

Trykk på illustrasjonen for å få lesbar versjon (forstørret).

Tekniske krav til avløpsanlegget og krav til dokumentasjon som grunnlag for forvaltning, drift og vedlikehold reguleres av byggt teknisk forskrift, [TEK17](#). Krav til produkt dokumentasjon reguleres av forskrift om dokumentasjon av byggevarer, [DOK](#). Søknadsplikt, ansvarsrett, saksbehandling, uavhengig kontroll, tilsyn og andre prosessuelle krav reguleres av byggesaksforskriften ([SAK10](#)), og plan- og bygningsloven ([pbl](#)).

Etablering av nytt avløpsanlegg og rehabilitering av eksisterende avløpsanlegg er søknadspliktig etter plan- og bygningsloven. Søknaden må utarbeides av et profesjonelt foretak som påtar seg ansvarsrett for rollen som ansvarlig søker. Søknaden skal sendes til bygningsmyndigheten i den kommunen eiendommen ligger. Hva søknaden skal inneholde, er regulert av byggesaksforskriften. Se **5.4**

Tekniske krav

Teknisk krav til utvendig avløpsanlegg følger av forurensningsforskriften §§ 12-7, 12-12 og 12-13 om avløpsnett, lukt, utforming og drift. I tillegg er det tekniske krav i byggt teknisk forskrift (TEK17) § 15-8. Avløpsanlegg skal prosjekteres og utføres slik at avløpsvann bortledes i takt med tilført vannmengde, og slik at god helse ivaretas. Anlegg for sanitært avløpsvann (spillvann) må dimensjoneres for største forventede belastning. Avløpsanlegget må tilrettelegges for høy driftssikkerhet og for effektiv drift og vedlikehold. Det er normalt en forutsetning for høy driftssikkerhet at avløpsanlegg er innmålt i både x, y og z koordinater og dokumentert sammen med annen informasjon av betydning for stedet.

Søknadsplikt etter begge regelverk

Søknadsplikt forurensningslov	Søknadsplikt plan- og bygningslov
<ul style="list-style-type: none"> Nytt utslipp fra avløpsanlegg (uavhengig av løsning) Etablere innlagt vann (vannklosett eller dusj) Etablere wc i en bygning som ikke har det fra før. Gjelder alle toalettløsninger med vannklosett, også der toaletter forsynes med vann fra mindre sisterner/vanntank. Det gjelder uansett om det er innlagt vann i hytta eller ikke. Det gjelder også dersom vannet ledes til tett tank eller der restoverskudd av urin føres til terreng. 	Nytt avløpsanlegg
Prefabrikkerte løsninger	Prefabrikkerte løsninger
Rehabilitering <ul style="list-style-type: none"> Bytte avløpsanlegg, uansett anleggstype Utvidelse av avløpsanlegg, uansett type Bytte infiltrasjonsgrøft/basseng/filter Endring i eksisterende hus, som endrer utslippet (eks ny boenhet) Økning i antall personer som bruker et eksisterende anlegg 	Rehabilitering <ul style="list-style-type: none"> Bytte avløpsanlegg Utskifting av slamavskiller/tett tank Utvidelse av infiltrasjonsgrøft/basseng/filter
Unntak	Unntak
<ul style="list-style-type: none"> Gråvannsløsninger uten innlagt vann Rehabilitering som ikke bryter med utslippstillatelsen m/vilkår Toalettløsninger uten noen form for bruk av vann krever ikke søknad 	<ul style="list-style-type: none"> Lokal drenering Reparasjoner ved rør- og ledningsbrudd Kommunen kan vurdere at "andre mindre unntak" kan unntas

Tabellen viser søknadsplikt etter både forurensningslovgivning og forurensningslovgivning. Som myndighet etter de to regelverkene har kommunen ulike roller. Som forurensningsmyndighet skal kommunen ivareta forurensning og ulike brukerinteresser. Som plan- og bygningsmyndighet skal kommunen ivareta kvalitet på anlegget, kompetanse hos fagkyndig foretak og kvalitet på produkter.

4.2. Ansvarsrett og kvalifikasjonskrav

Alle oppgaver i forbindelse med etablering av avløpsanlegget skal utføres av [profesjonelle foretak](#). Tiltakshaver må derfor gjøre avtale med et eller flere foretak som påtar seg ansvarsrett for funksjonene ansvarlig søker, ansvarlig prosjekterende og ansvarlig utførende. Et og samme foretak kan påta seg alle disse tre rollene dersom de har kvalifikasjoner for det. I en del tilfeller krever kommunen at det gjennomføres [uavhengig kontroll](#). I slike tilfeller må et eget foretak hentes inn som ansvarlig kontrollerende.

4.2.1. Hva betyr det å erklære ansvarsrett?

Erklæringene om ansvarsrett baserer seg på egenerklæringer fra foretakene. Disse vedlegges byggesøknaden til kommunen. Erklæring om ansvarsrett innebærer at foretaket bekrefter at de oppfyller kvalifikasjonskrav og krav til kvalitetssikring i pbl, og at de påtar seg ansvarsrett for oppgavene som skal utføres.

Ansvarsrett er et offentligrettslig ansvar, og kan sammenlignes med en kontrakt mellom foretaket og kommunen. Ved å påta seg ansvarsrett, forplikter foretaket seg overfor kommunen til å oppfylle alle relevante krav som følger av plan- og bygningslovgivningen. Dette gjelder både krav i TEK17, SAK10 og DOK, og krav i arealplaner og plan- og bygningsloven.

4.2.2. Krav til utdanning og praksis etter plan- og bygningsloven

For at et foretak skal kunne påta seg ansvarsrett etter plan- og bygningsloven, må det oppfylle visse kvalifikasjonskrav. **Kvalifikasjonskravene er høyere for søker (SØK) og prosjekterende (PRO) enn for utførende (UTF).** Kvalifikasjonskravene avhenger av kompleksiteten og vanskelighetsgraden på arbeidene og *konsekvensen av feil og mangler*. Det er foretakene selv som gjør denne vurderingen fra sak til sak. Et tiltak må tilsammen være dekket opp av nødvendig kompetanse. Det betyr at det kan være flere foretak involvert i ett og samme prosjekt, for å innfri kravene til kompetanse samlet. Når kommunen fører tilsyn med ansvarserklæringer gitt av foretakene, får kommunen forelagt foretakets vurdering av kompleksitet, vanskelighetsgrad, konsekvens av feil og mangler. Kvalifikasjonskravene er særlig viktig i forurensningssaker, hvor feil og mangler kan få store og negative konsekvenser for miljø og helse. Norsk Vann får av og til inntrykk av at det motsatte skjer, at det tas lett på kvalifikasjonskravene, fordi enkelte oppfatter at avløpsanlegg er små og enkle tiltak.

Tiltaksklasser deles inn i tre klasser, der tiltaksklasse 1 er de enkleste arbeidene.

Se [SAK 10 § 9-3](#). Fastsettelse av tiltaksklasser *må vurderes i hvert enkelt tilfelle*, basert på kompleksitet, vanskelighetsgrad og mulige konsekvenser eventuelle mangler og feil kan få for helse, miljø og sikkerhet.

- Et avløpsanlegg i et robust område vil normalt ligge i tiltaksklasse 1, både for PRO og UTF
- Alle anlegg som benytter Infiltrasjon i stedegegne masser krever mer kunnskap om helhetlige vurderinger og grunnundersøkelser og PRO bør vurderes plassert i tiltaksklasse 2, selv for enkelthusanlegg. UTF bør normalt kunne utføres med tiltaksklasse 1.
- Flerhusanlegg bør normalt ligge i tiltaksklasse 2. Like viktig som antall boliger som er tilknyttet, er vurdering av hvor sårbart utslippsområdet er.
- Tiltak i utsatte eller sårbare områder bør alltid plasseres i tiltaksklasse 2. Dette gjelder for eksempel i områder som ikke har god tilstand i vannresipienten, eller som står i fare for å få dårligere kvalitet. Det gjelder også i områder med krevende geologi/kvartærgeologi og i områder med forurensningsutfordringer, drikkevannsutfordringer eller andre brukerinteresser.

Det stilles krav til utdanning og praksis i kapittel 11 i [SAK 10](#). Eksempelvis:

- Utdanningsnivået for utførelse av avløpsanlegg:
- Tiltaksklasse 1 fag-/svennebrev-nivå og to års relevant erfaring. En rørlegger med fagbrev vil derfor være kvalifisert.
- Tiltaksklasse 2 krever mesterbrev eller fagskole og tre års praksis.

For prosjektering av tilsvarende avløpsanlegg stilles det krav om

- Tiltaksklasse 1: Utdanning på nivå med mesterbrev eller fagskole. I tillegg stilles det også krav om relevant erfaring av 4 års varighet
- Tiltaksklasse 2: Fagskole eller bachelor og 6-10 års erfaring.

4.2.3. Sentral godkjenning

Sentral godkjenning for ansvarsrett er frivillig. Det er ikke krav om sentral godkjenning for å få tillatelser etter plan- og bygningsloven eller annet regelverk.

4.2.4. Forholdet til kompetansekrav i forurensningslovgivningen

I tillegg til krav etter plan- og bygningslovgivningen stilles det kompetansekrav etter forurensningslovgivningen. Kommunen må vurdere kompetansen samlet etter begge regelverk. Dette er enklere å gjennomføre i praksis i de kommuner hvor det er samme saksbehandler som vurderer begge søknader. Kompetansekravene etter forurensningslovgivningen er der for å ivareta miljø og helse.

Det finnes ikke tilsvarende kompetansesystem som beskrevet i 4.2.2 etter forurensningslovgivningen.

Forurensningsforskriften setter krav til at avløpsnett skal dimensjoneres og bygges med utgangspunkt i *beste tilgjengelige fagkunnskap* (§ 12-7), men setter ellers ingen konkrete krav til kompetansen til den som skal prosjektere eller utføre arbeidet. I tillegg krever forskriften at dokumentasjonen av rensegrad under driftsfasen skal utføres av *nøytrale fagkyndige* (§ 12-10). Forskriften beskriver også flere krav om hva som skal dokumenteres og undersøkes i forbindelse med en søknad, eksempelvis rensegrad, dimensjonering, utforming, anleggets størrelse og plassering, utslippssted, lukt og yteevne. De som skal undersøke/dokumentere må altså ha tilstrekkelig kunnskap om det de skal undersøke/dokumentere. I mangel på sentrale føringer for hva som er tilstrekkelig kompetanse i de ulike fasene, må kommunene tolke begrepene beste tilgjengelig fagkunnskap hos prosjekterende og nøytral fagkyndig hos den som skal dokumentere rensegraden. Kompetansen må dokumenteres i søknad om utslippstillatelse jf. forurensningsforskriften § 12-4 nr.1, b og c. Dette kan dokumenteres med:

- Bekreftelse på gjennomførte kurs om prosjektering og utførelse av mindre avløpsanlegg, som omfatter både teori og praksis. Det er et begrenset antall kurs tilgjengelig i Norge i dag.
 - Tre dagers kurs i bygging og prosjektering ved Norsk Rørsenteret
 - Kurs i mindre avløpsanlegg ved NMBU/NIBIO, Mindre avløpsrenseanlegg (<50 pe) - regelverk, planlegging og oppfølging.
 - Dersom det legges frem dokumentasjon på andre kurs som kan gi kompetanse, må kommunen vurdere om det er tilstrekkelig.

- Relevante fag i forbindelse med skolegang (avløpsteknikk, hydrogeologi og lignende).
- Referanser til anlegg som tidligere er prosjektert eller utført.

1. Det finnes en mal for dokumentasjon fra nøytral fagkyndig på miljodirektoratet.no (vedlegg A til utslippssøknad).

Kommunen kan sette kompetansekrav som vilkår i utslippstillatelser. Typisk er formuleringer om krav til ADK-1 for utførende og krav om kompetanse i hydrogeologi, avløpsteknikk, renseprosess og jord som rensemedium for prosjekterende. Noen skiller på krav til kompetanse på enkelthusanlegg og flerhusanlegg og/eller om det skal etableres anlegg i sårbart område eller et område med brukerinteresser. Se forslag til vilkår i **7.7.3**.

Utfordringen med krav til kompetanse er at det finnes lite tilbud om nødvendig kursing tilgjengelig. Det arbeides med et nytt kurstilbud for PRO/UTF og kommunale saksbehandlere i regi av NMBU, NIBIO og Norsk Vann. Når dette tilbudet er på plass, vil det bli betydelig lettere å sette krav om fornuftig og likelydende kompetansekrav i kommunene.

Nøytrale fagkyndige er nærmere beskrevet **2.2.4**

Alle avløpsanlegg krever fagkyndig kompetanse

Det er viktig at alle arbeider med avløpsanlegg prosjekteres og utføres i samsvar med kompetansekrav i både plan- og bygningsloven og forurensningsloven. Ingen anlegg kan etableres uten bruk av fagkyndig foretak og beste tilgjengelige kunnskap. Dette gjelder tett tank, grøft for urinseparering, minirensanlegg, infiltrasjonsanlegg og andre anleggstyper. Se **2.2.1**.

4.2.5. Mer om ADK-kompetansen

ADK-1 (anlegg, drift og kontroll) gir ingen fordypende kompetanse om mindre renseløsninger, da tidsforbruk på dette emnet i ADK-kurset er avgrenset til fem til åtte timer. Det sikrer likevel at foretaket har en generell kompetanse om [legging av rør](#).

Delmål 1.1 i ADK-ordningen omhandler kompetansemål for utførelse av mindre rensanlegg.

Deltageren skal:

- Kunne forklare hensikten med og de viktigste elementene i forskrift om begrensning av forurensning.
- Ha kjennskap til avløpsløsninger for gråvann og svartvann.
- Kunne beskrive hvordan en bygger avløpsanlegg for et enkelthus med opptil fem personer.
- Kunne forklare de ulike anleggskomponentenes funksjon.
- Kunne velge og begrunne valg av type anlegg ved ulike grunnforhold.

4.3. Konsekvenser for PRO/UTF når noe har gått galt

Tilfredsstill ikke det ferdige tiltaket de kvalitetskravene som gjelder, vil kommunen kunne gi pålegg om retting, fjerning eller andre sanksjoner som overtredelsesgebyr, tilbaketrekking av ansvarsrett, innrapportering til den sentrale godkjenningsordningen mv. Utførelse av tiltak i strid med arealplan medfører normalt krav om fjerning av tiltaket. Manglende oppfyllelse av dokumentasjonskrav og andre prosessuelle krav, kan medføre sanksjoner. Dersom det byttes ansvarlig foretak i løpet av prosjektet, vil hver av foretakene hefte for det arbeidet de selv har utført. Foretaket som har erklært ansvarsrett må selv sørge for å sende inn [skjema](#) som bekrefter at ansvaret opphører før ansvarsområdet er ferdigstilt. Kommunen kan rette sanksjoner direkte mot det ansvarlige foretak [inntil fem år etter at ferdigattest er utstedt](#).

Etter femårs fristen vil sanksjoner normalt rettes til tiltakshaver. Kommunens oppgave er å sørge for at tiltaket får riktig kvalitet. Eventuelle privatrettslige forhold og regress trenger ikke kommunen forholde seg til. Dersom et foretak har gått konkurs eller på annen måte har opphørt å eksistere, vil kommunen kunne rette sanksjoner mot tiltakshaver også før femårs fristen.

4.4. Uavhengig kontroll

Kommunen kan kreve at det skal gjennomføres uavhengig kontroll av prosjektering og/eller utførelse. Dette må kommunen gjøre ved at det fattes et vedtak ([jf SAK10 § 14-3](#)). Vedtaket betyr at tiltakshaver må inngå avtale med et kvalifisert foretak som kan utføre kontroll av jobben som er gjort. For kontrollforetaket [stilles det krav](#) om at faglig leder har relevant utdanning på nivå med mesterbrev eller teknisk fagskole og tre års relevant kontrollerfaring. Kontrollforetaket må erklære ansvarsrett.

For mindre avløpsanlegg kan uavhengig kontroll blant annet være aktuelt på grunnlag av planbestemmelser, i sårbare områder, når nye foretak kommer inn på markedet, når noen har gjort en feil i en tidligere sak, og når kommunen er i tvil om kompetansen.

Uavhengig kontroll av prosjektering og/eller utførelse innebærer at et kvalifisert kontrollforetak gjennomgår detaljprosjekteringen eller selve byggingen. Det vil si beregninger og prosjektering av plassering og oppbygging av avløpsanlegget mv. Kontrollen vil blant annet omfatte utførelsen, oppbygging av grøft og montering av produktene

mens arbeidene skrider frem. Det er viktig at kontrollforetaket har tett dialog med ansvarlig prosjekterende og utførende slik at kontroll kan gjennomføres på et hensiktsmessig tidspunkt mens arbeidene kan besiktiges.

Alternativet til å kreve uavhengig kontroll, kan være at kommunen må gå flere runder med foretakene om dokumentasjon, eller at kommunen må avslå søknad om tillatelsene. Uavhengig kontroll er en effektiv måte å få avdekket tilstrekkelig kompetanse og kvalitet på. Det sikrer både at huseier får et godt nok produkt og at vi ivaretar miljø og helse.

4.5. Tilsyn

Kommunen kan føre tilsyn med avløpsrensaneanlegget når som helst. Når kommunen kommer på tilsyn i forbindelse med etablering/rehabilitering av anlegg, representerer de både plan- og bygningsmyndigheten og forurensningsmyndigheten. Foretakene må stille forberedt med nødvendig dokumentasjon, som tillatelser, sjekklister, bilder, kart, innmålinger etc.

Når kommunen kommer på tilsyn i forbindelse med drift av et anlegg, representerer de kun forurensningsmyndigheten. Huseieren kan bli bedt om å svare på spørsmål eller legge frem nødvendig dokumentasjon. Det er likevel verdt å merke seg at for nyere anlegg, kan et driftstilsyn medføre at kommunen (som bygningsmyndighet) retter sanksjoner mot foretaket som har prosjektert eller etablert anlegget.

4.5.1. Mer om tilsyn i forbindelse med etablering av anlegg

Kommunens tilsynsplikt i henhold til forurensningsforskriften starter så snart utslippstillatelse er gitt, og pågår så lenge avløpsanlegget er i drift. Kommunen kan også føre tilsyn med anlegg som er etablerte lovlig uten tillatelse og anlegg som er etablert ulovlig. Kommunen kan ved tilsyn under etableringen se nærmere på at tillatelse med tilhørende vilkår innfris.

Ved tilsyn av byggetiltaket kan kommunen se nærmere på om ulike krav etter plan- og bygningslovgivningen, TEK17, DOK og SAK10 er oppfylt. Alt som følger av plan- og bygningslovgivningen kan være gjenstand for kommunens tilsyn, og kommunen kan gå så grundig inn i saken som den ønsker og har kapasitet til. Ansvarlig søker har et særlig ansvar for at relevant aktør er på plass og at tilsynet kan gjennomføres på en hensiktsmessig måte. Foretakene må fremlegge dokumentasjon for det kommunen etterspør.

Tilsyn med mindre avløpsanlegg kan gjennomføres på anleggsplassen og/eller som dokumenttilsyn. Tilsynet fokuserer på oppfyllelse av teknisk krav og oppgavene som prosjekterende og utførende har utført. Både kvaliteten og plasseringen av anlegget er spesielt relevant. Kommunen kan vurdere valg av produkter og produktdokumentasjon, de ansvarliges kvalifikasjoner og dokumentasjon av kvalitetssikring, mv.

Ved dokumenttilsyn av faktisk utførelse kan det være hensiktsmessig å gjennomføre dette i forkant av utstedelse av ferdigattest. Det kan eksempelvis settes som vilkår at produktdokumentasjon og fotodokumentasjon fra åpne grøfter og utført løsning, skal sendes inn sammen med anmodning om ferdigattest.

Kommunen forventer ikke nødvendigvis et stort og omfattende kvalitetsstyringssystem, men et system som er godt tilpasset foretaket og oppgavene som skal løses. Systemet må være godt innarbeidet og i kontinuerlig bruk ved planlegging, gjennomføring og dokumentasjon av arbeidet, slik at gitte tillatelser og krav i regelverket innfris i utførelsen.

Se på tilsynet som en hyggelig samtale om hvordan foretak(ene) arbeider med slike saker, med særlig fokus på den konkrete saken. Formålet er ikke å henge ut eller arrestere noen. Formålet med tilsynet er å oppnå god kvalitet på byggetiltak og etablerte utslipp.

4.6. Sluttdokumentasjon og ferdigattest

[Jf. SAK10 § 8-2](#) skal søker senest ved søknad om ferdigattest påse at nødvendig dokumentasjon for driftsfasen som angitt i byggteknisk forskrift § 4-1 er fremlagt av de ansvarlige foretak innenfor sine ansvarsområder. SØK skal påse, men det er altså ansvarlig prosjekterende og ansvarlig utførende som skal, innenfor sitt ansvarsområde, framlegge den nødvendige dokumentasjonen for ansvarlig søker. Dokumentasjonen skal gi grunnlag for hvordan igangsetting, forvaltning, drift og vedlikehold av byggverket, tekniske installasjoner og anlegg skal utføres på en tilfredsstillende måte. Søker skal overlevere FDV-dokumentasjonen til byggverkets eier mot kvittering (forvaltning, drift og vedlikehold).

Når et byggverk (som eks et avløpsanlegg) tas i bruk, skal det foreligge FDV-dokumentasjon som gir tilstrekkelig informasjon for å kunne drifte byggverket med tekniske installasjoner optimalt. Se [TEK17 § 4-1](#). Slik dokumentasjon vil også være nødvendig for å kunne gjøre tilpasninger på grunn av ombygginger og endringer i bruken som kan oppstå over tid. Det skal foreligge tilstrekkelig dokumentasjon for byggverkets og byggeproduktene egenskaper, som grunnlag for forvaltning, drift og vedlikehold av byggverket. FDV-dokumentasjon skal være på norsk eller et annet skandinavisk språk.

Ved avslutning av arbeidet må foretakene avgi samsvarserklæring til søker. Erklæringen bekrefter at oppgavene er utført i samsvar med alle relevante krav, og at kvaliteten på avløpsanlegget er oppfylt. Dersom det har vært uavhengig kontroll av arbeidene, må ansvarlig kontrollforetak avgi kontrollerklæring til søker.

Ansvarlig søker skal motta samsvarserklæringene, kontrollerklæringen og FDV-kvitteringene fra de ansvarlige foretakene. Ansvarlig søker skal så oppdatere gjennomføringsplanen og søke bygningsmyndigheten i kommunen om ferdigattest. Dette kan gjøres elektronisk i søknadsløsningen ansvarlig søker har benyttet.

Ferdigattest skal utstedes av kommunen innen tre uker etter at søknad med tilhørende dokumentasjon er mottatt. Vær oppmerksom på at det kan være vilkår om innsending av dokumentasjon i utslippstillatelsen, som må være innsendt før ferdigattest kan gis. Der ferdigattest er utstedt innen fristen, kan avløpsanlegget tas i bruk. Frem til ferdigattest foreligger kan anlegget ikke tas i bruk.

5. Informasjon til uavhengig fagkyndig, PRO og SØK

Se [2.2.2](#) og [2.2.3](#) for beskrivelse av PRO og SØK sine roller. Dette er ofte et og samme foretak i saker som gjelder mindre avløpsrenseanlegg, men ikke alltid.

5.1. Hva er prosjekterendes oppgave og ansvar?

I forbindelse med prosjektering kan det være lurt å huske følgende:

- Avløpsanlegg krever samsvar med og tillatelse etter to regelverk (plan- og bygningslovgivning og forurensningslovgivning). Dokumentasjonen som utarbeides i forbindelse med søknadene må innfri krav i begge regelverk. I tillegg må søknaden ivareta annen særlovgivning (annet regelverk), som vannforskrift, miljørettet helse, drikkevannsforskrift, naturmangfold, kulturminner og grunnforurensning.
- For å velge riktig avløpsanlegg, må området hvor anlegget skal plasseres vurderes. Løsningen må prosjekteres i samsvar med lokale forhold, som: gjeldende arealplaner, naturgitte forhold, den samlede forurensningsbelastningen og brukerinteresser. Hva området tåler av nye/endrede utslipp blir førende for valg av den riktige løsningen. Løsningen som velges er derfor ikke nødvendigvis den samme som huseier aller helst ønsker seg.
- Feil/mangler i søknaden medfører lengre saksbehandlingstid og øker sjansen for avslag.
- Søknaden må omfatte hele anlegget, ikke bare rensenheten. Det vil si hele anlegget fra husvegg til utslippspunkt.

Hverken PRO eller huseieren kan bestemme hva som er lov eller hva som krever tillatelse. Dette er det kommunen som forurensningsmyndighet som avgjør.

- Alle nye utslipp krever tillatelse.
- Det er veldig lite PRO kan gjøre med et eksisterende avløpsanlegg før det kreves søknad om tillatelse eller omgjøring av eksisterende tillatelse. [Se 4.1.1](#)
- Grensene for innlagt vann og dermed krav om tillatelse er relativt strenge. [Se 3.5.3](#)

5.2. Generelt om søknadene

Det som er viktig for kommunen er å få [nødvendig dokumentasjon](#) for å vurdere om tillatelse kan gis og hvilke vilkår som bør settes. Dette er opplysninger som kommunen trenger til sin saksbehandling. Hva som er nødvendig er nærmere spesifisert i forurensningsforskriften [§ 12-4](#). Nødvendige opplysninger er opplysninger som fremgår av [§ 12-4](#) første ledd og eventuelt andre relevante opplysninger som kommunen krever for at saken skal bli ”så godt opplyst som mulig”, jf. forvaltningsloven [§ 17](#).

Hverken forurensningsloven eller sentral forurensningsforskrift åpner for at kommunene kan lage egne regler for søknadsbehandlingen, utover det som er beskrevet i forurensningsforskriften.

Det finnes standardisert søknadsblankett for utslippssøknaden på [miljodirektoratet.no](#) og for byggesaken på [dibk.no](#). Kommunen kan forlange å få nødvendig dokumentasjon, men de kan ikke kreve å få informasjonen på særskilte blanketter. Til tross for dette er det mange kommuner som har utarbeidet lokale blanketter og krever at disse blanketter skal benyttes.

Ved å lage lokale blanketter ønsker kommunen å fortelle omverdenen hva de tolker at ligger innenfor «nødvendig for å vurdere om tillatelse bør gis og hvilke vilkår som bør settes». Selv om kommunen ikke kan kreve at de lokale blankettene benyttes, kan det være hensiktsmessig å benytte seg av eksisterende lokale blanketter. Det vil øke sannsynligheten for at kommunen gjør en raskere behandling av saken.

5.2.1. Forhåndskonferanse

Det er ikke et lovkrav at det må gjennomføres forhåndskonferanse i alle tiltak. Det kan likevel være hensiktsmessig å be om forhåndskonferanse for nærmere avklaring av rammer og innhold i tiltaket, før en legger mye tid og ressurser ned i planleggingen. Formålet med en forhåndskonferanse er å etablere tidlig kontakt med kommunen og få belyst aktuelle problemstillinger, krav og forutsetninger. Kommunen har tidsfrist på seg for å gjennomføre en forhåndskonferanse når noen ber om det og det er innsendt tilstrekkelig med dokumentasjon. [SAK10](#) har god veiledning om forhåndskonferanser og beregning av [frister](#).

For mindre avløp kan forhåndskonferanse være nyttig eksempelvis i områder med sårbar resipient, i nedslagsfelt for drikkevann, i områder med generelt stor forurensningsbelastning eller andre brukerinteresser.

Dersom det gjennomføres forhåndskonferanse skal referatet følge med som saksdokument i den videre saksbehandlingen. [SAK10 § 6-1, sjette ledd](#).

5.2.2. Valg av løsning

Det faktiske anlegget (spesifikk data, som type og modell) må spesifiseres i søknaden, og vurderes av begge myndigheter (forurensning og byggesak). Om valgt anlegg har tilfredsstillende rensegrad for området, fysisk plassering av anlegg, utslippspunkt og avklaring av ansvar er eksempler på forhold som skal behandles i søknaden. Det er viktig for å redusere omfanget av feil/mangler i byggetiltaket, avgjøre om forurensningen kan tillates, redusere forurensning i størst mulig grad, nå miljømålene og for å fastsette relevante vilkår som sikrer tilfredsstillende drift og vedlikehold.

5.2.3. Fra husvegg til utslippspunkt/utstrømningsområde

I begge søknadene skal PRO vurdere og dokumentere hele anlegget fra yttervegg på bygning til utslippspunktet/utstrømningsområde. Dette gjelder uavhengig av hvilken renseløsning som skal benyttes. Renseenheten er bare en del av avløpsanlegget. Det er en vanlig feil at prosjekterende foretak kun vurderer og søker om selve renseenheten.

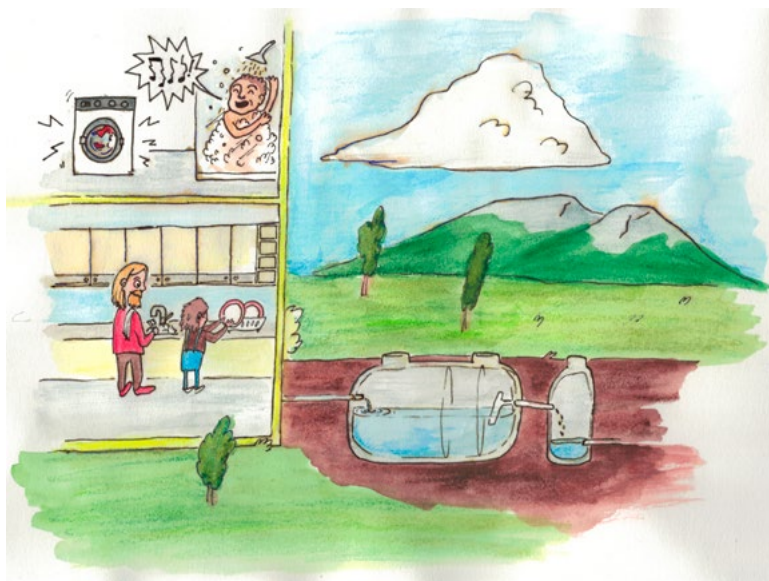
5.2.4. Krav om kompetanse

Plan- og bygningslovgivningen og forurensningsforskriften kapittel 12 har kompetansekrav for den som skal planlegge eller utføre avløpsrenseanlegg. Les mer om dette i [2.2.1](#) og [4.2.2](#). Prosjekterende må dokumentere i den enkelte sak at kompetansen er tilstrekkelig til å innfri kravene som gjelder.

5.3. Utslippssøknad og dokumentasjon til forurensningsmyndigheten

Dersom søknaden er komplett og i samsvar med standardkravene (standardkravene = forurensningsforskriften §§ 12-7 til 12-13), har kommunen en saksbehandlingsfrist på seks uker. At søknaden er komplett betyr at all dokumentasjon er på plass og at nødvendige undersøkelser er utført og vurdert. Det forutsettes også at nødvendig dispensasjon fra arealplan foreligger, dersom det er behov for det. Dersom søknad om dispensasjon sendes sammen med utslippssøknaden må det beregnes 12 uker ekstra saksbehandlingstid, før søknaden anses som komplett, jf. [SAK10 § 7-4](#). Dersom det mangler dokumenter eller opplysninger i søknaden forøvrig, stopper arbeidet i kommunen opp, frem til nødvendig opplysninger foreligger. Saksbehandlingstiden blir lenger, som en konsekvens av manglende dokumentasjon. Dersom en søknad er komplett og det ikke er gitt svar innen seks uker, bør det tas kontakt med kommunen og purre på svaret. Det er i teorien mulig å igangsette arbeider når kommunens saksbehandlingsfrister er utløpt, jf. [forurensningsforskriften § 12-5](#). Igangsetting av arbeider uten skriftlig tillatelse forutsetter imidlertid at all dokumentasjon er på plass og at samtlige krav er i varetatt. Norsk Vann anbefaler ikke at arbeidet settes i gang uten skriftlig tillatelse, fordi det ofte viser seg at ikke alle krav er ivaretatt.

Dokumentasjon som skal sendes inn med utslippssøknaden er regulert i forurensningsforskriften [§ 12-4](#). Norsk Vann har laget en [sjekkliste](#) for forurensningsmyndighetens behandling av utslippssøknader med alle relevante sjekkpunkter som må dokumenteres og vurderes. Selv om sjekklisten er utarbeidet for saksbehandling av søknaden, er den til god hjelp også for den som skal prosjektere et anlegg. Nedenfor gis det tips og råd om dette, basert på miljødirektoratet.no, [avlop.no](#) og erfaringer fra medlemsmassen i Norsk Vann. Nedenfor utdypes ikke de områdene som er godt nok forklart i sjekklisten, men det utdypes hva som er særskilt viktig for prosjekterende foretak.

5.3.1. Helhetlig kartlegging og vurdering

Når avløpsanlegg skal rehabiliteres eller det skal etableres et nytt anlegg må det innledningsvis gjennomføres en helhetlig kartlegging og vurdering for å avklare hvilke muligheter og begrensninger er tilstede og eventuelt hvilke spesielle forhold som må ivaretas i forbindelse med utslippet. Tilstand i resipienten, utfordringer med forurensning forøvrig og ulike brukerinteresser må vurderes for et større område. Se [2.1.2](#) og [7.6](#). Dersom dette viktige punktet overses, kan foretaket risikere å bruke mye tid på å prosjektere et avløpsanlegg som kommunen ikke vil kunne tillate på grunn av særegne forhold for området, som eksempelvis hensynet til tilstanden i resipienten, beskyttelse av drikkevann eller hensyn til naturmangfold.

Helhetlig kartlegging og vurdering skal gi en oversikt over forhold som forurensning, helse, miljø, vannkvalitet og brukerinteresser av betydning for vann og avløp innenfor et avgrenset område. Resultatet vil påvirke plassering, valg av løsning og krav til dokumentasjon av avløpsanlegget. På denne måten kan den som søker sikre at alle hensyn ivaretas i den videre planlegging av avløpsanlegget og at kommunen får et godt grunnlag for saksbehandlingen. Det er uavhengig fagkyndig eller prosjekterende foretak (PRO) som må hjelpe søkeren med nødvendige faglige vurderinger og dokumentasjon.

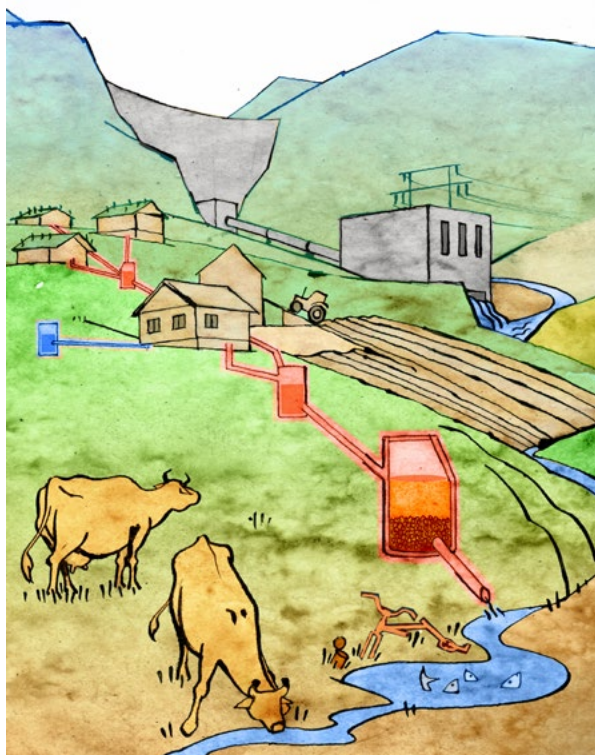
Det er naturlig å ta utgangspunkt i regionale vannforvaltningsplaner og kommunens arealplaner (kommuneplan og reguleringsplan). I tillegg har kommunen og andre offentlige aktører ofte tilgjengelige data om vannkvalitet, oversikt over flomområder, registre som viser kulturminner, naturmangfold og grunnforurensning med mer.

Den som søker om å få lov til å forurense (slippe ut avløpsvann) skal gi de opplysninger som er nødvendig for å vurdere om tillatelse bør gis og hvilke vilkår som skal settes ([forurensningsloven § 12](#)). De som har eksisterende anlegg kan bli pålagt å fastslå om og i hvilken grad utslippet (virksomheten) fører eller kan føre til forurensning ([forurensningsloven § 51](#)). Forøvrig gjelder kravene til søknadsdokumentasjon for mindre anlegg i [forurensningsforskriften § 12-4](#).

Veiledningen her vil ikke fult ut gi svar på alle detaljer om hvordan dette arbeidet skal gjøres.

Eksempelvis må følgende beskrives og vurderes:

- Samlet vurdering av avrenning fra flere avløpsanlegg som går til samme resipient
- tilstanden i resipienten (vannforskriften og vannforvaltningsplaner)
- drikkevann (drikkevannsforskriften og folkehelseloven), naturtyper og
- artsmangfold (naturmangfoldloven)
- brukerinteresser som rekreasjon, fiske, bading, tur (forurensningsforskriften kapittel 12),
- kulturminner (kulturminneloven)
- forurenset grunn (forurensningsforskriften del 1)
- innbyggernes helse (folkehelseloven)

Plikten til å dokumentere

I arbeidet med helhetlig kartlegging og vurdering kan det bli spørsmål om hvor langt plikten til å dokumentere strekker seg. Det finnes ingen generelle fasitsvar på dette. Det må vurderes fra sak til sak, men det er ingen tvil om at søkerens plikt til å dokumentere strekker seg relativt langt.

- Forurensningsloven gir adgang til å kreve relevante og nødvendige opplysninger fra søkeren. Hva som er relevant og nødvendig i forbindelse med mindre renseløsninger finnes det lite veiledningsmaterieell om, utover veiledningen du nå leser.
- Plan- og bygningsloven sikrer at en del øvrige myndigheter får byggesaken til uttalelse, men gir ingen råd eller veiledning om hvordan ulike myndigheter skal vurdere konsekvensene av å tillate utslipp fra et avløpsanlegg.
- Saken skal være så godt opplyst som mulig jf. [forvaltningsloven § 17](#). Saksbehandlingen skal ikke være vilkårlig, sterkt urimelig, uforholdsmessig og det skal ikke utøves usaklig forskjellsbehandling. Dette gjelder all saksbehandling og er generelle regler, uten detaljer forbundet særskilt til avløpsanlegg.

Både den som søker og kommunene trenger bedre verktøy for å sørge for at alle som søker om utslippssøknader skal være i stand til å gjennomføre nødvendig helhetlig kartlegging og vurdering. Vi har god oversikt over hvilke fagområder som skal ivaretas, men det kan være vanskelig å vite hvordan den konkrete vurderingen skal gjøres. Det viktigste er at alle forhold vurderes og beskrives så godt det lar seg gjøre. Ved tvil kan det være lurt å gå i dialog med kommunen.

Les mer om helhetlig kartlegging og vurdering i [2.1.2](#) og [7.6](#), i egen brosjyre for PRO, maler og veiledning på [miljodirektoratet.no](#)

og i Norsk Vanns sjekkliste for behandling av utslippssøknader. Les også mer om dette i Norsk Vann rapport B22 Vann og avløp i arealplanlegging og byggesaksbehandling

5.3.2. Navn og adresse på den ansvarlige for forurensningen

Med den ansvarlige for forurensningen menes primært eier av eiendommen eller utslippet. Den som vil etablere et utslipp og som blir ansvarlig for utslippet.

5.3.3. Plassering på kart i målestokk 1:5000 eller større

Kartene bør være i målestokk 1:1000 eller 1:500, inkludert inntegning av hele anlegget fra veggliv/husvegg til utslippspunkt/utstrømningsområde. Hva som skal vises i kart fremgår av [sjekklisten](#).

5.3.4. Utslipp i samsvar med forurensningsforskriftens §§ 12-7 til 12-13?

Dersom kommunen har en lokal forskrift, erstatter den lokale forskriften ovennevnte paragrafer.

Dokumentasjon på hvordan avløpsanlegget skal etableres og drives

Med dette menes tilfredsstillende dokumentasjon på avløpsløsningens oppbygging og funksjon, samt hvordan avløpsløsningen skal drives og vedlikeholdes for å fungere som forutsatt. Dokumentasjon av valgt avløpsløsning, jf. forurensningsforskriften § 12-10 og utforming og drift av renselanlegget, jf. forurensningsforskriften § 12-13, må fremkomme av søknad om utslipp.

Rensegrad

Opplys hvilket rensekrav som gjelder der avløpsvannet skal slippes ut. Dette finnes i forurensningsforskriften § 12-8 og § 12-9. Vær oppmerksom på at disse bestemmelsene kan være erstattet av lokal forskrift eller retningslinjer. I tillegg til hvilke krav som gjelder skal det opplyses hva slags dokumentert renseseffekt anlegget det søkes om har.

For minirenselanlegg og andre prefabrikkerte renselanlegg skal dokumentasjon av anleggets renssevne og andre sentrale egenskaper som bæreevne og holdbarhet dokumenteres ved uttesting i lab (typeprøving), gjennomført av teknisk kontrollorgan. Øvrige forhold ved prefabrikkerte anlegg, som dimensjonering, lokalisering av anleggskomponenter, utslippsforhold og spesifikke krav til drift og vedlikehold, må dokumenteres for den enkelte lokalitet.

For infiltrasjonsløsninger, både der infiltrasjon er hovedrensetrinn og der infiltrasjon benyttes for forbehandlet eller fullrenset avløpsvann, vil dokumentasjon av anleggets oppbygging, funksjon og renssevne være avhengig av lokale grunnforhold og gjennomføring av tilfredsstillende grunnundersøkelser. Hjelp til dette finnes i vedleggsmaler for søknad om [infiltrasjonsanlegg](#), [filterbed](#) og [biologisk filter for gråvann](#) på avlop.no

Drift og vedlikehold

Tilgjengelighet

For at anlegget skal bli driftet og vedlikeholdt på skikkelig vis, er det viktig at det tilrettelegges for god tilgjengelighet. Eksempelvis er trange og lange kumhalsler ikke spesielt godt egnet for vedlikehold. Plassering av kummer innunder veranda eller annet overbygg er heller ikke spesielt vedlikeholdsvennlig.

Slamtømmebehov

Det må opplyses hvor stort slamlagringskapasitet den valgte løsningen har og hvor ofte anlegget har behov for tømning av slam, basert på belastningen på søknadstidspunktet.

Særlig om minirensanlegg og slamtømmebehov

Det er betydelig variasjon i slamlagringskapasiteten for ulike typer minirensanlegg. Dette gjelder også for ulike anleggsstørrelser innenfor samme merke/type av minirensanlegg. For anlegg med teknisk godkjenning (TG) fremgår det av godkjenningsdokumentet hva som er årlig slamproduksjon og hvilken slamlagringskapasitet anlegget har. Antall nødvendige tømninger per år kan beregnes ved å ta utgangspunkt i spesifikk slamproduksjon og tilgjengelig slamlagringsvolum (oppgitt i TG). Det må opplyses i søknaden hvor ofte anlegget må tømmes for slam, basert på belastningen på søknadstidspunktet.

Rutine/instruks for tømning av slam

Hvordan de ulike slaminnretninger i anlegget skal tømmes og rengjøres er en vesentlig opplysning for kommunen, som skal sørge for en [ordning for slamtømming](#). Dette gjelder alle kummer i anlegget hvor det vil stå vann fra tid til annen, inkludert pumpekummer, prøvetakingskummer og fordelingskummer. Legg ved lenke til nettsted der tømmeinstruks ligger, eller legg instruks ved i søknaden.

Angi avstand fra stoppeplass til tømme punkt, samt høydeforskjell fra bunn i slamtømmepunkt til stoppeplass. Oppgi eventuelle spesielle krav eller utfordringer forbundet med slamtømmingen.

Prøvetaking

For at det skal være mulig å ta representative prøver av anlegget ved drift, vedlikehold eller tilsyn, er det viktig at instruks for når, hvor og hvordan prøver legges ved søknaden eller at det legges ved lenke til hvor dette kan finnes digitalt. Det må også sikres at vannmengden som kan tas ut er stor nok til å gjøre nødvendige analyser (vanligvis ca 1 liter). Det tas normalt ikke prøver av rene infiltrasjonsanlegg, men for minirensanlegg og prefabrikerte gråvannsanlegg tas det prøver fra utløpet av anlegget, også dersom restutslippet infiltreres i grunnen.

Spesielt for drift på anlegg som er periodisk i bruk (f.eks hytter og turisthytter)

For anlegg som skal benyttes på hytter/boliger der det forventes lengre perioder (måneder) uten belastning, bør det angis i søknaden om det er spesielle forhold ved driften av valgt renseløsning som må hensyntas ved lengre perioder uten bruk. Dette kan være f.eks. når anlegget skal tømmes for slam, eller når det skal foretas service på anlegget i forbindelse med lengre perioder uten belastning. Likeledes skal det beskrives om det er behov for manuelle innstillinger for ”feriedrift” etc.

Behov for isolasjon eller varmetilførsel

Enkelte steder er det behov for isolasjon eller tilførsel av varme for å unngå problemer med frost i anlegget eller i ledningsnett. Dette bør alltid vurderes og opplyses i forbindelse med søknaden. Ved behov for tiltak skal dette beskrives nærmere.

Serviceavtale

Underskrevet serviceavtale som beskrevet i 3.10 og 7.7.1, med dokumentasjon på kompetanse og uavhengighet, **7.7.2**, følger søknad om tillatelse til å forurense (utslippstillatelsen). Serviceavtale er et krav for minirensanlegg, og i noen kommuner er det et krav for alle anleggstyper. Prosjekterende foretak bør råde huseier til å inngå servicekontrakt for alle anleggstyper, uavhengig av om kommunen krever det eller ei.

Serviceavtalen må inngås mellom huseier og ansvarlig serviceforetak. Dette må derfor huseier selv ivareta, men PRO må påse at dokumentet sendes inn sammen med søknad om utslippstillatelse.

Serviceavtalen er en viktig forutsetning for utslippstillatelsen. Det er viktig at avtalen gjelder alle komponenter som har behov for jevnlig ettersyn, ikke bare renseenheten (eks. pumper, slamavskiller, fordelingssystem, renseenhet, UV-lampe mm).

5.3.5. Virkeområde for kapittel 12. Hva betyr mindre enn 50 pe?

Forurensningsforskriftens kapittel 12 regulerer utslipp av sanitært avløpsvann fra bolighus, hytter, turistbedrifter og lignende virksomhet med utslipp *mindre enn 50 pe*. Etter kapittel 12 kan det gis tillatelse til utslipp inntil 49 pe. Dersom det skal gis utslippstillatelse for 50 pe skal dette gjøres etter kapittel 13.

5.3.6. Dimensjonering

For boliger som ikke er tilknyttet offentlig nett, har det vært en langvarig og godt etablert praksis å regne *minimum* 5 pe per bolig. Dette fremgår av både VA-miljøblader og veiledningsmateriell. Det er grunn til å påpeke at noen foretak har hatt som rutine å legge 5 pe til grunn for dimensjonering av en boenhet, uten nærmere vurdering av hvor mange personer som potensielt kan bo i boligen. Denne praksisen må endres i samsvar med TEK17. Kravet i TEK [17 §15-8 nr. 4, bokstav a](#), medfører at det er forventet bruk i hele anleggets levetid som må legges til grunn. Et avløpsanlegg må følgelig dimensjoneres for så mange personer som huset potensielt kan bebos av. Er huset bygget for å romme åtte personer (permanent eller ved jevne mellomrom), må anlegget dimensjoneres for åtte personer, selv om det bare bor fire personer der på søknadstidspunktet. Rent praktisk betyr dette at vurderingen må gjøres av uavhengig foretak/prosjekterende foretak i hvert enkelt tilfelle. Det finnes ingen veiledning i hvordan beregningen skal gjøres, men det vil være fornuftig å ta utgangspunkt i antall sengeplasser, vurdert opp mot bygningens muligheter og begrensninger forøvrig. Dersom det er hybel eller leilighet tilknyttet boligen kommer dette i tillegg. 5 pe som standard er derfor en uheldig praksis. Hvis ditt foretak tidligere har gjort det slik, bør denne praksisen endres.

Fritidsboliger med full standard dimensjoneres som for boliger. For øvrige bygninger anbefales tabellen i VA/miljøblad nr. 100 (Avløp i spredt bebyggelse, valg av løsning) som et utgangspunkt, i tillegg til NS 9426 (Bestemmelse av personekvivalenter (pe) i forbindelse med utslippstillatelse for avløpsvann).

Antall l/p/d (liter per person, per døgn)

Det har vært en langvarig praksis å regne 200 l/p/d for mindre anlegg som ikke er tilknyttet offentlige nett. Det vil være forskjell på store, kommunale anlegg og små, private anlegg når det gjelder sesongvariabelt belegg, samtidighet i vannforbruk og utjevning av avløpsmengdene.

TG-ordningen benytter samme dimensjoneringsstall for hydraulisk kapasitet som beskrives i de europeiske standardene for små avløpsanlegg i EN 12566-serien. Dvs. at en pe tilsvarer en nominell hydraulisk belastning på 150 l/(d, pe), og en hydraulisk toppbelastning på 230 l/(d, pe) for et 5 pe-anlegg. Toppbelastningen i disse anleggene er over 200 l/p/d, mens den «daglige» belastningen er vesentlig lavere enn 200 l/p/d.

For større, offentlige anlegg har det vært nyere prosjekter hvor man har sett på spesifikt vannforbruk i husholdningene i Norge. På bakgrunn av nyere prosjekter, er det for store, offentlige anlegg, gjort en justering av vannforbruket til 140 l/pe/d (Norsk Vann rapport B20/2016). Tilsvarende diskusjoner er ikke foretatt for de mindre anleggene, men er planlagt igangsatt i et eget Norsk Vann prosjekt, om dimensjonering av mindre renseløsninger, i løpet av 2020 (ferdigstillelse i 2021). Fram til temaet er utredet og fordeler/bakdelene for å finne frem til riktig nivå er vurdert, bør 200 l/p/d opprettholdes som dimensjoneringsgrunnlag for alle mindre renseløsninger.

Personekvivalent basert på forurensningsforskriften (pe basert på BOF-belastning)

Renseanlegget skal dimensjoneres slik at det har tilstrekkelig yteevne under alle klimatiske forhold som er normale for stedet der de ligger ([forurensningsforskriften § 12-13](#)).

Belastningen av avløpsanlegget beregnes etter antall pe ([forurensningsforskriften § 11-3, bokstav m](#)). Beregningene gjøres på grunnlag av største ukentlige mengde som går til renselanlegg eller utslippspunkt i løpet av året, med unntak av uvanlige forhold som kraftig nedbør. I tillegg til dimensjonering etter antall pe basert på BOF, som fremgår av forurensningsforskriften, må anleggene dimensjoneres slik at de innfrir kravene i TEK17.

Dimensjonering basert på hydraulisk belastning

[TEK17 § 15-8 nr 4](#) sier at avløpsanlegg skal prosjekteres og utføres slik at avløpsvann bortledes i takt med tilført mengde, og slik at god helse ivaretas. Her gis ikke videre veiledning om hvordan dimensjoneringen skal beregnes, utover at det må dimensjoneres for største, forventede belastning. I tillegg til dimensjonering etter antall pe basert på BOF, som fremgår av forurensningsforskriften, må anleggene dimensjoneres slik at de tåler den [maksimale hydrauliske belastningen](#). Det er maksimal døgnbelastning som avgjør den hydrauliske belastningen. Dette er viktig for at et anlegg, eller utslippsområdet til anlegget, ikke skal tilføres mer vann enn det klarer å ta unna.

Særlig om minirensesanlegg og belastning

Minirensesanlegg er mindre robuste enn naturbasert anlegg når det gjelder variasjon i tilførsel av avløpsmengder. Det er derfor viktig at det ikke velges for små anlegg. Kapasiteten til de ulike modeller/størrelser fremgår av teknisk godkjenningssdokument (TG) for det enkelte anlegg. Vær derfor nøye med å velge et anlegg som har samsvar mellom antatt største, reelle belastning i antall pe, basert på bygningens størrelse/potensiale (jf. beskrivelse av dimensjonering ovenfor), og kapasiteten til det minirensesanlegget som velges.

Et eksempel på beregning av pe:

En topp moderne fritidsbolig har etablert et nytt avløpsanlegg.

Anlegget ble dimensjonert kun etter antall pe basert på BOF-belastning og største ukentlig belastning (krav i forurensningsforskriften). Foretaket som beregnet dimensjonen tok utgangspunkt i 5 pe. De justerte ikke dimensjoneringen i samsvar med antall sengeplasser i hytta («glemte» å justere etter «i takt med tilført mengde», som er kravet i TEK17).

Når fritidsboligen er i bruk kommer hele storfamilien samtidig på ferie. De er gjerne 10-12 personer tilstede. Dette skjer i hovedsak i helger og i langhelger. I disse helgene er det stort vannforbruk, som går langt over det anlegget er dimensjonert for.

Ved kontroll av anlegget, viser det seg at anlegget ikke innfrir renskravene i utslippstillatelsen. Naboer nedstrøms klager på illeluktende vannutslag på sin eiendom.

Konklusjon:

Dersom største døgnbelastning hadde vært brukt som grunnlag for dimensjoneringen, ville hytta valgt et annet rensesanlegg eller en annen renseløsning og unngått problemer med dårlig rensing av avløpsvann i etterkant.

Utslipet innfrir ikke kravene i utslippstillatelsen. Utslipet må stanses innen en gitt frist, eller huseier må prosjektere en ny løsning, få tillatelse fra kommunen og etablere ny løsning innen fristen utløper.

5.3.7. Beskrivelse av utslippsstedet

Utslippsstedet er av vesentlig betydning med hensyn til forurensningsmessige forhold for den aktuelle lokaliteten. Utslippspunkt og den aktuelle resipienten skal beskrives og vurderes.

Utstrømningsområdet i stedlige løsmasser eller vannforekomst skal som et minimum beskrives og vurderes med hensyn til strømningens retning og utstrømningsareal/-volum. Med utstrømningsareal/-volum menes

- arealet nedenfor og jordvolumet under og nedstrøms infiltrasjonsfilteret ved infiltrasjon i løsmasser
- utslippsområdet og området nedstrøms ved utslipp til vannforekomst

5.3.8. Oversikt over hvem som skal varsles

Parter og andre som kan bli særlig berørt skal varsles og gis en frist på minst fire uker til å kommentere saken etter at varselet er sendt. Det er ikke tilstrekkelig å ta ut en liste over naboer og gjenboere slik det gjøres i byggesaker. Det må vurderes om det også er andre som blir berørt av tiltaket, som eksempelvis en brønneier som befinner seg et stykke unna. Det anbefales at den som har funksjonen SØK i byggesaken er postkasse for tilbakemeldinger, ikke huseieren selv. Vær også oppmerksom på at fristen for tilbakemelding er lenger etter forurensningsforskriften enn kravet er i byggesaken, som er to uker. Foretaket må forholde deg til den lengste fristen (fire uker i forurensningsforskriften).

5.3.9. Muligheter for dispensasjon

Det kan ikke dispenseres fra saksbehandlingsregler.

Det kan kun søkes om dispensasjon fra lokal forskrift dersom den lokale forskriften har en hjemmel som åpner opp for at det er mulig å søke om dispensasjon. Søknad skal inneholde nødvendig informasjon om krav i en eventuell lokal forskrift som har betydning for valg av avløpsløsning.

5.4. Søknad og dokumentasjon til bygningsmyndighetene

Dokumentasjon som skal sendes inn med byggesøknaden er regulert i saksforskriften [kapittel 5](#).

Det finnes ulike nasjonale elektroniske søknadsløsninger som kan benyttes. Ikke alle kommuner har tilrettelagt for å ta imot elektroniske søknader ennå. Alle kommuner aksepterer utskrift fra byggsøk-løsningen (byggsok.no). Forøvrig kan man bruke blanketter fra dibk.no eller kommunen.

Søknaden skal vedlegges blant annet situasjonsplan eller annen inntegning på kart som viser plassering av anlegget, **5.3.3**, tillatelse fra forurensningsmyndighet (vise til innsendt søknad, dersom det søkes om utslippstillatelse parallelt), erklæringer om ansvarsrett og gjennomføringsplan som viser planlagt fremdrift og at alle ansvarsområder er belagt med ansvar. Byggesøknaden skal også vedlegges eventuell dispensasjonssøknad med begrunnelse og vedlegg dersom tiltaket er i strid med plan.

5.4.1. Forholdet til kommunens arealplan

Hva sier kommuneplan eller reguleringsplan for området? Dette vil legge føringer for utnyttelse av areal, inkludert vann og avløp. Mange områder i Norge er ikke regulert til bebyggelse, og omfattes ikke av en reguleringsplan som åpner for utbygging. Områder der det i utgangspunktet ikke er tillatt å utføre noen arbeider, kan eksempelvis være LNF-områder. For kummer og ledning i avløpsanlegg, har Kommunal- og moderniseringsdepartementet ([KMD](#)) [tolket dette i eget skriv](#) (se punkt 3). Ved behov for dispensasjon fra regulerings- eller kommuneplan må byggesøknaden være vedlagt en egen dispensasjonssøknad. Søknader som krever dispensasjon har 12 ukers frist, men fristen løper ikke i tiden søknaden ligger til uttalelse hos regionale eller statlige myndigheter.

5.4.2. Samordningsplikt

Plan- og bygningsloven [§ 21-5](#) har krav om samordningsplikt. Samordningsplikt med andre fagmyndigheter i byggesaksbehandlingen er nærmere utdypet i SAK10 § 5-4 bokstav o og TEK17 § 9-4. Samordningsplikten er begrunnet både i hensynet til å sikre koordinering av sektorlovgivningen og forebygge dobbeltbehandling og ineffektiv saksbehandling. Søkeren har normalt ikke selv plikt til å forelegge saken for andre organer, men har rett til å gjøre det. Hvis saken er forelagt andre myndigheter før søknaden sendes inn, skal dette [opplyses om](#) det ved søknad om tillatelse. Ved å gjøre dette i forkant av at søknaden sendes inn, sparer dere tid på saksbehandlingstiden. Dersom saken ikke er forelagt andre myndigheter når den mottas i kommunen, må det forventes at det tilkommer fire ukers ekstra saksbehandlingstid, slik at kommunen får oversendt saken og myndigheten får tid til å svare, før saken kan behandles.

Ofte vil samordningsplikten være avdekket i forbindelse med innledende helhetlig kartlegging og vurdering.

Se 5.3.1. og 7.6. At det er avdekket ulike forhold som skal ivaretas innledningsvis, er ikke det samme som at samordningsplikten er ivaretatt. For at samordningsplikten skal være ivaretatt må det være innhentet uttalelser/ tillatelser fra aktuelle myndigheter.

5.4.3. Komplette søknader

Dersom søknaden er komplett, har kommunen en saksbehandlingsfrist på [tre eller 12 uker](#). Treukers frist forutsetter at tillatelse fra forurensningsmyndighet allerede foreligger, at tiltaket er i samsvar med plan og at det ikke foreligger merknader fra naboer.

Dokumentasjon som skal sendes inn med byggesøknaden jf [SAK 10](#):

- Kart og situasjonsplan som viser inntegning/plassering av anlegget med alle komponenter
- Kopi av tillatelse fra forurensningsmyndighet. Det kan være ulike avdelinger i kommunen som behandler utslippssøknader og byggesøknader.
- Om saken er forelagt andre relevante myndigheter
- Erklæring om ansvarsrett for SØK, PRO, UTF og evt uavhengig kontrollrende
- Gjennomføringsplan
- Redegjørelse for nabovarsling og eventuelle nabomerknader og kvittering for nabovarsel
- Evt. egen dispensasjonssøknad med begrunnelse og vedlegg, dersom anlegget krever dispensasjon fra plan

Dokumentasjon som skal foreligge hos foretaket, men som normalt bare fremvises ved tilsyn. NB! Husk at noe av denne dokumentasjonen skal sendes inn som en del av utslippsøknaden etter forurensningsloven, selv om det ikke er krav om innsending etter pbl. Benytt [sjekklista](#) for å få fullstendig oversikt over hva som skal sendes inn:

- Prosjekteringsgrunnlag
- Tegninger, beregninger, detaljprosjektering, dokumentasjon for oppfyllelse av TEK17, produksjonsunderlag/ arbeidstegninger fra prosjekterende til utførende. Det stilles særlige krav til utvendige avløpsanlegg med ledningsnett i [TEK17 § 15-8](#)
- Produktdokumentasjon
Bruk av produkter krever produktdokumentasjon i henhold til forskrift om dokumentasjon av byggevarer, [DOK](#). For produkter som omfattes av en [harmonisert standard](#) er det krav om at produktet skal være [CE-merket og det skal ha en ytelseserklæring](#). Kravene til innhold i produktdokumentasjonen følger av [DOK](#). Alle relevante egenskaper og ytelser skal være dokumentert og oppgitt i produktdokumentasjonen. Krav til utslippsmengder for de ulike ytelsene følger av forurensningsforskriften. Ved vurdering av produktdokumentasjonen gjelder både plan- og bygningslovgivningen og forurensningslovgivningen
- Ytelseserklæring eller CE-merking, monteringsanvisninger
- Kvalitetssikring
- Rutiner for kvalitetssikring (KS) (for SØK, PRO, UTF, DOK og vurdering av forurensning)
- Sjekkliste som viser utført kvalitetssikring/ks
- Fotodokumentasjon av utførte løsninger
- Dokumentasjon for ansvarlige foretaks kvalifikasjoner
- Utdanning- og praksisdokumentasjon, som vitnemål/fagbrev og referanselister

5.5. Tillatelsene

Det er nokså vanlig at det ikke gis tillatelse til helt det samme som det er søkt om. Typisk er det vanlig å gi vilkår for utslippet, som kan handle om eksempelvis ekstra rensetrinn, prøvetaking, drift eller vedlikehold. Når en tillatelse er gitt, er det derfor viktig at prosjekterende sjekker om tillatelsen stemmer med prosjekteringsgrunnlaget. Dersom det er endringer, må det vurderes om det må gjøres om på prosjekteringsgrunnlaget. Beskjed om endringer må bringes videre til SØK og utførende foretak.

5.6. Mulighet for dispensasjon

Det kan ikke dispenseres fra saksbehandlingsreglene.

Dersom et ønsket tiltak ikke samsvarer med gjeldende arealplan (kommuneplan eller reguleringsplan) kan ikke kommunen uten videre gi tillatelse. Ingen kan forvente å få, eller har rett på å få dispensasjon, men hvis huseieren har en god grunn til å fravike bestemmelsene som gjelder for området, kan huseieren søke om dispensasjon, jf pbl § 19-1. Det må angis en særskilt begrunnelse for at akkurat denne eiendommen skal få lov til å fravike hovedregelen som gjelder i arealplanen.

- Dispensasjon kan ikke gis dersom hensynene bak bestemmelsen det dispenseres fra, eller hensynene i lovens formålsbestemmelse, blir vesentlig tilsidesatt.
- Fordelene ved å gi dispensasjon være klart større enn ulempene etter en samlet vurdering. Det legges ikke vekt på personlige og økonomiske fordeler. Fordelene ved dispensasjonen skal først og fremst knyttes til de offentlige hensyn som planen skal ivareta, i tillegg til de formål og hensyn som plan- og bygningsloven skal sikre.
- Det skal legges vekt på konsekvenser for blant annet helse og miljø.

Søknad om slik dispensasjon må varsles særskilt til naboer ([pbl §19-1](#)) Vær forberedt på at en søknad om dispensasjon kan ta [inntil 12 uker](#) å få behandlet. Det er ikke hensiktsmessig å behandle søknad om utslipp før etter at søknad om dispensasjon er avgjort. En dispensasjonssøknad som ikke er avklart før tillatelse til tiltak/utslipp sendes inn, vil derfor forsinke saksgangen vesentlig.

5.7. Dokumentasjon som PRO må levere til UTF og huseier

For at utførende foretak skal være i stand til å bygge anlegget slik det er prosjektert, er det viktig at UTF får all nødvendig dokumentasjon. Se [5.7](#).

Dialog mellom prosjekterende og utførende foretak, i tillegg til oversendelse av skriftlig dokumentasjon, øker sjansen for at anlegget blir etablert tilfredsstillende.

6. Informasjon til UTF

6.1. Hva er din oppgave og ditt ansvar

Les mer om ansvar som utførende foretak i [2.2.5](#).

Før spaden skal settes i jorda og avløpsanlegg bygges, er følgende viktig å huske:

- Be om å få se utslippstillatelsen og byggetillatelsen
- Sørg for at du som UTF har godt nok grunnlag fra prosjekterende foretak slik at du kan bygge anlegget i samsvar med denne beskrivelsen.

Hverken UTF eller huseieren kan bestemme hva som er lov eller hva som krever tillatelse. Det er det kommunen som forurensningsmyndighet som avgjør.

- Alle nye utslipp krever tillatelse
- Det er veldig lite som kan gjøres med et eksisterende avløpsanlegg før det krever tillatelse. Dette gjelder både for eksisterende anlegg uten tillatelse, men også for eksisterende anlegg med tillatelse
- Grensene for innlagt vann og dermed krav om tillatelse er relativt strenge. [Se 3.5.3 og 4.1.1](#).

6.2. Søknaden etter plan- og bygningsloven

Hele utførelsen av avløpsrenseanlegget skal belegges med ansvar. Det er viktig at UTF avgrenser hva sin erklæring av ansvarsrett omfatter. Skal det graves, legges rør eller monteres anlegg? Gjelder det hele eller deler av anlegget, som eksempelvis pumper, prefabrikkert rensinnetning eller slamavskiller? Det er viktig at det presiseres hvilke deler av anlegget det erklæres ansvar for. Dersom oppgavene ikke presiseres, kan foretaket risikere å hefte for feil og mangler som andre foretak har utført.

6.3. Tillatelsene

Det er svært lite arbeid som kan gjøres med et avløpsanlegg uten tillatelse etter begge regelverk (forurensningslovgivning og plan- og bygningslovgivning). UTF må sørge for at tillatelsene foreligger, eller si nei til å utføre arbeid fram til tillatelse foreligger. Er UTF i tvil om noe er søknadspliktig, bør foretaket ta kontakt med kommunen i forkant av arbeidet.

Det kan være avvik mellom ønsket løsning i søknaden og det kommunen gir tillatelse til i utslippstillatelse og/eller byggetillatelse. Dette gjelder spesielt utslippstillatelsen. Vær obs på vilkår. Den som prosjekterer anlegget bør sørge for at du som UTF får oppdatert prosjekteringsgrunnlag. Som ansvarlig UTF må du uansett være nøye med å lese tillatelsene nøye, sammen med prosjekteringsgrunnlaget, for å være sikker på at du bygger riktig.

En god byggetillatelse viser hvem som har erklært ansvar for hva, slik at det ikke er noen tvil hva kommunen har oppfattet. Sjekk at ansvarsfordelingen stemmer med det UTF mener det har erklært ansvar for.

6.4. Grunnlag fra prosjekterende foretak

Når et tiltak er ferdig prosjektert og skal utføres, er det viktig at det utførende foretaket får riktig og god nok informasjon og veiledning fra den som har prosjektert anlegget. Dette gjelder for alle søknadspliktige tiltak.

Det kan være avvik mellom prosjekteringsgrunnlaget som er sendt inn sammen med søknaden og det kommunen gir tillatelse til i utslippstillatelse og byggetillatelse. Det er alltid tillatelsene som gjelder. UTF må sjekke dette før arbeidet starter.

Dersom det avdekkes avvik mellom prosjektert anlegg og tillatelser, må UTF ta kontakt med prosjekterende foretak og be om å få justert grunnlaget i samsvar med gitte tillatelser, eller eventuelt med SØK eller kommunen dersom det mistenkes at det er feil i tillatelsen. 2

Prosjekteringsgrunnlaget skal blant annet inneholde:

- Beskrivelse av og installasjonsmanualen for hele anlegget, fra husvegg til utslippspunkt
- Angivelse av maksimal tilbakefylling (nedgravingsdyp)
- Installasjon ved våte grunnforhold
- Elektriske spesifikasjoner
- Beskrivelse av rørgjennomføringer
- Temperaturbegrensninger
- Nødvendige tiltak for å hindre oppdrift
- Igangkjøringsprosedyrer
- Nødvendig kartgrunnlag og skisser

6.4.1. Særlig om prosjekteringsgrunnlag og rensing i stedeagne masser

For anlegg som er avhengig av stedeagne forhold for å oppnå god nok rensing, er det ekstra viktig at det er god kommunikasjon mellom prosjekterende og utførende. Eksempelvis er det avgjørende at infiltrasjonsfilteret anlegges på nøyaktig det sted hvor gode nok grunnforhold er avdekket gjennom grunnundersøkelser. Ikke minst er det viktig at filteret plasseres i riktig jorddybde. Et infiltrasjonsanlegg som flyttes i den ene eller andre retningen, eller som plasseres i feil jorddybde, kan ha helt andre rensesegenskaper og hydrauliske forhold enn det som er forutsatt i utslippstillatelsen. I prosjekteringsgrunnlaget skal utførende foretak finne svar på detaljer om hvordan anlegget skal etableres. Utførende må derfor være godt kjent med hele innholdet i prosjekteringsgrunnlaget.

- Plassering av kummer:
 - At volum på kummer samsvarer med utslippstillatelsen
 - Overfylling av masse (avstand fra toppen av tanken og opp til bakken)
 - Tiltak for oppdrift
 - Tiltak for frost
 - Tilgjengelighet for drift og vedlikehold
 - Sikring (lokk, frost, kjørelastning, alarm)
 - Bekreftelse på hvordan fjerning av eldre kummer og eventuelle andre anleggsdeler som skal fjernes er håndtert
 - Oppfylling av vann i samsvar med produsentens anvisning
- Utslippsanordning:
 - Fall
 - Innmåling
- Drift og vedlikehold:
 - At huseier har fått FDV-dokumentasjon for hele anlegget
 - At huseier har fått nødvendig opplæring
- Avslutte saken:
 - At samsvarserklæring er sendt SØK
 - At kopi av ferdigattest er mottatt

6.6. Hva gjør du hvis du oppdager feil i prosjekteringsgrunnlaget eller «kartet ikke stemmer med terrenget»?

Den som prosjekterer skal også ha egenkontroll som sørger for at det ikke blir feil på nye anlegg. Av og til kan det likevel skje at noe går galt i prosjekteringen. Det kan også skje at selve prosjekteringen i utgangspunktet er i orden, men at det avdekkes forhold i grunnen som prosjekterende ikke har hatt forutsetning til å avdekke, men som er viktig for avløpsanleggets utforming. UTF er den som har best forutsetning til å oppdage eventuelle feil.

Det er viktig at det gis beskjed til kommunen, prosjekterende foretak og foretaket som har funksjonen SØK. Prosjekteringsgrunnlaget må rettes opp og det må vurderes om feilen medfører grunnlag for endring i gitte tillatelser. Dette må på plass før arbeidet kan fortsette.

Dersom det i forbindelse med gravingen oppdages fredede kulturminner eller forurenset grunn, skal arbeidet straks stanses. Melding om funn av kulturminner skal sendes fylkeskommunen umiddelbart, mens melding om forurenset grunn skal sendes kommunen umiddelbart. UTF kan ikke gå i gang med videre arbeider før det er avgjort hvilken konsekvens funnene vil ha for videre arbeid.

6.7. Informasjon som UTF må gi til huseier

I tilfeller der UTF velger produkter, slik som pumper eller rør, er det UTF som er ansvarlig for å levere FDV-dokumentasjon til huseieren. FDV-dokumentasjon skal gi huseieren tilstrekkelig informasjon for å kunne drifte byggverket med tekniske installasjoner optimalt.

7. Informasjon til saksbehandler

7.1. Hva er saksbehandlers oppgave og ansvar?

Les mer om rollen som ansvarlig myndighet i **2.1**.

I forbindelse med saksbehandlingen kan det være lurt å huske følgende:

- Avløpsanlegg krever tillatelse etter to regelverk. Rollene som saksbehandler er ulike etter de to regelverkene. For begge gjelder at saksbehandler representerer kommunen som myndighet. Dokumentasjonen som skal vurderes må innfri krav i begge regelverk. I tillegg må søknaden ivareta annen særlovgivning, som vannforskrift, drikkevannsforskrift, folkehelseloven, naturmangfold, kulturminner og grunnforurensning.
- For å velge riktig renseenhet, må området hvor anlegget skal plasseres vurderes. Hva området tåler av nye/ endrede utslipp blir førende for valg av den riktige løsningen og hvilke vilkår som må stilles.
- Søknaden må omfatte hele anlegget, Ikke bare renseenheten, fra husvegg til utslippspunkt.
- Det bør føres tilsyn både med forurensningen og byggetiltaket i forbindelse med rehabilitering/nye avløpsanlegg.

Med utgangspunkt i dokumentasjonen som PRO har gjort i forbindelse med søknaden, er det kommunen som avgjør hva som er lov av forurensning fra avløpsvann, og hva som krever tillatelse.

7.2. Grunnlag for å treffe vedtak

Når søknad(er) skal behandles, må avdelingen(e) som skal behandle søknaden(e) sørge for å ha delegert myndighet til å treffe vedtak etter det regelverket saken gjelder. Dersom en søknad om forurensning og tillatelse til å bygge et avløpsrenseanlegg skal behandles, trengs delegasjon etter plan- og bygningsloven og forurensningsloven.

Dersom det er to ulike avdelinger/etater i kommunen som behandler søknadene, må disse sørge for å koordinere seg, slik at kommunen fremstår som samlet ovenfor innbyggeren og SØK.

Tillatelsene til utslipp av avløpsvann og tillatelse til byggetiltak er [enkelvedtak](#). Det er strenge regler kommunen må forholde seg til i så måte. Kommunen skal vurdere søknader og begrunne vedtakene, jf. [forvaltningsloven kap. V](#). Begrunnelsen skal vise til de reglene vedtaket bygger på (hjemmel), og de hensyn kommunen legger til grunn bør nevnes (faglig begrunnelse). Les mer om dette og de øvrige reglene om enkelvedtak på [miljødirektoratet.no](#), i fagbøker eller på ulike nettsteder.

Kommunen er bundet av både lovfestede og ulovfestede regler i sin saksbehandling. En del av reglene kan ikke fravikes eller «slipes i kantene», mens andre regler åpner for vurderinger og skjønnsutøvelse. Ulovfestede regler gir spilleregler for skjønnsutøvelsen. Kommunen må ha kompetansen som trengs for å vite hvilke regler som er «firkantet» og hvilke som gir rom for bruk av skjønn. Det er viktig at dette kommuniseres tydelig til politikere og fagpersoner som deltar i kommunens saksbehandling, og til innbyggerne som forholder seg til vedtakene.

Myndigheten kan forlange å få nødvendig dokumentasjon til bruk i saksbehandlingen, men når søknaden gir opplysninger i samsvar med standardiserte blanketter eller elektronisk byggesøknad, kan ikke kommunen kreve å få informasjonen på annen måte eller ved bruk av særskilte blanketter, [jf. SAK10 § 5-1](#). Heller ikke forurensningsforskriftens bestemmelser i om søknadsbehandling [§ 12-4](#) gir kommunene mulighet til å kreve søknaden innsendt ved hjelp av særskilte blanketter. Forskriften åpner heller ikke for at kommunene kan lage egne regler for søknadsbehandlingen.. Se også 5.2

Hva som skal dokumenteres i en søknad, kan det leses mer om i:

- Informasjon til PRO i kap **5.2**
- Søknad og dokumentasjon til forurensningsmyndigheten **5.3**
- Søknad og dokumentasjon til bygningsmyndigheten **5.4**
- Fullstendig søknad og dokumentasjon etter alle regelverk i **5.4.3** og i [sjekklista](#)

Les også om behandling av søknad på [miljodirektoratet.no](#)

På [miljodirektoratet.no](#) kan du også lese mer om frister for saksbehandlingen. I hvilken rekkefølge tillatelser må gis, er beskrevet i **7.8.3**.

Nedenfor presenteres noen sider ved søknadsbehandlingen som er særskilt viktig for deg som skal behandle en utslippssøknad og/eller søknad om byggetiltak og som ikke er beskrevet detaljert i sjekklisten eller andre steder i dokumentet.

7.3. Valg av løsning

Kommunen kan ikke overlate til huseier å velge anlegg i etterkant av gitt utslippstillatelse. Det faktiske anlegget må spesifiseres i søknaden og vurderes av begge myndigheter. Det er vesentlig for kommunens behandling at ønsket anlegg har tilfredsstillende rensgrad for området, at anlegget er rett dimensjonert, at utslippspunkt er egnet, at slamtømming av anlegget kan innfris innenfor kommunens tømmeordning, at alle roller er belagt med ansvar med mer. Dette er viktig for å redusere omfanget av feil/mangler i byggetiltaket, avgjøre om forurensningen kan tillates, redusere forurensning i størst mulig grad, nå miljømålene og for å fastsette relevante vilkår som sikrer tilfredsstillende drift og vedlikehold.

7.4. Fra husvegg til utslippspunkt/utstrømningsområde

I utslippssøknaden skal hele anlegget vurderes fra yttervegg på bolig/fritidsbolig til utslippspunktet/utstrømningsområde. Det vil si at søknaden må beskrive tilførselsledninger, slamavskiller, pumpekum, rensanlegg, fordelingskum, spredegrøfter, utløpsledning med mer. Hele anlegget er viktig for å redusere forurensningen mest mulig og for å få et velfungerende anlegg. Det er en vanlig feil at kommunen kun vurderer rensenheten. Dersom ikke hele anlegget er omfattet av søknaden, må saksbehandler be om at manglende dokumentasjon blir innsendt.

7.5. Krav om kompetanse

Plan- og bygningslovgivningen og forurensningsforskriften kapittel 12 har kompetansekrav til den som skal prosjektere eller utføre avløpsrenseanlegg. [Lenke til 2.2 og 4.2](#). Kommunen bør også sette krav til kompetanse for foretak som skal utføre service. **Se 2.3 og 7.7.1**. For bygningstiltaket er kontroll av kompetanse basert på egenerklæringer og tilsyn etter at tillatelse er gitt. Ved tvil om kompetanse ved erklæring av ansvarsrett etter plan- og bygningsloven, bør kommunen umiddelbart føre tilsyn med foretaket etter plan- og bygningsloven, før arbeidene igangsettes. Bruk av uavhengig kontroll som beskrevet i **4.2 og 4.4** kan også benyttes dersom det er tvil om kompetansen.

Som forurensningsmyndighet må saksbehandler påse at foretakene dokumenterer kompetansen sin, og kommunen må føle seg trygg på at den dokumenterte kompetansen er tilstrekkelig til å prosjektere og utføre avløpsanlegget det søkes for. I motsatt fall må det bes om mer dokumentasjon. Dersom foretaket ikke har tilstrekkelig kompetanse, må kommunen avslå søknaden og informere huseier om hvilken kompetanse som kreves.

7.6. Særlig om helhetlig kartlegging og vurdering

Når avløpsanlegg skal rehabiliteres eller det skal etableres et nytt anlegg må det innledningsvis gjennomføres en helhetlig kartlegging og vurdering for å avklare hvilke muligheter og begrensninger som finnes og eventuelt hvilke spesielle forhold som må ivaretas i forbindelse med utslippet. Forhold som tilstand i resipienten, forurensning, helse, miljø og brukerinteresser av betydning for avløp må vurderes for et større område. **Se 2.1.2, 5.3.1 og 7.6.**

Resultatet av helhetlig kartlegging og vurdering vil påvirke plassering av anlegg, valg av løsning og krav til dokumentasjon av avløpsanlegget. Ved å påse at tilstrekkelig dokumentasjon er innsendt og god vurdering av dokumentasjonen, kan kommunen sikre at alle nødvendige hensyn ivaretas i den videre saksbehandlingen. Det er uavhengig fagkyndig eller prosjekterende foretak (PRO) som skal sørge for nødvendige faglige vurderinger og dokumentasjon. Kommunen gjør sine vurderinger på bakgrunn av opplysninger i søknaden.

Muligheter og begrensninger i et område kan endre seg over tid, og kan medføre behov for mildere eller strengere krav for tidligere gitte utslippstillatelser. Det kan også medføre at rensekrav eller vilkår innad i en og samme kommune kan variere.

7.6.1. Verktøy for helhetlig kartlegging og vurdering

Det mest effektive verktøyet for å ivareta helhetlige kartlegging og vurdering, er gjennom kommuneplanens arealdel og i reguleringsplaner. Les mer om dette i [Norsk Vann rapport B22 Vann og avløp i arealplanlegging og byggesaksbehandling](#). Vær oppmerksom på dette når kommuneplanen skal rulleres og når reguleringsplaner skal utarbeides, slik at alle nødvendige forhold blir vurdert. Dersom helhetlig kartlegging og vurdering av vann og avløp ikke er inkludert i gjeldende arealplaner, må det tas inn for et større område før utslippstillatelser kan vurderes.

Kommunen må påse at nødvendig dokumentasjon er innsendt i samsvar med Norsk Vanns [sjekklister](#) og [brosjyre](#) for saksbehandler/PRO, både i nye utslippssaker og i forbindelse med oppgradering av eldre anlegg. På bakgrunn av dette vurderer kommunen om tillatelse bør gis og hvilke vilkår som skal settes for å motvirke at forurensning fører til skader eller ulemper. Til denne delen av jobben trengs bedre veiledning fra myndighetene for hvordan kommunen skal bruke de innsendte opplysninger i sin vurdering. Hvordan vurderer vi belastningen fra ett eller ti avløpsanlegg opp mot kvaliteten i en resipient? Hvordan påvirker utslipp av avløpsvann ulike brukerinteresser? Selv om vi mangler bedre veiledning for hvordan vi kan kreve riktig dokumentasjon og hvordan vi skal vurdere den dokumentasjonen vi får, er vi godt kjent med hvilke fagområder som skal vurderes. Kommunene må derfor påse at dokumentasjonen kommer inn, og gjøre vurderinger så godt de kan, på bakgrunn av den innsendte dokumentasjonen. Flere trenger nok å skjerpe inn tidligere praksis her. Veiledningen her er ikke et fullstendig hjelpemiddel, men hjelper saksbehandler et stykke på vei.

Hvilken dokumentasjon trengs?

- Dokumentasjon som sikrer at vi verner det ytre miljø mot forurensning og reduserer eksisterende forurensning, og sikrer en forsvarlig miljøkvalitet, slik at forurensninger ikke fører til helseskade, går ut over trivselen eller skader naturens evne til produksjon og selvfornyelse ([forurensningsloven § 1](#)).
- For å oppnå ønsket miljøkvalitet gjøres en samlet vurdering av helse, velferd, naturmiljøet, kostnader forbundet med tiltakene og økonomiske forhold ([forurensningsloven § 2 nr 1](#)). Miljøhensyn må altså avveies mot prisen på tiltaket og helhetlige økonomiske forhold for et område.
- Forholdet til planlovgivningen gjennom oversiktsplaner (kommuneplaner) og reguleringsplaner ([forurensningsloven § 2 nr. 2](#) og [§ 11 fjerde ledd](#)).
- Opplysninger som er nødvendig for å vurdere om tillatelse bør gis og hvilke vilkår som skal settes jf [forurensningsloven § 12](#).
- Ved eksisterende anlegg kan det pålegges å fastslå om og i hvilken grad utslippet (virksomheten) fører eller kan føre til forurensning ([forurensningsloven § 51](#)).
- Uttalelse fra andre myndigheter jf pbl [§ 21-5](#). Dersom forhold til andre myndigheter er avklart og skriftliggjort med nødvendige samtykker/tillatelser gjennom kartlegging og vurdering, anses samordningsplikten i forbindelse med byggetillatelsen som ivaretatt. Se 5.4.2 og 7.8.1
- Dokumentasjon om forholdet til naturmangfold, vannforskrift og drikkevannsforskrift
- Se forøvrig Norsk Vann sjekklister for saksbehandling

7.6.2. Relevante vurderinger

Dokumentasjonskravet og kommunens vurderinger vil blant annet avhenge av hvilken **risiko** utslippet innebærer, hvor sårbar resipienten er og hvilke andre brukerinteresser det er i området.

For utslipp fra **nye boliger** som ønskes oppført vil det være rimelig å kreve gjennomføring av en fullstendig helhetlig kartlegging og vurdering og holder kostnadene fullt ut selv. Dersom det ikke er god nok dokumentasjon på helhetlig

kartlegging og vurdering i søknaden, har kommunen ikke ansvar for å fremskaffe dokumentasjon og bør avslå søknaden.

Behovet for kartlegging og vurdering vil bli større for anlegg som har beliggenhet i sårbare områder og i områder der det er spesielle utfordringer med forurensning eller brukerinteresser. I slike tilfeller er det rimelig å kreve mer av den som søker enn for anlegg beliggende i et område uten brukerinteresser eller i mindre følsomt område.

De som har **eksisterende anlegg** kan bli pålagt å fastslå om og i hvilken grad virksomheten (utslippet) fører eller kan føre til forurensning ([forurensningsloven § 51](#)). Dette vil gjelde alle som har et avløpsrenseanlegg i drift og alle som skal oppgradere eksisterende anlegg. Der det mangler vesentlige data om *vannkvalitet i resipient*, vil det være krevende for en enkelt huseier å gjennomføre en tilstrekkelig undersøkelse i praksis. Ved eksisterende boliger gjelder å finne den beste avløpsløsningen for området. Det skal svært mye til for at kommunen vil gjøre eksisterende innbyggere husløse på grunn av manglende opplysninger om tilstanden i resipienten. Det er kostbart å kartlegge resipienter, og en del huseiere vil ikke ha økonomi til både å bekoste at et foretak skal gjennomføre denne kartleggingen, i tillegg til å prosjektere og utføre et nytt avløpsrenseanlegg. Det vil også være u hensiktsmessig at flere innbyggere i et og samme område tar vannprøver og kartlegger tilstanden selv. Det kan derfor være hensiktsmessig at kommunen gjør nødvendig kartlegging av tilstanden i resipienten og gjør denne informasjonen tilgjengelig for alle som skal utbedre sitt avløpsanlegg i samme område. Typisk vil dette være et godt tips til kommuner som skal følge opp gitte utslippstillatelser (tilsyn) områdevis. Kostnadene for kommunens arbeid må fordeles på innbyggerne det gjelder. All øvrig dokumentasjon forbundet med helhetlig kartlegging og vurdering utover kartlegging av resipienten må søkeren besørge og koste selv.

For **fritidsboliger** vurderes rimelighet noe annerledes enn for boliger. Fritidsboliger i seg selv, og innlagt vann i fritidsboliger, defineres ikke som et primærbehov. Eksisterende hytter vurderes derfor som for utslipp til nye boliger når det kommer til rimelighetsvurdering og innhenting av nødvendig dokumentasjon. Dersom det ikke er god nok dokumentasjon på helhetlig kartlegging og vurdering i søknaden, har kommunen ikke ansvar for å fremskaffe dokumentasjon og bør avslå søknaden. Les mer om vann og avløp i fritidsboliger i [dommen om Jonsvatnet](#).

Alle vurderinger kommunen gjør skal oppfylle saksbehandlingskravene i forvaltningsloven. Det innebærer at saksbehandler skal påse at saken er så godt opplyst som mulig jf. [forvaltningsloven § 17](#). Saksbehandlingen skal ikke være vilkårlig, sterkt urimelig, uforholdsmessig og det skal ikke utøves usaklig forskjellsbehandling. Dette gjelder all saksbehandling og er generelle regler, uten detaljer forbundet særskilt til avløpsanlegg.

Les mer om helhetlig kartlegging og vurdering i [Se 2.1.2, 5.3.1 og 7.6.](#), i egen brosjyre for PRO, maler og veiledning på [miljodirektoratet.no](#) og i Norsk Vanns sjekklister for behandling av utslippssøknader. Les mer om dette i Norsk Vann rapport B22, Vann og avløp i arealplanlegging og byggesaksbehandling

7.7. Behandling av søknad om utslippstillatelse (forurensningsmyndighet)

Saksbehandler må vurdere all relevant dokumentasjon som kommer inn i forbindelse med søknaden. [Se 5.3](#) og [sjekklister](#) for behandling av utslippssøknader. Kontroller at prosjekterende foretak har sendt inn nødvendig dokumentasjon og gjort nødvendige vurderinger. Vurder konsekvenser av utslippet for forurensningssituasjonen på stedet.

7.7.1. Krav til drift og vedlikehold (serviceavtale)

- Krav til serviceavtale for alle anleggstyper

Alle avløpsrenseanlegg trenger drift og vedlikehold for å fungere som forutsatt. Serviceavtale og kompetanse i serviceleddet er en viktig forutsetning for at anlegget skal fungere som forutsatt i utslippstillatelsen. Det kan fort bli

kostbart for miljøet og huseieren dersom et avløpsanlegg ikke har tilstrekkelig drift og vedlikehold. At kommunen er tydelige på krav til service er derfor en gevinst for huseier og for miljøet.

At kommunen krever serviceavtale for alle avløpsanlegg uavhengig av type, kan oppleves som omfattende og massivt, fordi det vil gjelde mange anleggseiere. Dersom kommunen setter vilkår om at det skal være serviceavtale for alle avløpsanlegg betyr det at det jevnlig er besøk på anlegget av en fagkyndig. Alternativet kan være at kommunen selv drar ut på tilstandskontroll av anleggene. Kanskje er det en mindre byrde for folk at en fagperson kommer hjem for å ivareta at anlegget fungerer som det skal, enn at kommunen kommer på tilsyn.

Dersom servicepersonell har god nok kompetanse og et solid system til å håndtere avvik og god oppfølging av service, som beskrevet ovenfor, vil trolig kommunen legge servicepersonellens rapportering til grunn for sin tilsynsvirksomhet i større grad. Kommunens behov for selv å gjennomføre tilstandskartlegging og prøvetaking av anlegg kan muligens reduseres til stikkprøvekontroll og i tilfeller der de mistenker svikt i serviceleddet over tid. Det er også sannsynlig at innbyggeren får økt tillit til utført service, og spesielt til utførte vannprøver, som kommunen anvender resultatet av i sitt tilsynsarbeid. Reduksjon av kommunens behov for prøvetaking vil sannsynligvis gi reduserte kommunale utgifter.

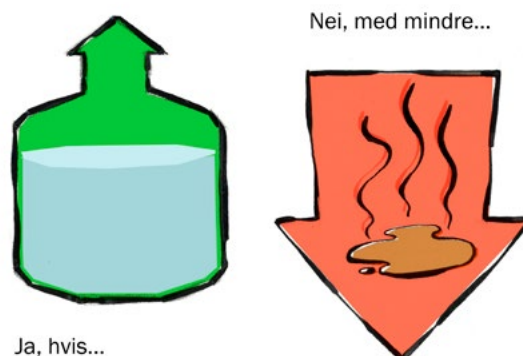

Det er viktig at kommunen følger opp serviceavtale og kompetanse i serviceleddet som en del av sitt tilsynsarbeid. Det har kommunen full anledning til, så lenge serviceavtale og kompetanse er nevnt som vilkår i utslippstillatelsen.

Det er bare minirensesanlegg som har krav om serviceavtale i sentral forskrift ([forurensningsforskriften § 12-13 annet ledd](#)). For minirensesanlegg innsendes serviceavtalen sammen med øvrig søknadsdokumentasjon, jf. [forurensningsforskriften § 12-4, nr 1c](#).

Det anbefales at kommunen setter krav om serviceavtale for alle anleggstyper for å medvirke til at forurensningsfaren reduseres. For andre renseløsninger enn minirensesanlegg gjøres dette ved å sette vilkår om serviceavtale i utslippstillatelsen jf. [forurensningsloven § 16](#) eller ved å sette strengere krav i områder av hensyn til miljø og/eller brukerinteresser jf. [forurensningsforskriften § 12-5, annet ledd](#).

For alle anleggstyper er det viktig at serviceavtalen gjelder hele avløpsrenseanlegget, ikke bare rensenheten. Les mer om innhold i serviceavtaler i [3.10](#). Saksbehandler må kontrollere innholdet i

Kompetanse i serviceleddet er en viktig forutsetning for at anlegget skal fungere tilfredsstillende. Derfor er god nok dokumentasjon av kompetanse og systemer i forbindelse med søknad om utslippstillatelse avgjørende for om kommunen sier ja eller nei til søknaden.

7.7.2. Krav til kompetanse hos servicepersonell og serviceforetakets systemer

Like viktig som at det inngås serviceavtale er at den som skal utføre servicen har tilstrekkelig kompetanse. Forurensningsforskriftens kapittel 12 har ikke tydelige kvalifikasjonskrav til den som skal utføre service. Dersom servicepersonell skal dokumentere rensegraden, må de være nøytral fagkyndig jf. forurensningsforskriften [§ 12-10](#). [§ 12-13](#) omhandler krav til drift. For minirensesanlegg viser [§ 12-13](#) til vedlegg 2 [punkt 2.3](#) i kapittel 11 i forurensningsforskriften. Her spesifiseres det at det skal inngås kontrakt mellom leverandør eller annet fagkyndig virksomhet, uten nærmere beskrivelser av begrepene leverandør og fagkyndig virksomhet. I mangel på sentrale føringer for hva en leverandør eller fagkyndig virksomhet skal ha av kompetanse, må kommunene selv presisere hva som er relevant for de ulike utslippene.

For minirensesanlegg dokumenteres kompetansen sammen med serviceavtalen i søknaden. Dersom søknaden viser en serviceavtale med noen som ikke har nødvendig kompetanse kan kommunen la være å godkjenne serviceavtalen. Søker må sende inn en ny og endret serviceavtale, alternativt må kommunen avslå søknaden dersom ikke tilfredsstillende serviceavtale sendes inn.

For andre renseløsninger enn minirensesanlegg må kommunen sette krav om kompetanse for servicepersonell som et vilkår i utslippstillatelsen jf. forurensningsforskriften [§ 12-5 annet ledd og forurensningsloven § 16](#) eller ved å sette strengere krav i lokal forskrift etter forurensningsforskriften [§ 12-6](#) for områder hvor dette er nødvendig ut i fra forurensningsmessige forhold eller brukerinteresser .

Nødvendig kompetanse for å utføre service består av personlig kompetanse og bedriftens systemer (egne systemer og rutiner for gjennomføring av serviceoppdrag). SINTEF Byggforsk har konkretisert krav til nødvendig kompetanse for servicepersonell gjennom sin ordning med personsertifisering. Det vil være hensiktsmessig å bruke tilsvarende vurderingskriterier for alle andre anleggstyper som for minirensesanlegg, men med anleggsspesifikke tilpasninger. Gjennom sertifiseringsordningen er det satt krav til at den enkelte person som skal gjennomføre service skal ha tilstrekkelig kompetanse og at det må dokumenteres med jevne mellomrom at kompetansen opprettholdes.

- Norsk Vann foreslå at kommunen vurderer personkompetanse for minirensesanlegg slik:

For minirensesanlegg vurderes tilstrekkelig kompetanse som bestått eksamen etter endt 3-dagers kurs for servicepersonell i regi av Norsk Vann (dette kurset igangsettes så fort det er mulig av hensyn til covid-19). I tillegg til 3-dagers kurs med eksamen må det dokumenteres produktspesifikk opplæring, som gis av produsent/leverandør. For de som har tatt tilsvarende kurs i regi av Vannområdene i Østfold/Avløp Norge tidligere, vil det bli etablert en overgangsordning, slik at disse kan få avlagt eksamen.

SINTEF sin personsertifiseringsordning for dokumentasjon av kompetanse på servicepersonell for minirensesanlegg, blir etablert i løpet av 2020. Vi håper tilsvarende ordninger vil bli etablert for øvrige renseløsninger. Så snart

personsertifiseringen er på plass, er dette en enkel måte å dokumentere personlig kompetanse på. Sertifiseringen gjør det mulig for servicepersoner å dokumentere at de har bestått eksamen etter 3-dagers kurs og i tillegg har gjennomgått en anleggsspesifikk opplæring. Ved personsertifisering sikres også at kompetansen vedlikeholdes.

Tilstrekkelig kompetanse om minirensesanlegg kan også ivaretas ved gjennomført tre ukers kurs for driftsoperatører (avløp) i regi av Norsk Vann, med avlagt prøve og kursbevis. Kanskje finnes det også eldre kurs eller bedriftsinterne kurs. Dersom det legges frem annen dokumentasjon på kompetanse om minirensesanlegg, eksempelvis utenlandske kurs, må kommunen selv vurdere om dette er tilstrekkelig.

Kommunen kan ikke kreve sertifisering eller gjennomføring av bestemte kurs og må alltid legge til rette for å godkjenne tilsvarende kompetanse.

- Slik vurderer kommunen *personkompetanse* for andre anleggstyper:

For andre anleggstyper vurderes tilstrekkelig kompetanse som gjennomført 3-dagers kurs i bygging og prosjektering ved Norsk Rørsenteret, eller ved kurs i mindre avløpsanlegg ved NMBU/NIBIO, Mindre avløpsrensanlegg (<50 pe) - regelverk, planlegging og oppfølging. Også her må kommunen vurdere innsendt dokumentasjon, dersom det legges frem dokumentasjon på andre kurs enn de som nevnes her, som er de kjente kursene i dag.

- Norsk Vann foreslår at kommunen vurderer *bedriftenes systemer* for alle anleggstyper slik:

F.o.m. 2023 (tentativt) vil SINTEF TG inkludere krav til dokumentasjon av innehavers systemer og rutiner for gjennomføring av serviceoppdrag. Dersom service av minirensesanlegg tilbys gjennom innehaver av TG (f.o.m 2023) er det ikke behov for å be om ytterligere dokumentasjon på at serviceforetaket har egnede systemer og rutiner for gjennomføring av serviceoppdrag.

Kommunen bør sette tilsvarende krav til systemer og rutiner for serviceforetak uten TG, både for minirensesanlegg uten TG og alle andre renseløsninger. Beskrivelse fra SINTEF om hvordan systemer og rutiner vurderes for anlegg med TG blir lagt ut på Certification.no. Det er viktig at systemet er tilpasset den eller de anleggstyper som foretaket har serviceavtale med og det omfanget av service som foretaket arbeider innenfor. For servicebedrifter uten TG, er en bedrifts-sertifisering, som ISO 9001 eller lignende, en velegnet måte å dokumentere tilstrekkelig nivå på systemer. Det er i tillegg viktig at serviceforetaket er i besittelse av nødvendig FDV-dokumentasjon for de anleggstypene de skal utføre service på, og at de i tillegg tilbyr serviceavtaler med tilsvarende forpliktelser som det stilles krav til for innehavere av SINTEF TG.

I forbindelse med at kommunen skal innføre (nye) kompetansekrav kan det være hensiktsmessig å sette en tidsfrist frem i tid. Dette er viktig for å gi rom for at fagpersoner kan skaffe seg den nødvendige kompetansen. Eksempelvis kan det settes vilkår om at kompetansen til personen som utfører service må bekreftes til kommunen senest innen utgangen av 2023, for at utslippstillatelsen skal være gyldig. Alle nye serviceavtaler etter denne dato må innfri kompetansekravet.

Rimeligere saksbehandlingsgebyr for sertifiserte foretak

Foretak som dokumenterer personkompetanse og bedriftens kompetanse gjennom sertifisering, vil lette kommunens saksbehandling, da kompetansen allerede er forhåndsvurdert av et utenforstående sertifiserings- eller godkjenningsorgan. Dette kan gjerne gjenspeiles i form av redusert saksbehandlingsgebyr jf. [forurensningsforskriften § 11-4](#). Gebyrsatsen bør fremgå av kommunens gebyrregulativ som vedtas årlig, slik at gebyret er kjent for forbruken.

Mal for årlig rapportering

All forskriftsfestet krav om årlig rapportering for minirensanlegg bør gjennomføres ved hjelp av [Norsk Vanns mal](#) med tilhørende [veiledning](#), som er laget i samarbeid med Avløp Norge. Sørg for at dette omfattes av servicekontrakten mellom eier og serviceperson og at det settes som vilkår i utslippstillatelsen.

Det finnes utdypende veiledning om rapportering av service for andre anleggstyper i på [avlop.no](#).

Tømming av slam

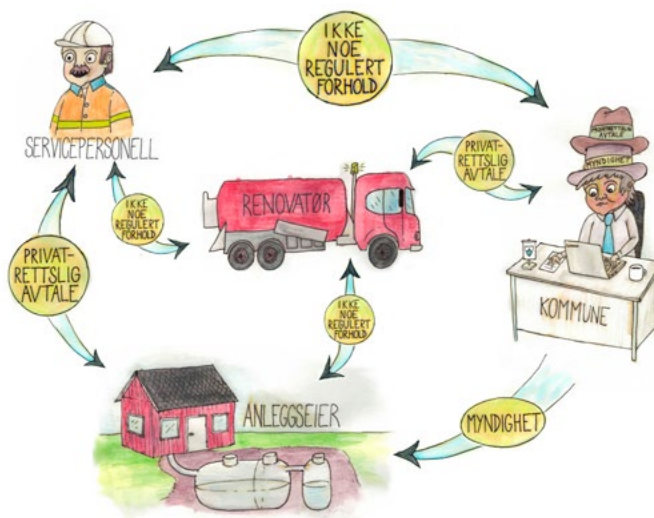
Det er den som prosjekterer anlegget som må si noe om hvilket slamtømmingsbehov det valgte anlegget har. Se [5.3.4](#).

Det er viktig at behovet for tømming tilpasses det enkelte anlegg. Mange kommuner har i dag faste tømmeintervaller, eksempelvis hvert år eller annethvert år. Her står kommunen fritt til å fastsette det intervallet som er hensiktsmessig for det enkelte anlegg. Kommunen kan i samsvar med forurensningsforskriften § 12-5 annet ledd, under behandling av søknaden, fastsette krav som fraviker § 12-7 til § 12-13.

Kommunen må sørge for å ha en tømmeordning som takler individuelle tilpasninger i tømmefrekvens. Vær særlig oppmerksom på at kommunen må passe på å ikke fastsette krav i lokal forskrift om slamtømming eller gebyr, som er til hinder for en hensiktsmessig fastsettelse av slamtømming. Les mer om forvaltning og innkjøp av slamtømmetjenester i Norsk Vanns rapport 226/2017, [Tømming av slam](#).

Det er viktig at de kravene kommunen stiller fremkommer som tydelige vilkår om slamtømming i utslippstillatelsen, eller at tømmeinnretningen blir plassert i riktig gebyrsats i vedtaket.

Oppfølging av slamtømmingen er en viktig puslebrikke i kommunens tilsynsarbeid. Det er derfor viktig at kommunen har regien for tømmeordningen og eierskap til tømmedataene, i tillegg til god dialog med renovatør og servicepersonell.

7.7.3. Relevante vilkår i utslippstillatelse

Jf. forurensningsloven § 16 har kommunen anledning til å sette nærmere vilkår for å motvirke at forurensning fører til skader eller ulemper. Det kan herunder fastsettes vilkår om beskyttelses- og rensetiltak, forhold som er viktige for vedlikehold og drift eller at tillatelsen bare skal gjelde for en viss tid. Norsk Vann oppfordrer kommuner om å bli flinkere til å benytte seg muligheten til å stille vilkår. Eksempel på relevante vilkår følger nedenfor.

Den ansvarlige for utslippet står ansvarlig for alle vilkår. Vi har likevel valgt å presentere listen med vilkår etter hvem som må følge opp de ulike vilkårene. Dette kan være fornuftig for å hjelpe de ulike målgruppene til å se sine roller. Listen er kun forslag til aktuelle vilkår. Her må kommunene gjøre selvstendige vurderinger fra sak til sak.

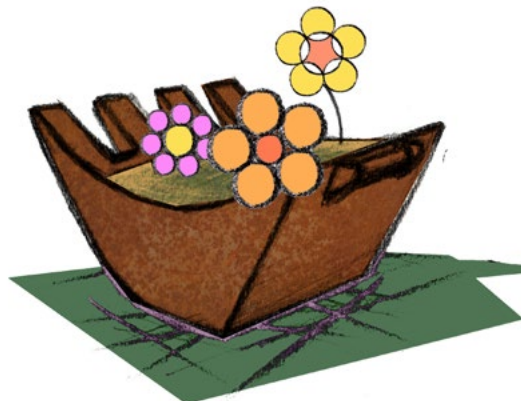
Forslag til aktuelle vilkår som må ivaretas av den som utfører, på vegne av huseier

- For å sikre tilfredsstillende utforming av anlegget skal utføres slik anlegget er prosjektert og i henhold til VA/Miljøblad nr xx. Ved usikkerhet eller uforutsette hendelser, skal arbeidet stoppes og utførende kontakte prosjekterende og eventuelt kommunen for avklaring.
- For å sikre tilfredsstillende drift på anlegget skal det monteres alarm på kummer og anlegg der høyt vann-nivå, feil i prosess eller feil på anleggskomponenter, kan forårsake uønsket utslipp eller svikt i renseprosessen. Vilkåret brukes ved tette tanker, pumpekummer/-sumper/-kammer, minirenseanlegg og lignende.
- For å sikre tilfredsstillende drift stilles krav om at alle alarmer skal ha automatisk overføring til foretaket det er inngått serviceavtale med innen utgangen av 2023. Foretaket som har servicekontrakt må ha tilgang til data om alarmer og innfri beredskapsordningen i samsvar med servicekontrakten. Automatisk overføring brukes på alle anleggstyper der det er krav om alarm.
- For å sikre riktig dimensjon på anlegget skal det ved gjenbruk av eksisterende ledningsnett dokumenteres at det ikke ledes drensvann, takvann eller annet fremmedvann til ledningsnett mellom husvegg og rensenheten eller i selve rensenheten, og at avløpsledning fra husvegg til rensenhet holder tilstrekkelig kvalitet. Likeledes skal tilstanden på eksisterende kum/kummer dokumenteres. Alternativt må ledninger/kummer byttes ut. Dokumentasjonen skal følge anmodning om ferdigattest. (Brukes ved rehabilitering av anlegg)
- For å sikre riktig dimensjon på anlegget skal drensvann, takvann eller annet fremmedvann ikke tilføres anlegget. (Brukes ved nye anlegg)
- For å sikre forsvarlig avhending av avfall skal eksisterende slamavskiller og eventuelle andre anleggsdeler som fjernes tømmes for slam av godkjent tømmefirma, graves opp og leveres på godkjent mottakssted. Tankene kan alternativt rengjøres og fylles med singel eller grus. (Brukes ved rehabilitering – gjelder ikke kummer med filtermateriale).
- For å sikre forsvarlig avhending kan brukt filtermateriale ligge urørt i grunnen etter frakopling av avløpstilførselen. Alternativt kan filtermaterialet lagres og disponeres på egen eiendom (jordforbedring eller i grøntanlegg), forutsatt forsvarlig håndtering i samsvar med NIBIO-rapport, [Gjenbruk av filtermateriale fra naturbaserte avløpsanlegg, november 2016.](#) Filtermaterialet kan også leveres til godkjent deponi. (Gjelder kummer med filtermateriale)
- Kommunen ønsker å bli varslet to uker før arbeidene igangsettes, slik at kommunen har mulighet til å føre tilsyn etter forurensningslovgivning og plan- og bygningslovgivning mens arbeidet er under utførelse.
- Bilder av vesentlige sjekkpunkter underveis i arbeidet og utfylt sjekklister skal sendes inn sammen med anmodning om ferdigattest, til bruk for kommunen for tilsyn etter forurensningslovgivning og plan- og bygningslovgivning.

Forslag til aktuelle vilkår som må ivaretas av huseier

- Tillatelsen er kun gyldig så lenge signert drifts- og vedlikeholdsavtale opprettholdes og følges. Dersom avtalen brytes av en av partene må ny avtale inngås og godkjennes av kommunen. (Benyttes for minirenseanlegg)

- For å sikre tilfredsstillende drift kreves signert drifts- og vedlikeholdsavtale og nødvendig kompetanse hos servicebedriften. Se eget vilkår for krav til kompetanse. Dersom avtalen brytes av en av partene må ny avtale inngås og godkjennes av kommunen. (Anbefaler at dette benyttes for alle andre anleggstyper enn minirensesanlegg)
- Det settes krav om uavhengig kontroll av utførelsen jf SAK10 § 14-3. (Husk faglig begrunnelse i vurderingen)
- Anlegget skal ikke benyttes som avfallsdunk. Kjemikalier, fett, matrester, våtservietter, q-tips etc. skal ikke kastes i toalettet
- Den ansvarlige for forurensningen plikter å gi beskjed ved endring i antall personer som belaster anlegget jevnlig, eller annen endring i bruken.
- Huseier må sørge for å få drifts- og vedlikeholdsmanual samlet for hele anlegget, sammen med opplæring om hvordan anlegget skal brukes, driftes og vedlikeholdes, senest ved igangkjøring av avløpsrensanlegget. Det er ikke tilstrekkelig med manual kun for rensenheten.
- For å sikre tilfredsstillende drift skal anleggseier følge punktene i drifts- og vedlikeholdsmanual for anlegget og oppbevare relevant dokumentasjon for fremvisning i forbindelse med tilsyn.
- For å sikre tilfredsstillende drift skal samtlige kummer i anlegget være tilgjengelige for inspeksjon og tømming til enhver tid og det skal være fremkommelig helårsvei til anlegget for slamsugebil. Stoppested og snuplass for slamsugebil, som anvist i søknadsdokumentasjonen, skal være tilgjengelig hele året.
- Av hensyn til anleggets funksjon skal det ikke plantes tre/store busker over eller i nærheten av infiltrasjonsgrøfter.

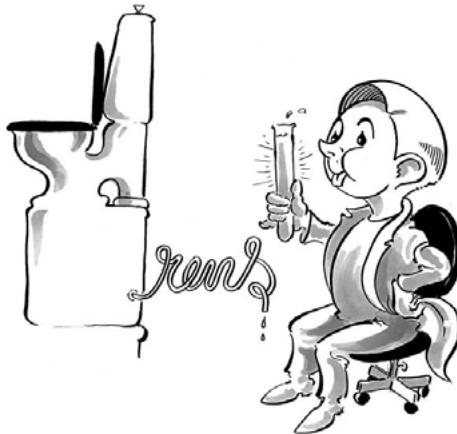
Forslag til aktuelle vilkår som må ivaretas av kommunen, servicepersonell eller slamrenovatør på vegne av huseier

- Anlegget omfattes av kommunens ordning for tømming av mindre rensinnretninger og skal betale følgende sats for slamtømmingen XXXXX (kommunen må velge fra gjeldende gebyrordning, eks sats for anleggstype, antall pe, vannbesparende innretninger, antall m³ e.l.) Basert på opplysninger om forventet tømmeffrekvens for omsøkt anleggstype, vil anlegget bli satt opp med slamtømming X ganger pr år/hvert X år/ved behov (kommunen må velge). Den som utfører service på anlegget/den renovatøren som kommunen har avtale med/kommunen selv (kommunen må velge), kan bestille tømming av slam ved behov utover fastsatt tømmeffrekvens. All tømming av slam skal gjennomføres av den renovatøren som kommunen har avtale med. Se **7.7.2/slamtømming** og [sjekkliste](#) for saksbehandling.
- Forskriftsfestet årlig rapportering av minirensesanlegg jf. [forurensningsforskriften § 12-13 annet ledd](#) skal gjøres ved bruk av [Norsk Vanns rapporteringsmal](#) og tilhørende [veiledning](#).
- Rensanlegget skal dimensjoneres, bygges, drives og vedlikeholdes slik at det har tilstrekkelig yteevne under alle klimatiske forhold som er normale for stedet der de ligger. Avløpsnett skal, uten at det medfører uforholdsmessig store kostnader, dimensjoneres, bygges, drives og vedlikeholdes med utgangspunkt i den beste tilgjengelige teknologi og fagkunnskap. Undertegnet driftsavtale og bekreftelse på kompetanse skal følge anmodning om ferdigattest. For å drifte avløpsanlegget kreves derfor at et av to kulepunkter kan i dokumenteres:

- Personsertifisering
- Gjennomført 3-dagers kurs i bygging og prosjektering ved Norsk Rørsenteret, eller ved kurs i mindre avløpsanlegg ved NMBU/NIBIO, Mindre avløpsrenseanlegg (<50 pe) - regelverk, planlegging og oppfølging eller tilsvarende kompetanse. (Brukes til alle andre renseanlegg enn minirenseanlegg. [Se 7.7.2](#))

Forslag til aktuelle vilkår ved endring av tidligere gitte utslippstillatelser.

- Egen prøvetakingskum eller fastmontert prøvetakingslange for uttak av representativ prøvetaking må ettermonteres

7.7.4. Spesielt for minirenseanlegg og ansvarsrett

Alle avløpsanlegg trenger ansvarlige foretak til rollene SØK/PRO/UTF. Dette gjelder også minirenseanlegg, selv om selve rensenheten er testet ut i lab. Valg av kapasitet og anleggstype, ledningsnett og utslippspunkt, og mulig behov for etterpolering er eksempler på andre sider ved søknaden som må vurderes. Les mer om ansvarlige foretak i [2.2](#)

7.7.5. Særlig om behandling av søknad for minirenseanlegg med TG

En del av vurderingen av søknad om minirenseanlegg handler om å kontrollere om anlegget har teknisk godkjenning (TG) fra SINTEF. Dette alene er ikke nok til å godkjenne anlegget. Kommunen må påse at prosjekterende foretak har vurdert en rekke forhold. Dette er beskrevet i [sjekklisten](#).

7.7.6. Særlig om behandling av søknad for minirenseanlegg uten TG

Det er en stor jobb å vurdere en søknad om et minirenseanlegg som ikke har teknisk godkjenning. Dette krever høy kompetanse og tar mye tid. SINTEF Byggforsk har laget [retningslinjer](#) til hvordan det kan gjøres.

Denne jobben kan vanligvis ikke utføres av en saksbehandler i kommunen, men krever at man benytter et foretak med kompetanse og kapasitet til å gjøre en slik vurdering. Kommunen bør etablere en egen gebyrsats for saksbehandlingen jf. forurensningsforskriften §11-4

vurderinger av slike søknader, slik at påløpte kostnader belastes huseier. Gebyret bør fremgå av kommunens gebyrregulativ, slik at den rulleres årlig og er kjent for huseieren. Det anbefales å ta kontakt med huseier før søknaden videreføres eksternt foretak, for å avklare at de er innforstått med at ekstra utgifter påløper. Huseier kan velge å besørge tredjepartskontrollen selv, eller velge et anlegg med teknisk godkjenning dersom hun/han ønsker å unngå ekstra utgifter. Alternativet til å ha et eget gebyr er å kreve at vurdering av dokumentasjonen er tilstrekkelig vurdert i henhold til retningslinje fra SINTEF, av et foretak med nødvendig kompetanse, før søknaden sendes inn.

7.7.7. Hvordan gi utslippstillatelser ved fellesanlegg

Forpliktelser utad, ovenfor kommunen og andre

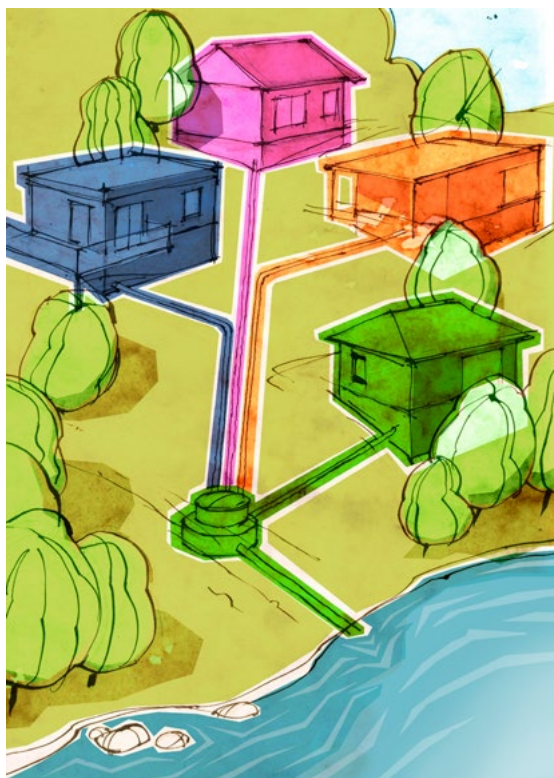
Utslippstillatelse for renseenheten gis til den som anlegget først anlegges for. Det er også denne som er ansvarlig for drift og vedlikehold av anlegget jf. forurensningsloven § 24. Dersom fellesanlegg etableres samtidig for flere eiendommer vil det være naturlig at tillatelsen gis til den som har anlegget plassert på sin eiendom.

De som knytter seg til anlegget gis hver sin utslippstillatelse. Ovenfor forurensningsmyndigheten er disse kun ansvarlige for sin egen stikkledning, ikke selve renseenheten.

Forpliktelser innad, mellom flere som eier anlegg sammen (sameie)

§ 24 i forurensningsloven regulerer bare forholdet mellom anleggseiere og forurensningsmyndigheten. Anleggseierne kan avtale forpliktelser annerledes seg imellom. Dette innebærer typisk spørsmål som den økonomiske fordelingen, hvordan vedlikehold skal utføres og konsekvenser av driften, som hvem har brukt mye vann eller hvem har kastet vaskefilla i toalettet. Denne innbyrdes fordelingen er imidlertid ikke relevant i ansvarsforholdet overfor forurensningsmyndigheten.

Anleggseier kan sette krav til de som vil knytte seg til anlegget i en privatrettslig avtale. Kravene kan med fordel inngå i tinglyst avtale om rettighet til å knytte seg til fellesanlegg etter pbl, som er beskrevet i 7.8.4.

7.8. Behandling av søknad om byggetillatelse (byggningsmyndighet)

Saksbehandler må vurdere all relevant dokumentasjon som kommer inn i forbindelse med søknaden. [Se 5.3 og 5.4](#) og [sjekkliste](#) for behandling av utslippssøknader. Kontroller at prosjekterende foretak har sendt inn nødvendig dokumentasjon og gjort nødvendige vurderinger.

7.8.1. Samordningsplikt

Kommunen har et overordnet koordinerings- og samordningsansvar overfor berørte sektormyndigheter og skal innhente nødvendig tillatelse, samtykke eller uttalelse fra disse dersom dette ikke allerede foreligger.

7.8.2. Krav om kompetanse for involverte foretak

Det gjøres en del feil i forbindelse med søknadsdokumentasjon, prosjektering og utførelse av mindre avløpsanlegg. Et avløpsanlegg er et utfordrende og krevende tiltak, særlig når det gjelder grunnundersøkelser, valg av det riktige anlegget og beskrivelse av utførelsen. At anleggene blir nedgravd og dermed vanskelig å finne/utbedre feil i etterkant er også vesentlig for konsekvensen av feil, i tillegg til at feil og mangler kan føre til forurensning. Slike tiltak krever tilstrekkelig kompetanse i alle ledd. Dette gjelder spesielt for naturbaserte anlegg, hvor det er behov for et foretak som har greie på jordas egenskaper som rensemedium, men det gjelder også for gråvannsanlegg, minirensanlegg og andre renseløsninger. Din jobb som saksbehandler er å påse at tiltaket er dekket med tilstrekkelig kompetanse etter krav i plan- og bygningsloven. **2.2.1 og 4.2.2**

7.8.3. Avløp skal sikres. Byggetillatelse kan ikke gis på vilkår om at avløp avklares senere.

Avløp skal sikres før ny bygning blir godkjent og før opprettelse eller endring av eiendom (fradeling). Se plan- og bygningsloven [§ 27-2 første ledd](#). Veilederen til byggesaksforskriften [§ 5-4 j](#) presiserer at kommunen skal vurdere om et tiltak har nødvendig tilknytning til infrastruktur som vei, vann- og avløp. Det må derfor gis tilstrekkelige opplysninger i søknaden, slik at kommunen kan vurdere disse forholdene. Dette betyr i praksis at det ikke kan gis byggetillatelse før utslippstillatelse er gitt.

Det er tiltakshaver (det ansvarlige foretaket SØK på vegne av tiltakshaver) som har ansvaret for tilstrekkelig dokumentasjon i samsvar med plan- og bygningsloven, og at tiltaket oppfyller tekniske krav som følger av lov og forskrift.

Plan- og bygningsloven sier at avløpsvann skal være sikret i samsvar med forurensningsloven. Avløp være sikret før det kan gis rammetillatelse.

Både nye og vesentlig økning av utslipp av sanitært avløpsvann krever tillatelse (forurensningsforskriften [§ 12-4](#) - vesentlig økning av sanitært avløpsvann krever tillatelse)

Byggeteknisk forskrift [§ 15-8](#) har bestemmelser om utvendige avløpsanlegg, blant annet minimumskrav til lekkasjetetthet, driftssikkerhet og frostsikring.

Kommunen må sjekke at kravene for byggetillatelse er oppfylt, og skal føre tilsyn med at tiltak gjennomføres i samsvar med gjeldende krav.

- I saksbehandlingen skal kommunen (som bygningsmyndighet) ikke kontrollere eller ta standpunkt til eventuelle tiltak eller faglige avveininger i dokumentasjonen. Kommunen skal påse at dette er tilfredsstillende dokumentert. For avløp vil dette si å påse at utslippstillatelse er gitt.
- Kommunen kan vurderes å kreve uavhengig kontroll før tillatelse
- Kommunen kan gå nærmere inn i dokumentasjonen ved tilsyn etter at tillatelse er gitt

Enkelte kommuner fradeler tomter eller gir byggetillatelse uten av vann og avløp er tilstrekkelig sikret. Det er ikke greit, sier Kommunal- og moderniseringsdepartementet og flere fylkesmenn. Les mer om dette på [va-jus](#).

7.8.4. Avløp skal sikres. Rett til å føre vann- og avløpsledning over annens grunn og rett til tilknytning til felles ledningsnett

Når privatpersoner har behov for å legge ledninger over annens grunn, eller til å knytte seg til et felles ledningsnett, må de selv sørge for at retten blir tinglyst eller på annen måte som kommunen godtar som tilfredsstillende. Ved opprettelse eller endring av eiendom og før oppførelse av bygning blir godkjent, skal slik rett være sikret etter [plan- og bygningsloven § 27-2 første ledd, annet punktum](#). Dette gjelder der hele eller deler av anlegget ligger på annenmanns grunn. Bestemmelsen innebærer et unntak fra utgangspunktet i pbl. § 21-6 om at bygningsmyndighetene ikke skal ta stilling til privatrettslige forhold.

En slik avtale er privatrettslig og må minimum regulere rettigheter til å føre ledning over annens grunn og rettigheter til å knytte seg til felles ledningsnett, men den bør også regulere forholdet til kostnadsfordeling, drift og vedlikehold mellom alle som er tilknyttet fellesanlegget, som beskrevet i [7.7.7](#). Tinglysningen må inneholde kart som viser

fysisk plassering av ledningene. Det kan være hensiktsmessig med en kommentar om at det kan forekomme mindre justering av ledningens plassering, dersom det oppdages forhold under etableringen som tilsier dette.

Tinglysning er statens verktøy for å sikre rettigheter i generasjoner og gjennom eiendomssalg. Norsk Vann kjenner ingen andre løsninger som vil gi tilsvarende sikring, og anbefaler bruk av tinglysning som løsning. Kopi av tinglyst avtale sendes kommunen før utslippstillatelse kan gis.

Konsekvensen av en byggetillatelse hvor avløpsanlegget ikke er sikret med avtale, kan bli et ugyldig vedtak som oppheves av fylkesmannen. Kommunen må starte saksbehandlingen på nytt, risikerer negativt omdømme og kan i verste fall ende opp med et erstatningsansvar.

Se forslag til avtale på [va-jus](#).

TIDLIGERE UTGITTE RAPPORTER

2020	256	Veiledning for dimensjonering av avløpsrenseanlegg
	255	Bærekraftig fremmedvannandel – modell for vurdering av riktig nivå
	254	Forvaltning av nedbørsfelt for overflatevannkilder
	B25	Forprosjekt – Digital Vannstatistikk
	253	Mikroplast i avløpsvann, avløps slam og jord
2019	252	Kummer – Klassifisering og tilstandsvurdering
	B24	Primærrens – Status og renseseffekter 10 år etter
	251	Klimagassutslipp, veiledning for vannbransjen
	250	Kommunens roller, rettigheter og fremgangsmåter i private utbyggingsområder
	249	Veiledning i nød vannforsyning
2018	B23	Evaluerings av Norsk Vanns prosjektsystem
	248	Organic Pollutants in Norwegian Wastewater Sludge
	247	Beste praksis for HMS-arbeid i vannbransjen
	246	Regulering og organisering av vann- og avløpssektoren i utvalgte europeiske land
	245	Veiledning for tilstandsvurdering av infiltrasjonssystemer
2017	244	Veiledning i utarbeidelse av prøvetakingsplan for drikkevann
	243	Verdiforvaltning av vann- og avløpsinfrastruktur
	242	Praktiske råd ved valg av ledningsmateriale
	241	Mapping microplastic in Norwegian drinking water
	240	UV-desinfeksjon av drikkevann
2016	B22	Vann og avløp i arealplanlegging og byggesaker
	239	Beregning av bærekraftig lekkasjenivå
	238	Informasjonssikkerhet og skybaserte tjenester
	237	Dataflyt for GIS-informasjon i VA-prosjekter
	236	Akseptkriterier - Vurdering av nye og nyrenoverte avløpsledninger ved rørispeksjon
2015	235	Dataflyt
	234	Rørispeksjon av hovedledninger for vann og avløp
	233	Veiledning for bruk av betongrør og kummer
	232	Plastrør for vannforsyning og avløp: Hvordan skal vi oppnå minst 100 års levetid?
	231	NOMiNOR: Natural Organic Matter in drinking waters within the Nordic Region
2014	230	NOMiNOR: Naturlig Organisk Materiale i Nordiske drikkevann
	229	Sikring av vannforsyning mot tilsiktede uønskede hendelser
	228	Tilførsel av industrielt avløpsvann
	227	Beregning av forurensningsutslipp fra avløpsanlegg
	226	Tømming av slam
2013	225	Trykkavløp i spredtbygde og urbane strøk
	224	Eierskap til stikkledninger
	223	Finansieringsbehov i vannbransjen 2016-2040
	222	Dokumentasjon av utslipp fra avløpsnett
	221	Smart ledningsfornyelse – bruk av NoDig-metoder
2012	B21	Utvikling av studietilbud i bachelor i vann- og miljøteknikk
	B20	Norske tall for vannforbruk med fokus på husholdningsforbruk
	220	Kritiske ledninger for vann og avløp – klassifisering og tiltaksvurdering
	219	Eksempler på implementering av bærekraft i vannbransjen
	218	Vann til brannsløkking og sprinkleranlegg
2011	217	Videreutvikling av beregningsmetodikk for gjenanskaffelsesverdi og investeringsbehov
	215	Tilbakestrømssikring – veiledning til vannverkseiere
	214	Forslag til ny sektorlov for vanntjenester
	213	Sikkerhetsstyring for vannbransjen
	212	Veiledning for dimensjonering av vannbehandlingsanlegg
2010	211	Erfaringer med ozon-biofiltrering for behandling av drikkevann
	210	Veiledning for praktisering av selvkost
	209	Veiledning i mikrobiell barriere analyse
	208	Sikring av kvalitet på ledningsanlegg
	207	Stikkledninger – ansvar og teknisk utforming
2009	206	Biostabilitet i drikkevannnett
	205	Bærekraftig forvaltning av VA-tjenestene
	204	Åpne flomveger i bebygde områder
	203	Fra driftsassistanser til regionale vannassistanser
	202	Microbial barrier analysis (MBA) – a guideline
2008	201	Anskaffelser i vannbransjen
	200	Håndtering av overvann fra urbane veger
	199	Etablering av gode VA-løsninger i spredt bebyggelse
	198	Organiske miljøgifter i norsk avløps slam – Resultater fra undersøkelsen i 2012/13
	197	Avløpsanlegg Vurdering av risiko for ytre miljø
2007	196	Veiledning i tilstandskartlegging og fornyelse av VA-transportsystemer
	195	Sikkerhet og sårbarhet i driftskontrollsystemer for VA-anlegg
	B19	Varmepumper i drikkevannforsyningssystem
	B18	Kranvannets kokebok for kommunikasjon
	B17	Investeringsbehov i vann- og avløpssektoren
2006	194	Energiriktig design og prosjektering av avløpsrenseanlegg
	193	Veiledning i dimensjonering og utforming av VA-transportsystem
	192	Veiledning for valg av riktige sensorer og måleutstyr i VA-teknikken
	191	Rettigheter til uttak av vann til allmenn vannforsyning
	190	Klimatilpasningstiltak innen vann og avløp i kommunale planer
2005	188	Veiledning for drift av koaguleringsanlegg
	C8	Omdømmeplattform og -strategi
	187	Kommunal overtakelse av vannverk organisert som andelslag eller samvirkeforetak
	186	Veiledning i omorganisering av andelsvannverk til samvirkeforetak
	185	Fett i avløpsnett. Kartlegging og tiltaksforslag
2004	184	Tilsyn med utslipp fra avløpsanlegg innen kommunens myndighetsområde
	183	Veiledning om regulering av VA-tjenester til næringsmiddelindustri
	182	Prøvetaking av avløpsvann og slam
	181	Veiledning i bygging og drift av drikkevannsbasseng
	180	Fjernavlesning av vannmålere
2003	179	Veiledning i utarbeidelse av kommunale gebyrforordninger for vann og avløp
	B16	Veiledning for kartlegging av energibruk i VA-sektoren
	B15	Vannforskriftens økonomiske konsekvenser for kommunesektoren og avløpsanleggene
	C7	Forvaltningspraksis ved norsk damsikkerhet
	178	Grunnundersøkelser for infiltrasjon – mindre avløpsanlegg
2002	177	Drikkevannskvalitet og kommende utfordringer – problemoversikt og status
	176	Statlige gebyrer og avgifter på de kommunale VAR-tjenestene
	175	Vann og avløp for nye i bransjen – læreplan. E-læring og samlinger
	174	Hygienisering av avløps slam. Langtidslagring og enkel rankekompostering. Resultater fra 3 års valideringstesting
	173	Veiledning for bruk av støpejernsrør
2001	B14	Klimatilpasningstiltak i VA-sektoren – forprosjekt
	B13	Silslam – mengder, behandlingstilstander og bruksområder. Forprosjekt.
	172	Trykktap i avløpsnett
	171	Erfaringer med lekkasjekontroll
	170	Veileder til god desinfeksjonspraksis
2000	169	Optimal desinfeksjonspraksis fase 2
	168	Veiledning for dimensjonering av avløpsrenseanlegg
	167	Veiledning for kjøp av VA-kjemikalier
	166	Tiltak for å bedre fosforfjerningen på kjemiske renseanlegg
	165	Innsamlingsverktøy for vedlikeholdsdatabaser
1999	B12	Drikkevann i media
	164	Veiledning for UV-desinfeksjon av drikkevann
	163	Veiledning for innhenting og evaluering av tilbud på analyseoppdrag
	162	Veiledning i klimatilpasset overvannshåndtering
	161	Helsemessig sikkert vannledningsnett
1998	160	Driftserfaringer med membranfiltrering
	159	Håndbok i kildesporing i avløps systemet
	158	Termoplastrør i Norge – før og nå
	B11	Økonomiske forhold i interkommunalt VA-samarbeid – praksis og kjøreregler
	B10	Vannkilden som hygienisk barriere
1997	B9	Utvikling av et system for spørreundersøkelser blant VA-kundene
	C6	I veien for hverandre – Samordning av rør og kabler i veigrunnen
	157	Organiske miljøgifter i norsk avløps slam. Resultater fra undersøkelsen i 2006/07
	156	Veiledning for oljeutskilleranlegg
	155	Norm for merking og FDV-dokumentasjon i VA-sektoren
1996	154	Norm for tagkoding i VA-anlegg
	153	Norm for symboler i driftskontrollsystemer for VA-sektoren
	152	Veiledning for anskaffelse av driftskontrollsystemer i VA-sektoren
	151	Veiledning for vedlikeholdssystemer (FDV)
	150	Dataflyt – Klassifisering av avløpsledninger
1995	B8	Forprosjekt energinettverk i VA-sektoren
	B7	Sandnesmodellen. Eksempel på system for kommunikasjon og virksomhetsstyring
	149	Tilførsel av industrielt avløpsvann til kommunalt nett. Veiledning
	148	Veiledning i utarbeidelse av prøvetakingsprogrammer for drikkevann
	147	Optimal desinfeksjonspraksis for drikkevann
1994	146	Bærekraftig vedlikehold. Betrachninger av utvalgte problemstillinger knyttet til langsiktig forvaltning av vannledningsnett
	B6	Kommunikasjonsstrategi for NORVAR og norske vann og avløpsverk
	B5	Utslipp fra bilvaskehaller
	B4	Vannkvalitet i ledningsnett – Problemoversikt og status. Forprosjekt.
	B3	Kvalitetshveving av nye VA-ledningsanlegg. Kartlegging og tiltaksforslag
1993	C5	Økt sikkerhet og beredskap i vannforsyningen – veiledning
	C4	Effekter av bruk av matavfallskverner på ledningsnett, renseanlegg og avfallsbehandling
	145	Inspeksjonsmanual for avløps systemer. Del 1 – Ledninger
	144	Veiledning i overvannshåndtering (Erstattet av 162/08)
	143	Kartlegging av mulig helse risiko for abonnenter berørt av trykkløst vannledning ved arbeid på ledningsnett
1992	142	NORVARs benchmarkingsprosjekt 2004 Presentasjon av målesystem og resultater for 2003 ed analyse av datamaterialet
	B2	PressurePuls for deteksjon av lekkasje på vannledninger.
	C3	Samarbeid om økt bruk av avløps slam på grøntarealer
	141	Trenger Norge en VA-lov? Drøfting av behovet for en egen sektorlov for vann og avløp
	140	NORVARs videre arbeid med slam. Strategisk plan for prosjektvirksomhet, informasjon og kommunikasjon. Forprosjekt
1991	139	Erfaringer med kloring og UV-stråling av drikkevann
	138	Veiledning for kontrahering av rådgivnings- og prosjekterings tjenester innen VAR-teknikk. Revidert utgave
	137	Veiledning i bygging og drift av drikkevannsbasseng (Erstattet av 181/2011)
	136	Hygienisk barrierer og kritiske punkter i vannforsyningen: Hva har gått galt?
	135	Vannledningsrør i Norge. Historisk utvikling. 26 dimensjonstabeller
1990	134	VA-JUS. Etablering og drift av vann- og avløpsverk sett fra juridisk synsvinkel (Erstattet av boken Vann- og avløpsrett (2010) og nettportalen va-jus.no)
	B1	Effektive VA-organisasjoner og tilfredse brukere. Forprosjekt
	C2	Stoff for stoff – kilde for kilde. Kvikksølv i avløpsnett
	133	IT-strategi for VA-sektoren. Veiledning
	132	Forslag til nytt system for prosjektvirksomheten i NORVAR
1989	131	Effektivisering av avløpssektoren
	130	Gjenanskaffelseskostnadene for norske VA-anlegg
	129	Rørispeksjon med videokamera. Veiledning/rapportering hovedledninger

Norsk Vann BA, Vangsvegen 143, 2321 Hamar
Tlf: 62 55 30 30 E-post: post@norsk vann.no
www.norsk vann.no